

WELKOM OP SCHOOL

SOCIALE STEUN OP SCHOOL VOOR NIEUWKOMERS

LEERKRACHTENHANDBOEK

Inhoudsopgave

DEEL 1. WELKOM OP SCHOOL

Introductie.....	4
1. De doelen van Welkom op School.....	6
2. Wie zijn de nieuwkomers?.....	7
3. Nieuwkomers en adolescentie.....	16
4. De uitvoering van Welkom op School.....	20

DEEL 2. DE LESSEN

Les 1: Inleiding.....	26
Les 2: Waar kom ik vandaan?.....	32
Les 3: Mijn huis.....	36
Les 4: Praten zonder woorden.....	41
Les 5: Anders of hetzelfde?.....	47
Les 6: Leven in Nederland.....	52
Les 7: Je huisgenoten.....	58
Les 8: Belangrijke dagen.....	64
Les 9: Vriendschap.....	69
Les 10: Belangrijke dingen.....	74
Les 11: Kinderrechten.....	78
Les 12: Discriminatie.....	84
Les 13: Gezondheid.....	92
Les 14: Afscheid en toekomst.....	100

WELKOM OP SCHOOL

DEEL 1 · INTRODUCTIE

WELKOM OP SCHOOL: Introductie

Inleiding

Welkom op School is een lessenpakket ontworpen om Docent te helpen een veilige sociale ruimte te creëren voor nieuw aangekomen leerlingen, om veerkracht op te bouwen die de verbindingen en ondersteunende sociale relaties verbetert. Welkom op School werd ontwikkeld door Bram Tuk van het Expertisecentrum voor Gezondheidsverschillen (Pharos) en Milleke de Neef (Rutgers) in Nederland, waar Welkom op School succesvol werd geïmplementeerd met meer dan 10 000 leerlingen. Het lessenpakket kende verschillende aanpassingen doorheen de tijd. De meest recente versie bestaat uit 20 lessen, handelend over onderwerpen als cultuurverschillen, leefomstandigheden, nieuw zijn in een land, discriminatie, gezondheid, vriendschap, seksualiteit en romantische relaties. Het lessenpakket wordt ondersteund door een handboek, dat eerst wat achtergrondinformatie geeft en vervolgens een aantal lesplannen voor de docent schetst. Het handboek voor docenten gaat vergezeld van een oefenboek voor de leerlingen. De nieuwste versie van Welkom op School is succesvol uitgetest en getest bij leerlingen van het voortgezet onderwijs in vier grote steden in Nederland. Dit originele Welkom op School programma is gratis en in het Nederlands verkrijgbaar bij Pharos: <https://www.pharos.nl/kennisbank/welkom-op-school-docentenboek/>.

Vanwege het succes van Welkom op School in Nederland, werd de interventie geselecteerd voor verder onderzoek binnen 'RefugeesWellSchool', een Europees onderzoeksprogramma gericht op het versterken van de empirische onderbouwing van schoolse interventies op het gebied van geestelijke gezondheidszorgbevordering voor nieuwkomers. Het onderzoeksprogramma, gefinancierd door de Europese Commissie, onderzoekt de impact van vijf verschillende interventies op het psychosociaal welzijn van migranten- en vluchtelingenjongeren in het secundair onderwijs. Welkom op School is één van de interventies die wordt onderzocht. Het Welkom op School programma zal worden geïmplementeerd en onderzocht in België Noorwegen en Denemarken. Na een proefproject in Denemarken en voorbereidend overleg met docenten in de drie deelnemende landen, werd besloten het Welkom op School lessenpakket voor het doel van dit onderzoek in te korten tot 14 lessen, met exclusie van de lessen met een focus op seksualiteit en relaties. Dit handboek, dat deel uitmaakt van het 'RefugeesWellSchool' onderzoek, bestaat daarom uit 14 in plaats van 20 lessen, zoals in het oorspronkelijke programma. Hoewel deze beslissing tot inkorting van het programma geen evidente beslissing vormde, kan het voorliggende, ingekorte programma haalbaarder worden uitgevoerd binnen de vooropgestelde timing van het onderzoek, alsook vlot een jonger publiek bereiken. Delen van het materiaal zijn daarnaast aangepast aan de verschillende landelijke contexten, en de inleiding van het programma werd ingekort.

Gehoopt wordt dat de huidige versie van het materiaal Welkom op School even succesvol is in het bevorderen van het geestelijk welzijn van vluchtelingen- en migrantenjongeren en dat het materiaal in heel Europa zal worden gebruikt om de gezonde integratie van jongeren met een vluchtelingen- of migrantenachtergrond te bevorderen.

Deze nieuwe versie van Welkom op School wordt uitgegeven door het Deense onderzoekscentrum voor migratie, etniciteit en gezondheid (MESU), in nauwe samenwerking met Pharos. MESU bereidde de Engelse versie voor en deze werd vervolgens vertaald naar het Deens, Nederlands en Noors.

Leeswijzer

Het eerste deel van het docentenhandboek biedt een inleiding waarin de ervaringen, uitdagingen en sociale contexten van jonge nieuwkomers worden toegelicht. In het tweede deel van het handboek worden de 14 lessen één voor één gepresenteerd met concrete instructies voor het vormgeven van de lessen, en het gebruik van het werkboek voor studenten in de lessen..

Het sterretje, ★, geeft aan dat de paragraaf die volgt een idee geeft van wat er tegen de leerlingen gezegd kan worden. Aangezien alle adolescenten verschillend zijn en de klassen dus ook sterk verschillend zijn, is het een belangrijke verantwoordelijkheid van de leraar om de formulering, structuren en activiteiten van het handboek aan te passen aan de specifieke leerlingen. Hoewel het handboek eerder gedetailleerd geschreven is, moet de kennis van de leraar over de culturele achtergronden, taalvaardigheden en gezinssituatie van de leerlingen, evenals de leeftijd en het volwassenheidsniveau van de leerlingen altijd als leidraad dienen voor de lessen.

De namen van de leerlingen, die voorkomen in de 'Voorbeeld uit de praktijk' secties aan het einde van elke les, zijn fictief. Het gebruik van een mannelijk zelfstandig naamwoord of voornaamwoord in de tekst verwijst naar zowel mannen als vrouwen, tenzij de context aangeeft dat het specifiek naar een man verwijst.

1. De doelen van Welkom op School

Dit hoofdstuk beschrijft de doelen van Welkom op School. Deze doelen geven mentoren extra houvast, omdat ze inzicht geven in wat de lessen kunnen betekenen. Met duidelijke doelen kan tevens later onderzocht worden of de lessen waarmaken wat ze beloven.

Doelen van Welkom op School

Het einddoel van de lessenserie is het verbeteren van het welzijn van de leerling en het verminderen en voorkomen van sociaal-emotionele problemen. Stressfactoren als onzekerheid over een verblijfsvergunning, slechte huisvesting, problemen in de buurt, falende begeleiding en (ouderlijke) zorg vallen door de school niet of nauwelijks te beïnvloeden. Schoolgaan biedt wel tegenwicht. Goede (mentor)begeleiding versterkt die rol en is een belangrijk element van Welkom op School. Om goed aan te sluiten bij de leefwereld van deze leerlingen is aandacht voor de volgende thema's belangrijk: acculturatie, adolescentie en het omgaan met (herinneringen aan) schokkende ervaringen.

Leerlingen krijgen door Welkom op School een positiever zelfbeeld en meer zelfvertrouwen; het zelfbewustzijn verandert daardoor positief. Ook verandert het sociaal welbevinden. Passief in de zin dat een leerling zich subjectief meer gesteund zal voelen. Actief omdat jongeren daadwerkelijk meer contacten krijgen, een betere band met leeftijdsgenoten, docenten en hun familie.

Het einddoel het verbeteren van het welzijn van de leerlingen en verminderen en voorkomen van sociaal-emotionele problemen is nader ingevuld in subdoelen.

Het gevoel van zelfbewustzijn wordt positiever als:

- De leerling zich erkend voelt door de school en de Nederlandse samenleving door:
  - » het delen van hun persoonlijke ervaringen met medeleerlingen en docent;
  - » ervaren dat dit persoonlijke verhaal geaccepteerd wordt;
- De leerling zich herkent in de ervaringen van de medeleerlingen door:
  - » het delen van ervaringen en het ervaren van de gemeenschappelijkheid ervan;
  - » het uitwisselen van oplossingsstrategieën;
- Een gezond tijdsperspectief ontstaat wanneer:
  - » leerlingen het verleden niet geheel afsluiten, durven en kunnen denken aan de toekomst;
  - » leerlingen het heden in een constructieve relatie tot het verleden en de toekomst zien en niet als los van elkaar staande tijden.

Het sociaal welbevinden neemt toe als:

- De leerlingen sociale steun ervaren en meer contacten aangaan doordat:
  - » zij zich gewaardeerd of emotioneel gesteund voelen door medeleerlingen, hun docenten en hun sociale omgeving buiten de school;
  - » zij zich verbonden voelen met hun klasgenoten;
  - » zij nuttige informatie of advies krijgen;
- De leerlingen actiever worden in de klas, met name stille leerlingen minder teruggetrokken durven zijn en agressief en onrustig gedrag afneemt;
- De leerlingen het leven in meerdere culturen als minder belastend ervaren;
- De leerlingen door kennis van fundamentele rechten zich minder onzeker voelen over hun positie in Nederland en zich minder (snel) slachtoffer voelen.

2. Wie zijn de nieuwkomers?

Nieuwkomersklassen zijn een smeltkroes van leerlingen uit verschillende continenten. De populatie verandert mee met de instroom van migranten. Tegenwoordig zijn er bijvoorbeeld meer arbeidsmigranten uit Midden- en Oost-Europa die naar West-Europa komen. Vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw zijn de vluchtelingenkinderen een steeds groter deel gaan uitmaken van de leerlingpopulatie. In de buurt van asielzoekerscentra zijn er klassen met bijna alleen vluchtelingenjongeren. Gaat het om nieuwkomersklassen in een van de grote steden, dan zal de populatie veel diverser zijn.

Vluchtelingenkinderen zijn kinderen van asielzoekers die met hun ouders in opvangcentra verblijven of na het verkrijgen van een verblijfsvergunning een definitieve woonplaats toegewezen hebben gekregen. Herkomstlanden zijn onder andere: Irak, Iran, Somalië, Afghanistan en Syrië. Ook zijn het kinderen, bijvoorbeeld uit bovengenoemde landen, die later dan hun ouders in het kader van gezinshereniging naar Nederland komen. Soms zijn dat kinderen die jarenlang in een vluchtelingenkamp hierop gewacht hebben. Het kunnen ook kinderen zijn, die als pleegkind bij een oom en tante gaan wonen. Vluchtelingenkinderen zonder ouders worden Niet-begeleide Minderjarige Vluchtelingen (NBMV) genoemd. Zij staan onder voogdij van een voogd.

Een deel van de arbeidsmigranten komt uit de tien nieuwste Midden- en Oost Europese lidstaten van de Europese Unie: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië, Estland, Letland, Litouwen, Roemenië en Bulgarije. Maar er zijn ook leerlingen die met ouders uit Zuid-Europese landen komen. Een deel van hen komt in het kader van gezinsvorming naar Nederland. Een Nederlandse 'ingezetene' laat een partner met kinderen uit het buitenland naar Nederland komen om hier een gezin te vormen.

Veel gezinnen van arbeidsmigranten migreren gefaseerd. Soms worden oudere broers en zussen achtergelaten. Dit wordt besproken in onderzoek van »euro-orphans« (Birds & The Dragon, 2014). Migreren in fases betekent dat veel nieuwkomers het rouwproces herhalen. »Mijn zoon mist zijn oudere broer in Polen heel erg. Ik voel me schuldig. Het is ook niet goed met mijn zoon in Polen. En ik weet niet hoe ik verder moet gaan« (een citaat van een Poolse moeder). Arbeidsmigranten gaan waar er werk voor hen beschikbaar is. Soms nemen ze werk aan waarvoor ze overgekwalificeerd zijn. Omdat het land van herkomst vaak relatief dichtbij is, hebben gezinnen soms één voet in het land van herkomst en een andere in Nederland. Gezinnen reizen regelmatig heen en weer, bijvoorbeeld voor medische hulp..

Wat hebben nieuwkomers met elkaar gemeen?

- **Ontheemding.** Waar ze ook vandaan komen, ze hebben afscheid moeten nemen van mensen en dingen die hen dierbaar waren. Klimaat, voedsel, huisvesting, familie, vrienden, onderwijs en vrije tijd; migratie heeft invloed op al deze aspecten.
- **Op verhaal komen.** Ze moeten wennen aan een nieuw land en op verhaal komen. Goede en slechte herinneringen krijgen een nieuwe betekenis als je in een nieuw land woont.
- **Ups en downs.** Wennen aan een nieuw land gaat vaak met ups en downs. Hoewel Nederland deze jongeren mogelijkheden biedt die ze in het herkomstland niet (meer) hadden, lopen ze ook tegen belemmeringen op. Bijvoorbeeld de taal, de eisen die binnen het reguliere onderwijs gesteld worden, maatschappelijke segregatie en ervaren discriminatie.

- **Ambivalent.** Omdat vaak ouders en familie de keuze maakten om te vertrekken en niet zij zelf, kunnen jongeren ambivalent staan ten opzichte van hun verblijf in Nederland.
- **Familiesteun ontbreekt soms.** Familie is voor veel vluchtelingen/migranten een bron van steun, maar deze ontbreekt vaak en/of woont te ver weg. Nieuwkomers wonen vaak in incomplete gezinnen en/of families. Omdat migratie vaak in fasen gaat en omdat men niet altijd kan kiezen waar men terechtkomt, kan familie op veel verschillende plaatsen in de wereld terechtgekomen zijn. Het lukt lang niet altijd om via internet deze contacten te handhaven. Soms hebben jongeren lang bij familieleden gewoond, bijvoorbeeld bij grootouders of ooms en tantes. Veel nieuwkomers missen hun familieleden.
- **Ouders (figuurlijk) afwezig.** Ouders spelen de belangrijkste rol bij de ontwikkeling van hun kinderen. Pubers suggereren soms dat ze 'het liever alleen doen', maar ze hebben steun, advies, waardering en hulp nog steeds hard nodig bij de keuzes die ze op deze leeftijd moeten maken. Hoewel ouders van nieuwkomers, net zoals andere ouders, het beste voor hebben met hun kinderen, lukt het hen niet altijd om hun kinderen adequaat te ondersteunen.
- **Verplichtingen.** Nieuwkomers hebben vaak te maken met verplichtingen aan de achterblijvers en familieleden elders. Soms gaat het om morele verplichtingen: 'zorg dat je slaagt in het nieuwe land'. Maar er zijn ook achterblijvers die financiële steun verwachten of praktische hulp om ook naar 'het Westen' te kunnen emigreren. Vluchtelingen moeten soms grote schulden terugbetalen bij 'reisagenten'.
- **Opnieuw beginnen.** Een nieuwe taal leren en in een nieuw land wonen, dat voelt soms aan als helemaal opnieuw beginnen. Veel kennis die jongeren van huis uit hebben over het sociale verkeer, lijkt in eerste instantie van weinig nut in de nieuwe omgeving. Gewoontes, taken en rollen zijn plots veranderd. Bijvoorbeeld de sociale codes tussen kinderen en volwassenen en hoe leerlingen en docenten, mannen en vrouwen met elkaar omgaan zijn hier helemaal anders.
- **Vertraging onderwijsloopbaan.** Voor veel Nieuwkomers is het onderwijs tijdelijk onderbroken geweest. Ook het leren van een nieuwe taal betekent een vertraging.

Hoe verschillen nieuwkomers van elkaar?

- **Opleidingsniveau.** Er zijn leerlingen die hun leven lang in vluchtelingenkampen leefden, nooit naar school gingen en analfabeet zijn. Er zijn ook leerlingen, het gaat om een klein aantal, die al hoger voortgezet onderwijs volgden.
- **Taal.** Afkomstig uit verschillende werelddelen spreken de leerlingen van huis uit tientallen verschillende talen.
- **Migratiemotief.** Migranten reizen ergens naar toe. Vluchtelingen reizen ergens vandaan. Hoewel een versimpeling van de werkelijkheid, zit hier wel een kern van waarheid in. Arbeidsmigranten vertrokken meestal beter voorbereid en hadden enigszins een beeld van het land waar zij naartoe gingen. Vluchtelingen zijn soms plotsklaps moeten vertrekken. Wie voorbereid vertrekt kan meestal makkelijker wennen. Bij alle migranten gaat het om een combinatie van pushfactoren en pullfactoren, redenen waarom zij uit hun land vertrekken en waarom zij naar een bepaald land toegaan. Jongeren weten soms zelf niet waarom ze juist in Nederland wonen. Soms zijn families gestrand in Nederland en waren ze bijvoorbeeld op weg naar Engeland.
- **Verblijfsvergunning.** Leerlingen in de klas kunnen juridisch gesproken vaste grond onder de voeten hebben, omdat ze een verblijfsvergunning hebben of omdat ze uit EU-landen komen. Dat wil overigens niet zeggen dat ze allemaal in Nederland zullen blijven. Arbeidsmigranten

gaan soms terug. Vluchtelingen reizen soms door naar andere landen. Jongeren hebben hier vaak zelf geen stem in.

- **Ongedocumenteerden.** Er zijn ook leerlingen die vanwege andere redenen niet weten of ze kunnen blijven. Zo zijn er vluchtelingen die geen verblijfvergunning hebben gekregen, omdat ze al eerder in een ander land asiel aanvroegen. Zij worden nu gedoogd en verwachten uitgezet te zullen worden of verblijven zelfs illegaal in Nederland.
- **Woonsituatie.** Het gaat om jongeren die bij hun ouders (gaan) wonen, jongeren die bij familie of bekenden ingetrokken zijn en jongeren die alleen zijn en met 'vreemden' een opvangcentrum of een (te)huis bewonen.

Het psychosociale welbevinden van nieuwkomers

Kinderen en jongeren willen over het algemeen niet graag als 'bijzonder' gezien worden. Dat geldt ook voor nieuwkomers. Ze willen 'normaal' zijn en 'gewoon' naar school gaan. Maar in vergelijking met in Nederland geboren jeugd hebben zij vaak een aantal ingrijpende gebeurtenissen meegemaakt die hun ontwikkeling beïnvloeden. Hoewel jonge nieuwkomers veel sneller dan volwassenen een nieuw leven opbouwen, is aandacht voor het ingrijpende psychologische proces van de vlucht/migratie belangrijk. Op school willen alle kinderen als persoon gezien worden. Ze willen dat docenten interesse tonen in hun persoonlijke achtergronden. Dat geldt ook voor nieuwkomers. Het creëert verbondenheid met school en motivatie om te leren als naast leerlingen cognitief uitdagen ook het persoonlijke verhaal van leerlingen een plaats in de klas krijgt (Tuk & Verboom, 2013).

Docenten rapporteren dat het merendeel van de leerlingen met sociaal-emotionele problemen kampt. Dat rapporteren de leerlingen zelf ook (Pourfakhrian, 2009). Dit geldt voor alle leerlingen, al zijn de leerlingen met een vluchtelingenachtergrond volgens docente en docenten het meest kwetsbaar. De gezondheid van kinderen die nieuw in Nederland zijn, is kwetsbaar. De gezondheid van leerlingen heeft invloed op schoolprestaties, bijvoorbeeld doordat gezondheidsproblemen het leren kunnen belemmeren. Nieuwkomersleerlingen zijn vaak afkomstig uit landen waar ziektepreventie, screening en zorg minder vanzelfsprekend zijn. Daardoor kan er sprake zijn van een gezondheidsachterstand. Maar ook ontwikkelingsstoornissen als dyslexie en autisme kunnen in het land van herkomst of in andere landen waar de kinderen verbleven, over het hoofd gezien zijn. Ook is bekend dat kindermishandeling een risicofactor is als gezinnen onder druk staan.

De komst naar Nederland biedt een aantal jongeren kansen die zij eerder door economische, maatschappelijke of politieke omstandigheden niet meer, of nooit eerder hadden. Maar ze worden zich ook snel bewust van de grote afstand die ze moeten overbruggen om in Nederland echt mee te kunnen doen. Veel van hen hebben zo'n grote taalachterstand dat deze de onderwijskansen belemmert. Jongeren hebben vragen over het leven tussen twee culturen. In hoeverre kan ik vasthouden aan normen en waarden van het herkomstland? Wat zijn de normen en waarden in Nederland precies en welke wil ik overnemen? Dit wordt acculturatiestress genoemd. Jongeren kunnen assimileren, integreren, separeren en marginaliseren (Berry, 1990). Succesvolle jongeren benadrukken vaak dat zij de juiste balans hebben tussen verbonden zijn met de eigen wortels en Nederlander willen zijn.

		Identificatie met de eigen cultuur	
Identificatie met de Nederlandse cultuur		Sterk	Zwak
	Sterk	Integratie	Assimilatie
	Zwak	Separatie	Marginalisatie

Acculturatie strategieën (Berry, 1990)

Samengevat, een groot deel van de nieuwkomers vormt, in relatie tot kinderen die hier geboren zijn, zeker de eerste jaren na aankomst een kwetsbare groep. Door negatieve gebeurtenissen voor en tijdens de komst naar Nederland en gedurende hun verblijf hier lopen zij het risico op sociaal-emotionele problemen, een verminderde weerbaarheid en verminderd welzijn. Er komt veel en veel tegelijk op hen af. Tegelijkertijd zijn veel nieuwkomers leergierig, veerkrachtig en optimistisch. Nieuwkomers en de school spelen een belangrijke rol door hier op aan te sluiten en hun leerlingen kennis en vaardigheden aan te bieden, die volwaardige deelname aan de Nederlandse samenleving mogelijk maakt. Het is, zoals in iedere andere school, belangrijk om daarbij de juiste balans te vinden tussen een stevige cognitieve uitdaging en de pedagogische opdracht. Dat betekent bij deze leerlingen dat er ook specifieke aandacht moet zijn voor de sociaal-emotionele aspecten.

Vorbij lesgeven

De thuissituatie van de nieuwkomers is soms onstabiel en hun persoonlijk netwerk kan beperkt zijn. Bovendien zijn de vzw's/organisaties die nieuwkomers kunnen ondersteunen soms om verschillende redenen ontoegankelijk. Wanneer het thuis onstabiel is, het persoonlijk netwerk klein is en externe organisaties ontoegankelijk zijn, wordt de school soms verantwoordelijk voor extra psychosociale zorg. Docenten voelen de behoefte om dit te compenseren en extra ondersteuning te bieden.

Onderstaand schema geeft een model voor de organisatie van de zorg voor een nieuwkomer.

School is voor nieuwkomers de toegangspoort tot Nederland en heeft hen veel te bieden: School biedt structuur en uitdaging. Als jongeren lang onderweg zijn geweest en/of lang geen volwaar-

dig onderwijs hebben gehad, waarderen ze schoolgaan enorm. Ze zijn onder leeftijdgenoten en even 'verlost' van hun zorgen. Het verwerken van heimwee en/of verliezen gaat gemakkelijker als jongeren afgeleid en uitgedaagd worden door school.

Ze krijgen, niet alleen door de leerstof maar ook door de dagelijkse omgang met docenten, grip op het leven in Nederland. Daardoor krijgen ze ook sneller dan de meeste ouders inzicht in de Nederlandse samenleving. Snel Nederlands kunnen lezen en spreken en kennis hebben van de samenleving geeft leerlingen in het gezin een belangrijke positie. Leerlingen zijn vaak ook blij dat ze zo hun ouders kunnen helpen. Tegelijkertijd kan het de natuurlijke gezagsverhouding tussen kinderen en ouders verstoren en kan het leerlingen belasten. Bijvoorbeeld omdat ze medeverantwoordelijk worden voor onderwerpen waar ouders verantwoordelijk voor horen te zijn.

In de eerste periode in de nieuwkomersklas hebben de leerlingen meestal maar met een klein aantal docenten te maken. Dagelijks zijn ze bezig met het leren van Nederlands. Ze leren zich te uiten in een nieuwe taal. Die dagelijkse taalverwerving impliceert intensief contact met één docent, waardoor persoonlijke onderwerpen ook gemakkelijk ter sprake komen. De relatie tussen docent en leerlingen is qua intensiviteit enigszins te vergelijken met die van de docent op de basisschool. Omdat veel leerlingen weinig contact hebben met autochtone Nederlanders, krijgt de docent vaak een belangrijke rol als vraagbaak voor vragen over de Nederlandse samenleving. Leerlingen zoeken houvast, willen de Nederlandse samenleving begrijpen. De mentorfunctie is daardoor intensiever en persoonlijker dan in het reguliere onderwijs.

Docenten zijn vaak zeer positief over de contacten met 'hun' leerlingen en tonen zich zeer betrokken. Desondanks zien zij soms problemen van de nieuwkomers over het hoofd. Dat is niet verbazingwekkend. Docenten hebben immers meestal geen specifieke opleiding gehad voor signaleren, twijfelen of het hun taak is en de signalen van leerlingen zijn vaak niet eenduidig. Daarbij zijn er in de klas veel leerlingen met problemen waarvan docenten betwijfelen of ze wel opgelost kunnen worden. Dus zijn ze soms terughoudend om hier op in te gaan. Leerlingen willen meestal met de toekomst aan de slag en hopen dat problemen gaandeweg vanzelf minder worden. Een aantal 'overleeft' en is ambivalent over een uitgestoken hand. Er is een verschil tussen wat de leerlingen desgevraagd zelf over hun welbevinden rapporteren en wat docenten signaleren. Docenten signaleren 'dagdromen, concentratieproblemen, moeilijk toegankelijk zijn, geringe resultaten en aandacht vragen'. De jongeren noemen zelf klachten als angst, eenzaamheid en slaapproblemen. Zij hebben in vergelijking met in Nederland geboren kinderen meer lichamelijke en psychische problemen (Vervuurt & Kleijn, 1997). Als tegenwicht tonen leerlingen in veel nieuwkomersklassen meer dan gemiddeld pro sociaal gedrag (Pourfakhrian, 2009). Leerlingen helpen elkaar. Welkom op School wil enerzijds de drempel verlagen om meer van zichzelf te laten zien, waardoor docenten meer gaan weten over het privéleven van hun leerlingen. Anderzijds versterkt de methode de onderlinge sociale steun. Het programma heeft geen therapeutische intenties, maar versterkt de toch al helende kwaliteiten van de school.

Onafhankelijk van het schooltype heeft een docent/mentor als taak om thuis en school te verbinden. Omdat nieuwkomers net zoals andere jongeren in de adolescentie op eigen benen willen staan en omdat er extra obstakels zijn, is dit wel een uitdaging. Nieuwkomers schakelen dagelijks tussen de zeer verschillende leefwerelden van thuis, straat en school. Vluchtelingenkinderen in de klas hebben daarnaast ook nog te maken met de gesloten leefwereld van het opvangcentrum: 'the camp' zoals zij dat zelf vaak noemen. Die verschillende leefwerelden inte-

greren kan voor leerlingen lastig zijn, bijvoorbeeld omdat die werelden zeer verschillende eisen stellen aan gedrag en communicatie. Veel nieuwkomers komen uit landen waar familieverplichtingen vanzelfsprekend zijn en er een sterke en positieve binding met ouders en andere familie is. Leerlingen zijn meestal op allerlei manieren verbonden met hun familie, zelfs als die niet in Nederland woont. Maar leerlingen vinden het op school vaak lastig om aan 'een Belg' uit te leggen, hoe dat bij hen precies werkt. Soms schamen ze zich ook voor tradities zoals respect tonen en meehelpen in huis, omdat ze menen dat die in Nederlands ouderwets gezien worden. Om daarover in gesprek te gaan, dienen mentoren uitnodigend te zijn.

Nieuwkomers en hun thuissituatie

Migratie kan het gezinsleven negatief beïnvloeden. Er zijn nieuwkomersgezinnen waar ouders psychische problemen hebben, waar de kans op uitzetting reëel is en/of waar sprake is van opvoedingsproblemen (Bellaart e.a., 2015), verwaarlozing en mishandeling (Goosen, 2014; Lewig, e.a. 2010). Dat zijn factoren die het contact tussen school en ouders extra bemoeilijken, omdat deze leerlingen juist extra gesloten kunnen zijn. Soms zien docenten de signalen wel, maar aarzelen ze, omdat ze twijfelen of ze deze leerlingen echt kunnen helpen. Juist daarom is het belangrijk om samen te werken aan een basis van goed contact tussen ouders en school, waardoor het voor leerlingen ook vanzelfsprekender wordt om meer in de klas te delen.

Nieuwkomerskinderen moeten regelmatig meehelpen in de opvoeding van jongere broertjes of zusjes. Ook vertalen ze nog wel eens voor hun ouders. Dit is niet per definitie problematisch. Een aantal van hen is het zorgen voor de jongsten gewend en vindt het deels vanzelfsprekend. De meeste ouders willen hun kinderen ook zien slagen, goede resultaten zien behalen en de sociale ladder zien beklimmen. Toch kunnen schoolse en familiale verantwoordelijkheden ook veel druk zetten op kinderen, in het bijzonder omdat ouders zich er niet altijd van bewust zijn hoeveel een jongere op school heeft in te halen.

In Welkom op School vragen we leerlingen om te beschrijven hoe thuis eruitziet en nodigen we leerlingen uit om thuis over de methode te vertellen. Leerlingen interviewen ouders en maken foto's. In een groot aantal lessen wordt steeds getoetst of de waarden van thuis en 'Belgische' waarden al of niet botsen. De mogelijke botsing tussen loyaliteit naar ouders en school wordt minder groot als leerlingen steeds opnieuw de kans krijgen om zich daarover uit te spreken en van elkaar te leren dat meerdere, soms 'schurende' waardensystemen goed naast elkaar kunnen bestaan.

Tijdens de adolescentie moeten jongeren hun eigen weg vinden en maken ze belangrijke over onder andere opleiding, werk, vrije tijd en relaties. Er wordt van hen verwacht dat ze richting geven aan hun eigen leven. Bij nieuwkomersjongeren spelen hierbij de culturele en religieuze achtergrond van hun ouders een rol. In hoeverre moeten zij zich aanpassen aan de opvattingen van hun ouders of zich hiertegen verzetten? Zij moeten vaak schipperen tussen de opvattingen van de ouders en familie, religieuze invloeden, normen van leeftijdsgenoten, school- en straatcultuur. Dit vraagt veel flexibiliteit. De jongeren moeten voor zichzelf bepalen in hoeverre zij de 'Belgische' cultuur willen overnemen. Een extra complicatie daarbij is, dat een aantal van hen nog geen verblijfsvergunning heeft en daardoor te maken heeft met de dreiging teruggestuurd te worden. Ook het publieke en politieke discours over migratie en Islam laat een aantal leerlingen niet onaangedaan. De school kan ook hierbij een belangrijke rol spelen door met leerlingen hierover in gesprek te gaan.

Ouderbetrokkenheid: kansen en uitdagingen

Ouderbetrokkenheid op school is belangrijk omdat het continuïteit ondersteunt tussen de thuis- en schoolomgeving waarin jongeren zich dagelijks begeven. Er zijn meerdere manieren om ouders te betrekken. Belangrijk daarbij is dat scholen inzien dat dit een belangrijke meerwaarde heeft voor het gevoel van ouders en kinderen 'erbij te horen', voor de opvoeding en ontwikkeling van jongeren. Ouders die bang zijn dat zij hun kinderen 'kwijtraken' in deze nieuwe wereld, krijgen meer zelfvertrouwen als zij zicht krijgen op wat er op school met hun kinderen gebeurt. Maar hen erbij betrekken vraagt extra inspanningen. Hieronder volgen enkele voorbeelden van activiteiten die ouderbetrokkenheid kunnen bevorderen:

- Organiseer oudergroepen voor ouders met een vergelijkbare culturele en talige achtergrond
- Organiseer geregeld ouderavonden
- Organiseer Nederlandse lessen voor ouders op school
- Doe huisbezoeken

Ouders betrekken bij het schoolgebeuren kan erg uitdagend zijn. Docenten/school kunnen op de volgende moeilijkheden botsen bij het proberen betrekken van ouders:

- In grote steden kan de school ver van de wijk afliggen waar de leerling woont. Naar school komen kost ouders dan extra geld en tijd. De geografische afstand kan onzekere ouders, die nog niet gewend zijn veel te reizen, ook in psychologische zin belemmeren.
- Ouders van nieuwkomers zijn meestal niet bekend met het Nederlands onderwijssysteem en wat scholen van hen verwachten.
- Ouders spreken vaak onvoldoende Nederlands. Dit vormt voor hen een grote drempel om (goed) contact te hebben met de school.
- Sommige ouders van nieuwkomers werken vaker lang door of op onregelmatige tijden. Dat kan contact met de school belemmeren.
- Ouders weten niet altijd of zij en hun kinderen in Nederland zullen mogen en/of kunnen blijven. Dat kan hen doen twijfelen aan het nut van contact.
- Bij vluchtelingen is vaak sprake van eenoudergezinnen. Voor een ouder die er alleen voor staat, kan het bijkomend organiseren van contacten met school erg belastend zijn.

Welkom op School biedt docenten verschillende mogelijkheden om de rol van de betrokkenheid van de ouders te onderzoeken en om samen met de nieuwkomers strategieën te ontwikkelen die de betrokkenheid van de ouders kunnen bevorderen.

Nieuwkomers en hun achtergrond

Leerlingen in een nieuwkomersklas hebben hun recente komst naar Nederland gemeen, maar de reden van hun 'reis', hoe daartoe besloten werd en hoe de 'reis' verliep is per leerling zeer verschillend. Vergeleken met andere nieuwkomers blijken kinderen met een vluchtelingenachtergrond het meest kwetsbaar te zijn (Fazel e.a., 2011, Pourfakhrian, 2009). Ook docenten van nieuwkomers benadrukken dat deze leerlingen meer dan hun klasgenoten psychosociale problemen hebben (Slotman e.a., 2014). Dat heeft vooral te maken met de specifieke stressfactoren van hun vlucht/migratie. Schoolgaan vergroot de draagkracht van kinderen. Als leerlingen zich thuis voelen op school, hebben zij bijvoorbeeld een lagere kans op posttraumatische stress, depressie en angsten (Fazel e.a., 2011). Zich thuis voelen op school wordt versterkt door docenten die ge-

interesseerd zijn in de achtergronden van hun leerlingen. Het is voordelig als docenten zorgzaam luisteren wanneer een jongere met een vlucht- of migratieachtergrond iets deelt over zijn/haar land of ervaringen.

(Gedwongen) migratie

In onderzoeksliteratuur over migratiemotieven wordt vaak gesproken over de combinatie van push- en pullfactoren. Pushfactoren zijn de redenen om ergens vandaan te gaan. Pullfactoren zijn de redenen om ergens heen te gaan. Leerlingen met een vluchtelingenachtergrond reisden vooral ergens vandaan. Bij vluchtelingen wordt daarom vaak gesproken over gedwongen migratie. Arbeidsmigranten kunnen zich door economische omstandigheden gedwongen hebben gevoeld om te migreren en bij vluchtelingen kunnen ook economische motieven een rol spelen. Dus het onderscheid is niet helemaal zwart-wit. Maar vluchtelingen kunnen wel met een reeks van ingrijpende gebeurtenissen te maken hebben gehad (vb. oorlog, geweld, vervolging...). Deze situaties zijn vaak erg ingrijpend en kunnen hun sporen achterlaten. Ze kunnen leiden tot symptomen van angst, depressie, of post-traumatische stress.

Niet kinderen, maar hun ouders kiezen meestal een land om naar te migreren. Dat geldt hoogstwaarschijnlijk voor alle nieuwkomers, op een enkele leerling na die hier wel zelf invloed op had. Bijvoorbeeld alleenstaande minderjarige vluchtelingen die soms onderweg keuzes hebben moeten maken. De ouders van kinderen die vluchten, hebben wel een bestemming op het oog, maar die is meestal minder concreet dan die van kinderen van bijvoorbeeld arbeidsmigranten. Maar ook al hebben vluchtelingen, vaak beïnvloed door mensensmokkelaars, een keuze kunnen maken, zij bereiken hun gekozen bestemming niet altijd. Smokkelaars kiezen landen waar de kans op toelating het grootst lijkt, maar immigratiediensten en douaniers houden mensen soms tegen bij grenzen en op luchthavens. Daardoor vragen ze uiteindelijk elders dan gepland asiel aan. Kinderen van uitgenodigde vluchtelingen en hun ouders komen vaak terecht in het donorland dat zich beschikbaar stelde om hen op te nemen. Dat kan een geheel ander land zijn als waar zij op hoopten. Door het gedwongen karakter en door de toevalligheid van de plaats waar zij neerstreken, is de vraag 'wil ik in dit nieuwe land mijn toekomst opbouwen' voor vluchtelingen complexer te beantwoorden dan voor andere migranten.

Traumatische ervaringen

Schokkende ervaringen worden pas traumatisch genoemd als er ernstige psychische en/of lichamelijke klachten zijn, die in een bepaald patroon lang voortduren. Dit wordt een posttraumatische stressstoornis (PTSS) genoemd, die vaak samengaat met depressieve klachten, slaapproblemen en angst. Er zijn grote verschillen in de individuele verwerking van traumatische gebeurtenissen. De basisveronderstellingen over zichzelf, anderen en de voorspelbaarheid van het leven worden door elkaar geschud. Slachtoffers worstelen met vragen als: hoe kon dit gebeuren en waarom moest dit juist mij overkomen? Het zelfbeeld kan veranderen door bijvoorbeeld een gevoel van 'overlevingsschuld' en verhoogde kwetsbaarheid. Soms hebben kinderen noodgedwongen voortijdig een volwassen rol moeten aannemen. Het beeld van 'volwassenen' wijzigt omdat het vertrouwen in hen aangetast of verdwenen kan zijn. Door gevoelens van onveiligheid en onzekerheid zien kinderen de toekomst soms somber in. Toch herstelt het allergrootste deel van de kinderen op langere termijn zonder professionele hulp. Ook oudere studies naar kindslachtoffers van de nazi-vervolgving en naar oorlogsslachtoffers uit Chili en Cambodja tonen aan dat kinderen herstellen van of ten minste kunnen leven met symptomen van traumatische stress (Hjern & Jeppsson, 2005).

Het bevorderen van psychosociaal welzijn en veerkracht

Individuele eigenschappen als psychische gezondheid, veerkracht, humor, intelligentie en probleemoplossend vermogen helpen om schokkende gebeurtenissen te kunnen verwerken. Deze draagkracht wordt groter als de nieuwkomer steun ervaart in de omgeving. Het steunt jongeren bijvoorbeeld als zij regelmatig hun eigen taal kunnen spreken, zonder al te grote hindernissen hun godsdienst kunnen beleven en 'vertrouwd' voedsel kunnen kopen en klaarmaken. Dergelijke zaken verzachten het heimwee. De belangrijkste steun krijgen kinderen van ouders. Als kinderen binnen het gezin adequate verzorging krijgen en er een ondersteunende en flexibele structuur is, loopt een kind minder risico's getraumatiseerd te raken. Naar school gaan heeft een beschermende invloed, mits leerlingen zich er veilig voelen (Fazel e.a., 2011). Vrienden en familie, maar ook landgenoten, de school, kerk of moskee en Nederlandse 'omstanders' kunnen een beschermend netwerk vormen. Deel uitmaken van een 'eigen' gemeenschap is een bepalende factor om extreme gebeurtenissen te kunnen verwerken. .

Samenvattend

Nieuwkomers moeten vaak leven met een dubbele loyaliteit. Aan de ene kant willen ze vasthouden aan de eigen culturele gebruiken en denkbeelden en tegelijkertijd willen ze niets liever dan burgers worden in hun nieuwe thuisland. Veel jongeren zijn goed in staat die tegengestelde normen en waarden met elkaar te verbinden. Ondersteuning hierbij maakt het wel gemakkelijker. Hoewel ouders hun kinderen hierbij willen helpen, lukt dat hen maar beperkt, onder andere doordat ze de nieuwe samenleving zelf nog nauwelijks kunnen doorgronden. School heeft bij nieuwkomers hiervoor een grotere potentie. Het aan moeten leren van de Nederlandse taal dwingt leerlingen en docenten al tot intensieve communicatie, waardoor de drempel laag is om ook persoonlijke onderwerpen te bespreken. Dat biedt een uitgelezen kans om in gesprekken thuis en school te verbinden en zo te 'werken' aan de psychologische kant van het inburgeren. Als scholen zich daarnaast extra inspanssen om uitnodigend te zijn naar ouders vergroot dit bij leerlingen de kans op succes op school en een evenwichtige persoonlijke ontwikkeling.

3. Nieuwkomers en adolescentie

De school speelt een centrale rol als het gaat om hoe nieuwkomers zich als individu ontwikkelen. De ontwikkeling van nieuwkomers lijkt veel op die van andere jongeren in Nederland: Zij moeten zich voorbereiden op hun toekomst en worden daarbij beïnvloed door een aantal factoren, zoals hun leeftijdsgenoten, hun persoonlijke situatie en hun seksualiteit. De nieuwkomers worden niet alleen beïnvloed door de »normale« delen van het ouder worden, maar ook door hun situatie in een nieuw land. Dit volgende hoofdstuk belicht hoe migratie de ontwikkeling van kinderen beïnvloedt. Het idee is om docenten inzicht te geven in de verschillende ontwikkelingsfasen, zodat het vanzelfsprekender is om hierover in gesprek te gaan met de jongere.

Wat zijn de ontwikkelingstaken?

Ontwikkelingstaken zijn psychologische opdrachten waarmee ieder mens tijdens zijn levensloop in een min of meer vaste volgorde mee te maken krijgt (Meij, 2011). Bij kinderen vraagt iedere ontwikkelingsfase adequate 'leeftijdseigen' pedagogische ondersteuning. Het 'afronden' van ontwikkelingstaken biedt kinderen en jongeren kennis en vaardigheden, waarmee weer volgende stappen gezet kunnen worden. Als de ontwikkeling stagneert kan dit leiden tot psychische problemen. Een eigenschap als veerkracht bij kinderen is bijvoorbeeld voor een groot deel erfelijk bepaald, maar wordt wel vergroot als kinderen zich succesvol en gezond kunnen ontwikkelen (Rispen e.a., 1994). Schoolgaan kan in dat opzicht heel helend zijn voor kinderen die in stressvolle situaties geleefd hebben. Hieronder staan enkele stadia en situaties waar nieuwkomers mee te maken kunnen krijgen, zowel als adolescenten als als nieuwkomers in het vreemd land. Hoe zij deze stadia en situaties aanpakken en doorstaan, kan hun ontwikkeling beïnvloeden.

Adolescentie: een leeftijdsfase vol veranderingen

De adolescentie is een overgangperiode tussen kindertijd en volwassenheid. Grofweg gaat het over de periode tussen tien en twintig jaar. Biologische veranderingen, waaronder de seksuele rijping, zijn de aanjager van lichamelijke, psychologische, sociale en morele veranderingen. Hoe die fase er feitelijk uitziet, hangt sterk samen met de tijd waarin kinderen opgroeien en met de cultuur (Baan & Tuk, 2008). Maatschappelijke welvaart heeft het mogelijk gemaakt dat in veel westerse landen de adolescentie een steeds langer durende periode is geworden, waarin jongeren toegeestaan wordt te experimenteren. In andere landen, verwacht men van kinderen en jongeren soms heel ander gedrag dan wat in Nederland van hen verwacht wordt. Zo zijn er landen waar kinderen al vanaf jonge leeftijd werken, verantwoordelijkheden opnemen die in Nederland 'volwassen' zouden worden geacht.

Levenskeuzes

Adolescenten maken belangrijke levenskeuzes met betrekking tot opleiding, werk, vrije tijd en relaties (Baan & Tuk, 2008). Hun levensbeschouwing, politieke en religieuze opvattingen worden duidelijker en vanzelfsprekender. In de westerse cultuur wordt verwacht dat jongeren zich steeds minder laten leiden door verwachtingen van anderen en zelf richting geven aan hun leven. Bij nieuwkomers is dat minder vanzelfsprekend. Ouders en andere familie hebben soms veel invloed op de keuze die jongeren maken. Veel nieuwkomers zijn, in tegenstelling tot het grootste deel van de Nederlandse jeugd, van huis uit religieus. Godsdienst geeft een aantal van hen extra houvast. Soms moeten ze erg wennen aan een samenleving waar staat en religie gescheiden zijn en waar

mensen aangeven dat ze niet godsdienstig zijn. Dat is in sommige herkomstlanden volstrekt ongewoon.

Een nieuwe context, nieuwe waarden en verantwoordelijkheden

Veel meer dan in de kindertijd hebben leeftijdgenoten een grote invloed op het gedrag en de opvattingen van adolescenten. De keuze voor vriendengroepen is echter ook een persoonlijke keuze en daarmee minder passief dan vaak verondersteld (Baan & Tuk, 2008). Bij veel allochtone jongeren zijn genderrollen meer omlind dan bij veel autochtone jongeren. Waar allochtone jongens vooral met mannelijke leeftijdgenoten omgaan, hebben meisjes contacten met vrouwen van alle leeftijden (Pool, 2005). Voor nieuwkomers in Nederland geldt dat zij te maken hebben met meerdere culturele kaders, bijvoorbeeld van klasgenoten, huisgenoten, buurtbewoners, docenten en begeleiders die uit verschillende landen en werelddelen kunnen komen. Ze kunnen te maken krijgen met verschillende en soms tegenstrijdige normen en waarden. Hoe groter de afstand is tussen waardestelsels die leerlingen vanuit huis meekregen en die van de nieuwe samenleving, hoe groter de inspanning die nodig is om ze te integreren. Leerlingen kunnen in Nederland ook voor het eerst te maken krijgen met racisme of discriminatie. Dat kan leiden tot existentiële vragen die niet gemakkelijk te beantwoorden zijn. Bijvoorbeeld de vraag of ze er goed aan hebben gedaan om naar Nederland te komen. Dergelijke vragen kunnen heftige gevoelens opwekken. Door de mondialisering kan de invloed uit herkomstlanden groot zijn. Veel van de in dit hoofdstuk genoemde taken worden beïnvloed door de komst naar Nederland. Hoeveel extra inspanning het ook kost om aan al die nieuwe 'opdrachten' te kunnen voldoen, een groot aantal leerlingen past zich volgens docenten in snel tempo aan en ervaart een nieuw evenwicht.

Integratie en seksualiteit

Seksualiteit gaat in deze fase een steeds belangrijkere rol spelen. Cultureel bepaalde normen en waarden, geboden en verboden begrenzen de wijze waarop seksualiteit een rol speelt. Zolang de normen en waarden in de omgeving van een leerling redelijk eenduidig en algemeen geaccepteerd zijn, zal hij of zij zich daar meestal aan conformeren. In Nederland aangekomen blijken normen en waarden op het terrein van seksualiteit in het herkomstland vaak hemelsbreed te verschillen van die in Nederland. Daardoor kunnen jongeren in verwarring raken. Verder zijn vluchtelingen kwetsbaar voor seksueel geweld vanwege hun afhankelijkheid en onbekendheid met de Nederlandse samenleving. Deze jongeren kunnen in het land van herkomst of onderweg ook nare of soms schokkende ervaringen met seksualiteit hebben gehad. Hulpverleners en begeleiders melden incidenteel dat jongeren aangerand of verkracht zijn. Met name alleenstaande minderjarige asielzoekers lopen onderweg risico's, zowel jongens als meisjes (Bean, 2006). De vluchtelingenjongeren zijn daarnaast niet, zoals het allergrootste deel van de hier geboren jongeren, zelfstandig en weerbaar op dit terrein. Leerlingen die uit landen komen waar veel sociale controle was, die hen beschermde tegen seksueel geweld, ontberen deze nu.

Ontwikkeling en agressie

Het hanteren van agressieve impulsen is een gewone ontwikkelingstaak. Jongens en meisjes doen dat op straat, als ze uitgaan of op het sportveld. Toch biedt de Nederlandse samenleving nieuwkomers niet veel duidelijkheid als het gaat om het hanteren van agressieve impulsen. Enerzijds is het taboe op openlijke agressie groot; schelden is ordinair, een ruzie beslechten met een vuistgevecht primitief. Anderzijds is publiekelijk, op sportvelden en in de media veel

agressie zichtbaar en zullen jongeren regelmatig getuige zijn van agressie op straat of in de wijk. Vluchtelingenjongeren kunnen in het herkomstland, maar ook onderweg, met extreme vormen van agressie geconfronteerd zijn geweest. Het is belangrijk om niet iedere ongenueanceerde en agressieve uiting de kop in te willen drukken. Het is zinvol om in een individueel gesprek te onderzoeken waarom een leerling zo boos is. Tegelijkertijd zijn er spelregels op school en daarbuiten waar ook nieuwkomers zich aan moeten (gaan) houden. Verwijs de jongere naar een zorgcoördinator of zoek extra ondersteuning wanneer nodig.

Relatie met ouders en andere volwassenen

Op weg naar volwassenheid verandert de verhouding met volwassenen. In Westerse landen betekent dit vaak een soort van confrontatie tussen jongeren en volwassenen. Conflicten kunnen in deze levensfase vaker voorkomend zijn. Of deze conflicten openlijk besproken kunnen worden, varieert tussen culturen en samenlevingen. Sommige nieuwkomers komen uit culturen waar dergelijke openlijke conflicten ongebruikelijk zijn. Respect voor ouders en ouderen is meestal vanzelfsprekend, ook tijdens de puberteit. Nieuwkomers zullen op een andere manier de veranderende verhouding met hun ouders en andere volwassenen vormgeven. Veel culturen kennen rituelen waarbij de jongere deel uit gaat maken van de wereld van de volwassenen, bijvoorbeeld op het moment dat een meisje ongesteld wordt. Soms hebben die rituelen een religieuze vorm, zoals communie, geloofsbelijdenis of Bar Mitzvah bij de joden. Ouders van nieuwkomers houden soms sterk vast aan traditionele opvattingen. Dat kan tot hevige botsingen thuis leiden. Door gezinshereniging moeten jongeren en ouders soms na lange tijd weer samenleven. Ook wonen jongeren niet altijd met eigen ouders samen, maar met andere familieleden. Dat kan relaties onder druk zetten. Vluchtelingenjongeren zonder ouders voelen zich nog weleens belast door de opdrachten die zij van huis uit meekregen. Dat kunnen eigen ideeën zijn van wat jongeren denken dat hun ouders verwachten, maar het kunnen ook feitelijke opdrachten zijn. Jongeren moeten soms geld sturen of gezinshereniging in gang zetten. Hun zorgen over het welzijn van ouders en familie kunnen hen belasten.

Als nieuwkomer in de puberteit zal het belangrijk zijn om manieren te vinden om zich te verhouden in uitlopende relaties met volwassenen, met wie zij zich kunnen identificeren - nieuwe relaties met bijvoorbeeld docenten en oude relaties met ouders die door de nieuwe context kunnen veranderen..

Hoop en dromen voor de toekomst

Jongeren hebben bij aankomst in Nederland meestal hoge verwachtingen van de toekomst. Vaak zijn die verwachtingen niet zo concreet maar wel heel optimistisch. Nieuwkomers hadden reden om hun land te verlaten. Soms komen nieuwkomers uit landen die al langere tijd een neergaande economische ontwikkeling kennen. Politiek en oorlogsgeweld kunnen een streep gehaald hebben door een stabiel bestaan. De migratie is zeer bepalend voor de toekomstverwachtingen. Onuitgesproken vanzelfsprekendheden zijn onderuitgehaald. Jongeren moeten voor wat betreft de taal en kennis van de samenleving opnieuw beginnen. Qua ontwikkeling voelt dat alsof ze een aantal stappen terug doen. De toekomst lijkt verder weg en diffuus. Hoogopgeleide jongeren verliezen jaren en raken daardoor soms gedemotiveerd. Nieuwkomers hebben nog wel eens irreële verwachtingen. Ondanks een lage vooropleiding verwachten zij bijvoorbeeld arts of piloot te kunnen worden. Ervaringen met discriminatie kunnen nieuwkomers angstig maken voor de toekomst. Jongeren vrezen soms dat zij op langere termijn weer teruggestuurd kunnen worden.

Daardoor hebben zij het gevoel hun toekomst niet in eigen hand te hebben. Jongeren die ervaringen hadden met extreem geweld kunnen juist daardoor een zeer somber toekomstperspectief hebben. Vaak, als het gewone leven weer doorgaat, blijkt dat tijdelijk (Hjern & Jeppssen, 2005). Als nieuwkomers, zoals bij vluchtelingen vaak het geval is, jaren moeten wachten op een definitieve verblijfsvergunning, verdwijnt hun veerkracht en durven zij niet langer positief naar de toekomst kijken. Opvallend is overigens dat over het algemeen, verborgen achter sombere en angstige toekomstverwachtingen, nieuwkomers vaak tegelijkertijd concrete beelden hebben van hun dromen en idealen. Het oproepen van die beelden motiveert en geeft energie.

Doorbreken van sociale isolatie

Van veel vluchtelingen is bekend dat zij nog een beperkt sociaal netwerk hebben. Met name het ontbreken van familieleden is voor veel jongeren een groot gemis. Voor alle nieuwkomers geldt dat zij nieuwe sociale netwerken moeten opbouwen. Het uitbouwen van een sociaal netwerk is positief voor het psychosociale welzijn van jongeren, alsook voor hun integratie in de samenleving. Jongeren kunnen geïsoleerd raken als zij weinig landgenoten kennen en contacten met jongeren van andere nationaliteiten niet van de grond komen. Migrantjongeren sporten vaak weinig in verenigingsverband en zijn lang niet altijd bekend met alle vrijetijds mogelijkheden. Vaak spelen financiële motieven een rol. Taal- en cultuurproblemen, angst voor het onbekende en ervaringen met discriminatie belemmeren hen vaak om intensiever het contact met de Nederlandse samenleving op te zoeken.

Positieve ontwikkeling op school

Voor een jonge vluchteling betekent het doorlopen van verschillende ontwikkelingsstadia vaak ook het omgaan met de effecten van een trauma (Van der Veer, 1998). Dit omvat zowel fysieke als psychische symptomen. Nieuwkomers in de oorlog ervaren vaak problemen als vermoeidheid, hoofdpijn en buikpijn, slaapproblemen en depressie. Dergelijke symptomen kunnen het leven erg moeilijk maken. De ervaring als migrant of vluchteling kan de symptomen verergeren. Voor een positieve ontwikkeling van kinderen en nieuwkomers zijn verschillende factoren van belang. De nieuwe school kan het verleden van de nieuwkomer of zijn sociale omstandigheden niet veranderen. Het kan echter soms de sociale omstandigheden verbeteren door het geven van steun en zorg, het kan werken aan het vergroten van de individuele capaciteit van de nieuwkomers door individueel in te checken en nieuwkomers aan te moedigen elkaar te ondersteunen. Docenten kunnen dit proces helpen door zich te engageren in de ontwikkeling van de nieuwkomers, door hen aan te moedigen de nieuwe taal te leren en door oprecht geïnteresseerd te zijn in wat de nieuwkomers te zeggen hebben. De school kan ook een goede setting zijn voor de nieuwkomers om elkaar op een natuurlijke manier te leren kennen en nieuwe vrienden te maken (Pourfakhrian, 2009). Welkom op School werkt aan het verder versterken van dit natuurlijke proces dat op school plaatsvindt.

4. De uitvoering van Welkom op School

Dit hoofdstuk gaat in op de werkwijze, de opbouw van het programma en de gevraagde vaardigheden van de docent. Ten slotte wordt ingegaan op een zorg die veel docenten terughoudend maakt in het bespreken van persoonlijke onderwerpen in de klas: maak je niet te veel los en wat kun je doen als een leerling emotioneel reageert en intensievere begeleiding of hulp nodig lijkt te hebben.

Voorbeelden uit de praktijk

Aan het einde van elke beschreven les, vind je een voorbeeld uit de praktijk. Deze vertellen steeds iets over de ervaringen van de docent die de les begeleidde. De voorbeelden komen voort uit ervaringen met het programma in de Nederlandse schoolcontext.

Structuur van de lessen

In de eerste lessen gaan leerlingen bezig met onderwerpen die gevoelsmatig dicht bij hen liggen en die zij gemeen hebben met hun klasgenoten. Door de vertrouwensbasis die dan ontstaat wordt het vanzelfsprekender om het over nog persoonlijker onderwerpen te hebben. Hoewel het door tussentijdse klaswijzigingen niet altijd mogelijk is, is het belangrijk om de lessen in hun gegeven volgorde aan bod te laten komen. Lessen worden in het ideale geval voltooid in één sessie.

Leeftijdsverschillen

De situatie in veel opvangklassen is dat de leeftijden van de leerlingen in de klas erg kunnen variëren. Dit hoeft geen bezwaar te zijn. De docent kan dit 'probleem' met de leerlingen bespreken en benadrukken dat de leerlingen met respect en in vertrouwen met elkaar moeten omgaan.

Vragendoos

Omdat leerlingen schroom kunnen hebben om persoonlijke onderwerpen te bespreken, mogen leerlingen vragen niet alleen tijdens de lessen stellen, maar ze ook anoniem in een speciaal voor dit doel gemaakte vragendoos stoppen. De mentor checkt de vragendoos voor ieder les.

Groepsgrootte

De grootte van de klas bepaalt het aantal deelnemers aan Welkom op School. De groep moet groot genoeg zijn om verschillende ervaringen naast elkaar te plaatsen en niet zó groot dat bijvoorbeeld de ervaringen van stillere leerlingen onopgemerkt blijven.

Actief meedoen

De mate waarin leerlingen actief meedoen in de Welkom op School lessen, zal verschillen, afhankelijk van een heleboel verschillende factoren. Vooreerst zal het taalniveau tussen de leerlingen nog verschillen. Taalbeheersing speelt ook bij Welkom op School een rol. Door het gebruik van minder talige onderdelen wordt wel geprobeerd de invloed hiervan te verkleinen. Dat zal niet altijd lukken. Creatieve werkvormen in Welkom op School kunnen dit niet geheel voorkomen. Ook bij deze onderdelen wordt immers vaak nagepraat. Deze leerlingen zullen soms meer moeite blijven houden om op die momenten actief mee te doen. Cultureel bepaald zijn er ook verschillen in de mate waarin kinderen van jongs af aan al dan niet gestimuleerd zijn om zich individueel te uiten. Ook kunnen leerlingen onbekend zijn met het zich expliciet uiten over hun persoonlijke beleving. Desondanks waarderen ze het meestal wel als ze ook op dat nieuwe terrein gaan 'meedoen'. Een mentor die goed observeert zal sommige terughoudende leerlingen meer stimuleren en de makkelijke pratere juist afremmen.

Analfabete leerlingen

Welkom op School is bruikbaar voor analfabete leerlingen, maar dat kost aanmerkelijk meer tijd en aanpassing. In kringgesprekken maken deze leerlingen vaak geen hele zinnen, maar drukken zij zich via losse woorden en gebaren soms wel uit.

Non-verbale methodieken

Welkom op School is bedoeld voor jongeren die nog beperkt Nederlands spreken. Daarom komen er meerdere non-verbale werkvormen in voor. Er worden tekeningen en digitale oefeningen in het leerlingenboek gemaakt. Ook zijn er een aantal drama-oefeningen. Het reguliere lesgeven gebeurt volgens docenten ook vaak met handen en voeten en een drama-oefening is maar een kleine stap verder. Sommige leerlingen beginnen erg aarzelend, maar ontdooien als ze merken dat ze ondanks onwennigheid in staat zijn zo te communiceren over onderwerpen, waar ze anders niets over konden 'zeggen'.

Het leerlingenboek

Het leerlingenboek is een belangrijk hulpmiddel bij de lessen. Benadruk steeds opnieuw dat het een persoonlijk document is, dat zij niet hoeven te laten zien aan anderen. Ook als de meesten het wel doen. Er staan invuloefeningen en afbeeldingen in, die gebruikt worden bij de lessen. De methode nodigt leerlingen uit om persoonlijke ervaringen te delen, maar niet iedere leerling kan of wil dat. Sommige leerlingen hebben wel behoefte om bepaalde ervaringen te 'benoemen'. Dit kan door ze op te schrijven, bijvoorbeeld in hun moedertaal. Daarmee krijgt het voor sommige leerlingen enigszins de functie van een dagboek, een boek waar je belangrijke gebeurtenissen aan toevertrouwt. Zo wordt het een tastbare herinnering die voor leerlingen die in moeilijke omstandigheden leven, een beetje houvast geeft. Het is ook een document dat leerlingen vele jaren later nog eens in kunnen zien. Het kan ook een privé document zijn, waar enkel zij toegang tot hebben, in een leven waar er soms sprake is van weinig privacy (vb. in een opvangcentrum).

Duur en planning

Er zijn 14 lessen die wekelijks kunnen worden gegeven. Dit kan in achtereenvolgende weken, maar vakanties en andere activiteiten zullen dit waarschijnlijk beletten. Dit vormt geen probleem. Vakanties tussen lessen vormen doorgaans geen probleem voor het verloop ervan. Het is aan te raden om twee lessen te reserveren per les. Als dat niet mogelijk is, moet geprobeerd worden om de les te 'knippen' en de delen te verdelen over twee lessen. In de praktijk is het moeilijk om in te schatten hoe lang onderdelen duren. Dat blijkt per docent en klas enorm te verschillen.

Participatie tijdens de lessene

Het is zeer incidenteel gebeurd dat een leerling tijdelijk niet mee wil of kan doen. Er kan iets plaatsgevonden hebben waardoor een leerling eenmalig niet mee wil doen, doordat hij/zij bijvoorbeeld overstuur is vanwege een negatief bericht over de verblijfsvergunning. Het zal echter vaak blijken dat als een leerling na enige overredingskracht wel meedoet, de klas ook veel steun kan bieden. In het algemeen moet voorkomen worden dat leerlingen incidenteel niet meedoen. Welkom op School is een klassikale methode die zijn waarde verliest als niet de gehele klas deelneemt. Leerlingen zijn niet per definitie vanaf het begin enthousiast over Welkom op School omdat ze zo'n methode niet op school verwachten. Ook kunnen ze bang zijn om zich bloot te geven. Docenten zullen enerzijds moeten benadrukken dat Welkom op School een gewoon onderdeel van het onderwijsprogramma is. Anderzijds kunnen ze in individuele gesprekken voorzichtig 'onderzoeken' waar de weerstanden mee te maken hebben en de leerlingen wijzen

op de mogelijkheid om te 'passen'. Onderzoek naar het gebruik van de methode bevestigt dat leerlingen en docenten de lessen leuk en zinvol vinden (Rolak e.a., 2005).

Grenzen aangeven

Naast het goed zien en luisteren, het duidelijk communiceren en empathie tonen, moet de docent ook goed grenzen kunnen aangeven. Hij moet enerzijds de touwtjes in handen hebben, maar af en toe ook op gelijkwaardige wijze met de leerlingen om kunnen gaan. Dat kan soms een grote uitdaging zijn. Zeker omdat deze leerlingen te maken kunnen hebben gehad met groot onrecht en heftig en ongenueanceerd kunnen reageren. Vermijd als het te heftig wordt een persoonlijke confrontatie en praat met een leerling na de les. Benadruk de verantwoordelijkheid voor elkaar. De klas moet veilig zijn.

Rol van de docent

De belangrijkste vereisten zijn het kunnen observeren en luisteren. Observeren is nodig om na te gaan of de boodschap die de docent probeert over te brengen ook echt begrepen wordt door de leerlingen. Luisteren is van groot belang, omdat leerlingen vaak slecht communiceren in de nieuwe taal en alleen begrijpen wat de leraar probeert over te brengen, als de laatste kan bepalen wat de leerlingen willen zeggen. Een docent die goed ziet en luistert, zal automatisch zorgvuldiger spreken. Deze vaardigheden kunnen gemakkelijk worden aangeleerd als de docenten echt geïnteresseerd zijn in de achtergronden van nieuwkomers. Het kennen van de culturele achtergronden van de leerlingen vergemakkelijkt de communicatie. Inlevingsvermogen is ook nodig om deze leerlingen zich op hun gemak te laten voelen.

Naast goed observeren en luisteren, duidelijk communiceren en empathie tonen, moet de docent ook grenzen kunnen stellen. Hij moet de zelfstandigheid stimuleren zonder deze te laten afglijden naar anarchie. Hij moet de controle hebben, maar moet ook in staat zijn om soms als gelijke met leerlingen om te gaan.

Om deze methoden te kunnen gebruiken - het is bijna vanzelfsprekend - is de motivatie van de leraar zeer belangrijk. Een leraar ziet beter af van Welkom op School als hij zich niet op zijn gemak voelt bij een meer persoonsgerichte aanpak in de klas. Een ander probleem kan het gebrek aan ervaring van de leraar en/of problemen met het handhaven van de orde zijn. In dat geval kan hij de 'rommelige' benadering in deze lesmethode niet geschikt vinden.

Veel leerlingen tonen respect wanneer een docent iets over zichzelf onthult. Als docenten praten over hun eigen persoonlijke ervaringen, reageren de leerlingen vaak zeer geïnteresseerd. Dit verkleint de afstand tussen leraar en leerling en de waargenomen grote verschillen tussen het comfortabele leven van de gemiddelde leraar en het stressvolle leven van de leerlingen kan tijdens zulke discussies oplossen. Leerlingen kunnen zich belast voelen als een docent te persoonlijk wordt. Het delen van persoonlijke ervaringen moet daarom alleen plaatsvinden wanneer dit de leerlingen helpt.

Een veilige plek

Het slagen van Welkom op School is sterk afhankelijk van de mogelijkheid om een veilige omgeving te installeren in de klas. In een groep waar veel onderlinge conflicten zijn kan de veiligheid onvoldoende zijn om Welkom op School te kunnen gebruiken. Bij spanningen of conflicten zou

de lessenserie juist wel gebruikt kunnen worden als instrument om dit soort problemen te verhelpen. Om de inschatting te kunnen maken of dit verantwoord is, is vooral ervaring nodig. Een advies van collega's kan nuttig zijn.

Emotionele reacties

Welkom op School heeft niet als doel om leerlingen te forceren om emoties te tonen, maar nodigt wel uit tot persoonlijke(r) verhalen. Daarom kunnen leerlingen soms emotioneel reageren. Docent vrezen dat, omdat ze menen dat het schadelijk is voor de leerlingen, maar ook omdat ze niet weten of zij zelf adequaat reageren. In de praktijk blijken leerlingen bij uitzondering emotioneel te reageren. Als een leerling (erg) emotioneel wordt, zijn er drie partijen met wie rekening gehouden moet worden. De leerling, de klasgenoten en de docent zelf. De leerling heeft als eerste recht op een adequate reactie. Vaak weten medeleerlingen elkaar verbazend goed te ondersteunen. Als een leerling emotioneel is, vindt hij of zij het meestal prettig om zich even af te kunnen zonderen. Een leeg lokaal of andere ruimte is prettiger dan een toilet. De docent kan beslissen om mee te lopen, maar kan dan het beste even 'toestemming' vragen aan de rest van de klas. Ook kan er iemand aangewezen worden om mee te lopen. Op basis van contacten met de mentoren is duidelijk geworden dat in die incidentele gevallen dat leerlingen tijdens Welkom op School emotioneel worden, mentoren achteraf benadrukken dat dat de sfeer in de klas eerder goed dan kwaad deed.

Kenmerkend voor adolescenten is dat zij over het algemeen in de klas niet graag in het middelpunt van de aandacht staan. Een leerling kan zich op een dergelijk moment soms schamen. Sta dus tijdens de les niet al te lang stil bij de individuele belevenis van de leerling in kwestie, maar ga na of er na de les nog wat extra ondersteuning nodig is. Hoewel de situaties waarin de leerlingen leven veel overeenkomsten hebben, zijn medeleerlingen soms ogenschijnlijk opvallend weinig geschokt. Sommigen lijken 'gewend geraakt' te zijn aan verdriet van anderen. Ze houden zich bewust groot en tonen niet dat zij soms wel aangedaan zijn. Daarom is het belangrijk om een emotionele gebeurtenis samen goed af te ronden.

Emoties van de docent

Welkom op School is bedoeld om leerlingen persoonlijke ervaringen te laten delen. Docenten zullen daarom, meer dan in gewone lessen gebruikelijk is, de persoonlijke achtergronden van hun leerlingen leren kennen. Pijn en verdriet van kinderen raakt in het algemeen volwassenen die er mee te maken krijgen. Het appelleert sterk aan eigen kwetsbaarheden en de behoefte om kinderen te beschermen. Zelfzorg is hierin belangrijk voor de docenten. Je gevoelens delen met collega's kan bijvoorbeeld helpen.

Leerlingen met psychotrauma's

Het gegeven dat sommige jongeren extreme en schokkende ervaringen achter de rug kunnen hebben, is mede aanleiding geweest om dit soort lessenseries te ontwerpen. Niet om deze ervaringen centraal te willen stellen, maar om een steunend netwerk rond deze jongeren te creëren. Leerlingen delen door de methode eerder nare ervaringen. Soms roept dat de vraag op of voor een leerling extra zorg nodig is. Vaak blijkt dat een extra individueel gesprek op school volstaat. Het gebeurt zeer incidenteel dat leerlingen gespecialiseerde hulp nodig hebben. Door de lessen van Welkom op School komen leerlingen 'op verhaal'. Dat is een belangrijke voorwaarde om nare ervaringen te kunnen verwerken. Wanneer blijkt dat er toch meer zorg nodig is, zal het onderzoeksteam daar naar op zoek gaan in samenspraak met de school, het CLB en de ouders van de jongere..

WELKOM OP SCHOOL

DEEL 2 · DE LESSEN

LES 1: Inleiding

Programma

1. Inleiding op Welkom op School
  2. Afspraken maken
  3. Introductie leerlingenboek
  4. Mijn naam
  5. Afronding
-

Doelen

- Elkaar beter leren kennen.
  - Kennis hebben over de inhoud van Welkom op School.
  - De groepsregels kennen.
  - De functie van het leerlingenboek kennen.
-

Kernwoorden

Welkom	Buurvrouw	Kennismaken
Gast	Dagboek	Nieuwkomer
Verhuizen	Respect	Eenzaam
Afspraken	Passen	Luisteren
Buurman	Privacy	

Vorbereiding

De docent zet, indien mogelijk, de stoelen zo in een kring dat de leerlingen ook naar het bord kunnen kijken. Op het bord schrijft de docent de onderdelen van de les en eventueel de kernwoorden op.

1. Inleiding op Welkom op School

Docent Maak een welkom-gebaar en schrijf het woord 'welkom' op het bord. Verduidelijk de betekenis van dit woord en leg het belang van welkom heten uit. Vraag de leerlingen naar eenzelfde woord in hun eigen taal. Vraag enkele leerlingen om Welkom op School in hun moedertaal op het bord te noteren.

★ *Deze lessen gaan over de dingen die je voelt en denkt wanneer je naar een ander land gaat. Jullie zijn uit een ander land gekomen en nu in Nederland. Je bent nieuw in Nederland. Je bent een nieuwkomer. En tegen een nieuwkomer zeg je welkom. Dat doen we op de eerste dag dat je op school bent, maar nu nog een keer omdat jullie al beter Nederlands spreken.*

★ *Je hebt je huis en land achtergelaten, je bent naar Nederland gekomen. Familie, vrienden, school of werk zijn daar en jij bent hier. Nieuw zijn is leuk, maar soms moeilijk. Veel nieuwkomers denken vaak aan hun land en de mensen die daar zijn. Soms voelen leerlingen zich eenzaam. Deze lessen zijn om elkaar te helpen en minder alleen te zijn.*

Vandaag is de eerste les. Er zijn 14 lessen. Bijvoorbeeld over je land, over je huis, relaties, je school en over feesten. Ook hebben jullie een leerlingboek. Dat lijkt op een dagboek.

Vandaag gaan we praten over jullie namen, over het land waar jullie vandaan komen en over de regels van Welkom op School.

Materiaal Het voorbeeldleerlingboek van de docent.
De wereldkaart.
Gekleurde wollen draden en duimspijkers.

Bord Welkom op School.
Kernwoorden die je belangrijk vindt

Duur 15 minuten.

2. Afspraken maken

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Schrijf de regels op het bord en licht de betekenis van de regels toe.

- ★ *Respect voor elkaar hebben kan uitgelegd worden als: Nederlands praten is moeilijk voor ons allemaal. Daarom maken we soms een fout. Maar je gaat elkaar niet uitlachen. Respect is voor iedereen belangrijk. Kun je een voorbeeld geven van respect in deze klas?*
- ★ *Samen praten gaat goed als je luistert naar elkaar. Het maakt niet uit wie iets zegt, je luistert altijd naar elkaar en het maakt niet uit of je dik of dun bent, wat de kleur van je huid is, of je jongen of meisje bent. Als Sameeh bijvoorbeeld spreekt of Amira, dan is het belangrijk dat jullie stil zijn en goed en met respect luisteren.*
- ★ *In deze lessen praten we soms over moeilijke dingen. Moeilijk omdat ze over gevoelens gaan (docent legt hand op hart).*
- ★ *Soms is dat zo moeilijk dat je niet wilt of kunt praten. Dat is goed. Ik leer jullie een nieuw woord. Dat woord is passen. Passen betekent even niet meedoen. Passen betekent dat je niet meepraat, omdat je het nu niet wilt. Je zegt dan: 'Ik pas.'*
- ★ *In deze lessen praten jullie over belangrijke dingen. Dat is iets belangrijks. Dat is jouw verhaal wat je in deze klas verteld hebt. De leerlingen in deze klas weten nu waar jij woonde. Ik wil graag dat jullie niet buiten de klas praten over deze dingen. Ik wil de afspraak maken dat wat we bij deze lessen bespreken, binnen deze klas blijft. Ik gebruik daarvoor een Engels woord wat ook in de Nederlandse taal gebruikt wordt: privacy. Dat betekent dat sommige dingen die je vertelt van jou zijn. 'Privacy' is er bijvoorbeeld binnen een familie; je praat op de straat niet over alles wat in de familie gebeurt. Praat niet buiten deze klas over belangrijke dingen waar we samen over praten. Privacy betekent ook dat het leerlingenboek van jou is en niet van de andere leerlingen. Als jij het leuk vindt, mag je het een ander laten lezen. Ik wil jullie vragen om dus altijd eerst te vragen of je in het leerlingenboek van de ander mag kijken. Zegt hij of zij 'nee', heb dan respect en kijk niet.*

Leerlingenboek

Bedenk samen met de leerlingen voorbeelden van deze regels en laat hen de termen in hun leerlingenboek schrijven: Respect, Luisteren, Passen, Privacy. Laat de leerlingen de termen ook bij de plaatjes in hun leerlingenboek zetten. Die plaatjes zijn niet eenduidig. Maak duidelijk dat de leerlingen zelf het plaatje mogen kiezen en dat er geen goede en foute keuzes zijn.

Materiaal Leerlingenboek.

Bord Afspraken: respect, luisteren, passen en privacy

Duur 15 tot 20 minuten .

3. Introductie leerlingenboek

Docent Laat het leerlingenboek zien. Het leerlingenboek is een belangrijk onderdeel van de lessenserie. Het is een persoonlijk document, vergelijkbaar met een dagboek. Het is daarom belangrijk om aan de leerlingen duidelijk te maken dat ze zorgvuldig met het eigen en andermans leerlingenboek om moeten gaan. Zij mogen zelf bepalen wat zij wel en niet aan elkaar laten zien. Dat is belangrijk omdat leerlingen daarmee de controle houden. Iets wat zij in hun persoonlijk leven soms kwijt waren of nog kwijt zijn..

Dit is een boek dat nu nog grotendeels leeg is. Na deze 14 lessen is het vol met belangrijke dingen. We gaan veel dingen hierin opschrijven. Het wordt een soort dagboek. Weten jullie wat een dagboek is? Een boek waar je iedere dag belangrijke dingen in opschrijft en dat jij alleen mag lezen. Dit leerlingenboek is ook alleen van jou. Andere leerlingen mogen het alleen lezen als jij dat goed vindt. Hier schrijf je, plak je, of teken je iets in. Dat kunnen ook eigen foto's of afbeeldingen zijn.

Materiaal Leerlingenboek.

Bord Leerlingenboek.

Duur 10 minuten.

4. Mijn naam

Werkvorm Kringgesprek over de betekenis van je naam.
Oefenen met je voorstellen.

Docent Schrijf je eigen naam op het bord en leg de betekenis uit van je voornaam. Eventueel ook de betekenis en/of herkomst van je achternaam en bijvoorbeeld het gebruik in Nederland je eigen achternaam te gebruiken. Doe ook voor hoe je jezelf voorstelt, de naam duidelijk articulerend en degene aan wie je je voorstelt aankijkend.

Vraag dan de leerlingen of ze de betekenis van hun naam weten. Vraag hen te gaan staan en de buurman of buurvrouw een hand te geven, elkaar aan te kijken en zich voor te stellen en de betekenis van de naam te noemen. Maak duidelijk dat het voor sommige leerlingen heel vreemd kan zijn om een volwassene recht in de ogen te kijken. En dat dit in Nederland gebruikelijk is.

Sta stil bij het feit dat het voor enkele leerlingen ook vreemd kan zijn dat jongens en meisjes elkaar een hand geven.

Overigens is het misschien in deze les zo dat het enkele leerlingen niet helemaal lukt om uit te leggen wat hun naam betekent. Leerlingen kunnen dat soms thuis vragen. Veel ouders zullen het op prijs stellen als de school hier interesse in heeft. Ook kunnen leerlingen na de les bijvoor-

beeld op het internet op zoek gaan naar de betekenis. Somalische leerlingen dragen bijvoorbeeld vaak een driedubbele naam waarbij de eerste hun eigen, de tweede hun vaders en de derde die van hun grootvader is. Vaak zijn dat namen uit de Koran. Chinese leerlingen hebben soms een nummer als naam. Bloemennamen komen veel voor. Bij Poolse leerlingen komen vaak afgekorte namen voor. De roepnaam kan daar anders zijn dan de eigenlijke naam. De betekenis van een naam weerspiegelt culturele gebruiken, heeft soms een religieuze achtergrond, maar kan ook samenhangen met verwachtingen van familie en ouders. Tevens is een naam deel van je identiteit. Uitleggen hoe je heet en waarom je die naam hebt is iets onthullen van wie je bent en wat je achtergronden zijn.

De les begint onrustig. Mijn welkomsgebaar is voor enkele jongens een uitnodiging om mij eveneens luid welkom te heten, maar dan in het Engels. Als ze in hun eigen taal 'Welkom' op het bord mogen schrijven blijft het wat rommelig. Omdat de leerlingen in mijn klas feitelijk al wat langer op onze school zitten, vinden ze het wat vreemd dat ze nu alsnog welkom geheten worden. Maar als het over de namen gaat, wordt de sfeer vrolijk. Er zijn twee meisjes met bloemennamen in de klas. Hoewel er veel overeenkomsten in namen zijn tussen de islamitische leerlingen verschilt de schrijfwijze. Dit komt volgens mijn leerlingen doordat sommigen alleen in het Arabisch geschreven papieren hadden en Nederlanders hun eigen schrijfwijze kiezen. Het Somalische meisje Zara zegt dat ook haar geboortedatum niet klopt. Zij is in werkelijkheid twee jaar ouder.

Tijdens de nabespreking van dit onderdeel is het zinvol om te vragen waarom er in ieder land jongens- en meisjesnamen bestaan. Stel bijvoorbeeld de vraag waarom het belangrijk is dat we door een naam meteen weten dat het om een jongen of meisje gaat. De bedoeling hiervan is om leerlingen na te laten gaan denken over mannen- en vrouwenrollen en de verwachtingen hiervan.

Leerlingenboek

Geef aan dat de leerlingen de betekenis van hun naam in hun leerlingenboek kunnen opschrijven. Wanneer ze dat hebben gedaan, kunnen ze Welkom op School ook vertalen en dit opschrijven in hun leerlingenboek. Daarna kunnen ze dit bespreken met hun buurman/buurvrouw..

Materiaal Werkblad Les 1: Welkom op School – Voorkant leerlingenboek & Personalia.
Werkblad Les 1: Welkom op School – Kennismaking.

Bord Mijn naam.

Duur 15 minuten.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Vat de les van vandaag kort samen.
Vraag aan de leerlingen om het evaluatieformulier van deze les erbij te pakken. Ze geven aan wat ze van de les vonden. Dit doen ze door een van de drie gezichtjes te omcirkelen. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les.

Materiaal Werkblad Les 1: Welkom op School – Evaluatie

Duur 5 tot 10 minuten

Voorbeeld uit de praktijk

Het duurt even voordat het begrip dagboek is uitgelegd. Aida zegt dat zij al een dagboek heeft. Ik zeg dat ze er nu twee heeft. Eén thuis en één voor school. 'Dagboek very important for me', zegt ze. Ik vraag de leerlingen om op de eerste pagina van hun boek een schutblad met hun naam te maken. Daar hebben ze zichtbaar plezier in.

LES 2: Waar kom ik vandaan?

Programma

1. Start
  2. Waar kom ik vandaan?
  3. Hier kom ik vandaag
  4. De school
  5. Afronding
-

Doelen

- Stilstaan bij positieve herinneringen aan het land van herkomst en die delen.
  - Ervaringen, meningen en gevoelens uitwisselen over het naar school gaan in Nederland en in het land van herkomst.
  - Verschillen en overeenkomsten kunnen benoemen in onderwijs in Nederland en het land van herkomst.
-

Kernwoorden

Geboorteland	Beloning	Sport
Herinnering	Gebouw	Begrijpen
Vertellen	Schooltijden	Straft
Luisteren	Schoolplein	Lokaal
Kleding	Leraar	Verhuizen
Huiswerk	Jongens/meisjes	Verhuizing

Toelichting

Hoe jongeren terugkijken op hun leven voordat zij vertrokken, zal zeer verschillend zijn. Een belangrijke omstandigheid is bijvoorbeeld of zij al dan niet uit een oorlogsgebied komen en of het hun eigen wens was om te vertrekken. In deze les vragen we bewust naar positieve herinneringen. De ervaring leert dat veel leerlingen 'vanzelf', ook in latere lessen, ook negatieve ervaringen delen.

Sommigen zullen iets willen vertellen over waar ze vandaan komen. Voor anderen kan dat moeilijk zijn. De docent nodigt leerlingen uit om mee te doen door een gezellige en veilige sfeer te creëren. Maar leerlingen moeten zelf kiezen wat zij wel of niet willen delen.

1. Start

Docent Vraag of er naar aanleiding van de vorige les nog vragen of opmerkingen zijn.

Bord Hier kom ik vandaan

Duur 5 tot 10 minuten

2. Waar kom ik vandaan?

Werkvorm Kringgesprek

Docent Wijs op de kaart de herkomst en vermoedelijke reis van enkele leerlingen aan en geef hier voorbeelden van. Kies daarbij leerlingen uit, van wie je veronderstelt dat ze dat leuk vinden. Leg het woord verhuizen uit. Laat de leerlingen dan in hun eigen leerlingenboek aangeven hoe zij gereisd zijn. Eventueel kunnen leerlingen ook een doorgangslid op die kaart aangeven. Bijvoorbeeld als zij daar langere tijd gewoond hebben. Er kunnen ook leerlingen zijn die nooit met een kaart gewerkt hebben, die wat hulp moeten krijgen van een klasgenoot. Leerlingen mogen passen, bijvoorbeeld omdat leerlingen vanwege (deels) verzonden reisverhalen liever niet meedoen.

Voor de meeste leerlingen is dit een leuke oefening. Maar soms wel een oefening met dubbele gevoelens, omdat leerlingen onderweg ook vervelende dingen kunnen hebben meegemaakt, zoals een gevaarlijke bootreis. Laat merken dat je weet hebt van dat soort ervaringen.

Soms hebben jullie heel lang gereisd. Soms hebben jullie ook in een ander land gewoond. Soms was de reis moeilijk/gevaarlijk. Gelukkig zijn jullie nu veilig.

Materiaal

- Werkblad Les 2: Waar kom ik vandaan? – Wereldkaart.
- Een wereldkaart. Dat kan een poster zijn, maar ook bijvoorbeeld een kaart geprojecteerd op het digibord.
- Gekleurde wollen draden en punaises.

Bord Verhuizen.

Duur 15 minuten.

3. Hier kom ik vandaan

Werkvorm Invullen van het leerlingenboek.

Docent Laat het voorbeeldleerlingenboek zien.

Jullie hebben op de kaart laten zien hoe jullie hier zijn gekomen. Teken dezelfde lijn in je leerlingenboek, op de wereldkaart; dus van je eigen land (of het land waar je lang gewoond hebt) naar Nederland. Ook wil ik je vragen om een foto van je land in je leerlingenboek te plakken. Liefst iets wat je mooi of leuk vond in jouw land.

Loop tijdens de oefening rond en maak, als leerlingen daarin toestemmen hun reis zichtbaar op een kaart in de klas. Gebruik daarvoor de punaises en wollen draden.

Alternatieve oefening

Via Google Maps kunnen de leerlingen ook hun oude woonplaats(en) opzoeken. Maar op veel plaatsen in de wereld is streetview niet bruikbaar. Als de woonplaats niet vindbaar is of wellicht verwoest door oorlog, laat de leerling dan een andere belangrijke plek uit het land opzoeken. Of bijvoorbeeld bij asielzoekers de plaatsen waar zij in Nederland woonden.

Materiaal Werkblad Les 2: Waar kom ik vandaan? – Mijn land.

Bord Foto's van mijn land.

Duur 15 tot 30 minuten.

4. De school

Werkvorm Invuloefening

Docent In dit lesonderdeel gaat het specifiek over de ervaringen op school, zowel in het land van herkomst als in Nederland. In het leerlingenboek staan afbeeldingen die te maken hebben met schoolgaan. Zet de volgende woorden op het bord en legt de betekenis ervan uit: gebouw, lokaal, tijden, schoolplein, kleding, leraar, jongens/meisjes, straf, sport, huiswerk. Vraag de leerlingen aan te geven hoe ze die verschillen ervaren, door middel van taal of gebaren. Geef een voorbeeld: kleding.

Vandaag in de klas hebben jullie verschillende kleren. De een draagt een spijkerbroek, de ander een mooie jurk. Op de school in jouw land droeg je andere kleren, denk ik. Misschien droeg je een uniform.

Laat leerlingen opschrijven in het leerlingenboek wat er verschillend of hetzelfde is in de school in hun land en de school in Nederland. Eventueel mag dat ook in de moedertaal..

Materiaal Werkblad Les 2: Waar kom ik vandaan? – Mijn school.

Bord De school.

Duur 30 tot 40 minuten.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vat de les van vandaag kort samen.
Vraag aan de leerlingen om het evaluatieformulier van deze les erbij te pakken. Ze geven aan wat ze van de les vonden. Dit doen ze door een van de drie gezichtjes te omcirkelen. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les.

Materiaal Werkblad Les 2: Waar kom ik vandaan? – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Een aantal leerlingen vindt het zichtbaar leuk om te laten zien hoe ze gereisd zijn. Maar niet allemaal. Enkele jongeren geven later hun reis wel aan in hun leerlingenboek maar niet voor de klas. Da Fu uit China, die in tegenstelling tot de anderen nog nauwelijks Nederlands verstaat, wijst zijn vorige woonplaats aan en glimlacht. 'Jouw land ligt het verst van allemaal,' zeg ik hem terwijl ik mijn handen op beide landen leg. Parwana uit Afghanistan heeft spontaan een verhaaltje geschreven. Trots leest ze dit voor. Het is een soort geschiedenis van haar land. Het blijkt dat ze enorm veel feiten over haar geboorteland kent. Zij is al wat langer in Nederland en kan zich al redelijk in het Nederlands uitdrukken.

Het opzoeken van plaatjes op internet vinden alle leerlingen leuk. Als het over de school gaat worden schooltijden, anekdotes over haardracht, uniformen en straffen uitgewisseld. Abdi uit Somalië gaat met gestrekte rug op zijn knieën zitten. Hij legt uit dat hij zo in zijn klas een uur lang op een aantal kiezelstenen moest blijven zitten, met zijn gezicht in de brandende zon. De andere leerlingen proberen elkaar te evenaren met dit soort straf-ervaringen. Enkele doen voor op welke plaatsen van het lichaam de stok van de leraar neerkwam. De leerlingen zijn het erover eens dat de leraren in Nederland veel aardiger zijn. De meesten vinden de school in Nederland leuk. Ramiro uit Spanje legt in gebroken Nederlands uit dat hij niet zo tevreden is. Hij vindt de hele dag Nederlands leren niet leuk. Hij wil liever veel wiskunde doen. Ik probeer aan de anderen uit te leggen wat hij zojuist zei. Parwana is het wel een beetje met hem eens: 'Deze school makkelijk.' Ook zij heeft eerder elders voortgezet onderwijs gevolgd.

LES 3: Mijn huis

Programma

1. Start
  2. Een ander huis
  3. Je thuis voelen
  4. Afronding
-

Doelen

- AStilstaan bij positieve en negatieve gevoelens samenhangend met de (gedwongen) verhuizing naar Nederland.
  - Ervaringen en gevoelens uitwisselen over het nieuwe leven in Nederlanden het al dan niet thuis voelen.
  - Steun ervaren aan positieve herinneringen en door het uitwisselen van herinneringen.
  - Gemeenschappelijkheid creëren.
-

Kernwoorden

Vroeger

Nu

Huis

Je thuis voelen

Thuis

Hetzelfde

Beschermen

Anders

Terugdenken

Verhuizen

Missen

1. Start

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vertellen wat hij of zij heeft bedacht door de vorige les. Schrijf de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien. Leg uit dat je wel iets over de achtergronden van de leerlingen weet, maar nieuwsgierig bent naar dingen die je nog niet weet. En dat het, om in een nieuwkomersklas elkaar te kunnen helpen, goed is als je ook wat meer van elkaar weet.

Bord Mijn huis.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Een ander huis

Werkvorm Tekening of collage maken (kan digitaal)

Docent

Deze les gaat het over het huis waar je vroeger woonde en het huis waar je nu woont. Dat doen we omdat iedereen in een huis woont. Een huis is belangrijk en een huis is leuk. Je kookt er, je eet er, je slaapt er, je speelt er. Maar misschien woon je nu nog niet in een huis, maar in een opvangcentrum. Een huis is belangrijk voor iedereen. Meestal woon je in een huis met je familie. Soms woon je in een groot huis, soms in een klein huis. In het land waar je eerst woonde had je ook een huis.

Ik wil je eerst vragen om je huis van vroeger te tekenen of foto's te zoeken van huizen uit je land. Pak je werkblad van Les 3 erbij. Er staat: Plak hier foto's van huizen uit jouw land of teken je huis. Je mag zelf kiezen of je een tekening maakt of foto's zoekt. Je mag ook zelf kiezen of je het huis van vroeger of het huis waar je nu woont tekent/zoekt. Je mag ze ook allebei kiezen.

Je weet dat iedereen uit deze klas in een ander land heeft gewoond. Daarna ben je met je familie, met een deel van je familie of zelfs alleen verhuisd naar Nederland. Ik wil je vragen om terug te denken aan dat huis waar jij gewoond hebt. Hoe ziet dat eruit? Kun je dat tekenen?

Foto:

Je staat voor het huis en je wilt een foto maken. De docent doet alsof hij een fototoestel in zijn handen heeft. Wat zet je op jouw foto? Het huis, de tuin, de straat, de mensen? Het hoeft geen heel mooie tekening te zijn. Tekenen is soms moeilijk.

Als je een tekening maakt of plaatjes vindt van een huis, kun je anderen ook laten zien hoe jouw huis eruitziet. Daarna laten we elkaar de tekeningen zien en misschien wil je er iets over vertellen.

Alternatief: Plattegrond

Voor leerlingen die tekenen lastig vinden, is het laten tekenen van een plattegrond meestal gemakkelijker. Een plattegrond maakt een gesprek over het leven binnenshuis gemakkelijker.

Stimuleren

Om de leerlingen te stimuleren dat ze daadwerkelijk allemaal gaan tekenen, kan je zelf mee-doen. Het kan motiverend zijn voor leerlingen die tekenen lastig vinden. Sommigen hebben in het herkomstland nooit of weinig getekend en missen de techniek. Anderen vinden het misschien kinderachtig. En leerlingen met oorlogservaringen kunnen aarzelend zijn, omdat ze vrezen voor gevoelens die ze liever wegstoppen. Benadrukken dat je vooral de leuke dingen van het huis aan elkaar gaat laten zien, kan die aarzeling minder maken.

Alternatief: Zoeken op internet

In plaats van tekenen kan er ook voor gekozen worden dat leerlingen zelf afbeeldingen van huizen uit het herkomstland zoeken. Ze kunnen deze dan printen en aan elkaar laten zien. Probeer tijdens deze les een ontspannen sfeer te creëren. Bijvoorbeeld met achtergrondmuziek.

Materiaal Werkblad Les 3: Mijn huis.
Werkblad Les 3: Mijn huis – Afbeeldingen.
Potloden en kleurpotloden

Bord Je huis

Duur 25 tot 40 minuten

3. Je thuis voelen

Werkvorm Kringgesprek

Docent Laat de tekeningen of werkbladen zo neerleggen, op tafels of op de grond, dat de leerlingen er langs kunnen lopen en elkaars tekeningen kunnen zien. Herhaal aan het begin van dit onderdeel nogmaals de afspraken uit de eerste les. Ook nu weer mogen leerlingen passen. Nodig leerlingen uit te vertellen over hun tekening. Tijdens het bespreken van de tekening komt het dagelijkse leven ook aan bod. Denk hierbij aan onderwerpen als: soort huis, bewoners, de buurt, activiteiten thuis, man/vrouwrollen en -verwachtingen, kleding in en buitenshuis, vergelijking oude en nieuwe huis en thuis voelen. Stimuleer meisjes die terughoudend of verlegen zijn, ook hun verhaal te doen. Soms brachten juist zij veel tijd door in huis en kunnen daar veel over vertellen. Er kunnen leerlingen zijn die al heel lang niet meer in een huis woonden, maar wel vele jaren in een vluchtelingenkamp. Benoem dat of vraag daar naar. Die leerlingen zullen misschien een tent in het vluchtelingenkamp willen tekenen. Voor leerlingen die al jaren in een Belgisch opvangcentrum wonen, is een eigen huis in Nederland nog een droom.

Suggesties voor vragen:

Ook als het om het huis van vroeger gaat, kun je de vragen in de tegenwoordige tijd stellen.

- Wat zie je als je uit het raam van je huis kijkt?
- Wat is de fijnste plaats in het huis?
- Wat doe je (graag/niet graag) als je thuis bent? Verschilt dat tussen jongens en meisjes?
- Is er een vrouwen- en een mannengedeelte?
- Ben je vaak alleen thuis?
- Of woon je met andere gezinsleden, zoals moeder/vader of broers/zussen? Doen jullie iets samen thuis? Zo ja, wat doen jullie?
- Wie is er vaak thuis en waarom?
- Waar slaap jij in het huis?
- Slaap je alleen of met broers of zusters?
- Draag je thuis andere kleding dan buiten?
- Zo ja, wat verander je? (Bijv. hoofddoek af, joggingsbroek aan)
- Lijkt je oude huis op je nieuwe huis? Wat is hetzelfde en wat is anders?
- Hoe ziet je straat eruit?
- Lijkt je oude buurt op je nieuwe buurt? Wat is hetzelfde en wat is anders?
- Gaan jullie wel eens bij elkaar op bezoek?
- Wie is er wel eens in een opvangcentrum geweest?

Herinneringen aan een huis waaruit je verdreven bent en/of waar je liever niet weg had willen gaan, kunnen droevig zijn. Geef als tip dat juist de goede herinneringen van leuke dingen in of rond het huis je weer een goed gevoel kunnen geven.

Materiaal Werkblad Les 3: Mijn huis.
Werkblad Les 3: Mijn huis – Afbeeldingen.

Bord Je thuis voelen.

Duur 25 tot 50 minuten.

4. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vat de les van vandaag kort samen. Vraag aan de leerlingen om het evaluatieformulier van deze les erbij te pakken. Ze geven aan wat ze van de les vonden. Dit doen ze door een van de drie gezichtjes te omcirkelen. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les.

Materiaal Werkblad Les 3: Mijn huis – Evaluatie

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Het op internet zoeken naar foto's van hun huis kost veel tijd, maar leerlingen reageren erg enthousiast en laten bijvoorbeeld nieuwbouwprojecten zien in hun land. Ze zijn hier erg trots op. Doordat alle leerlingen uitgebreid willen vertellen en hun tekening willen laten zien, levert dit soms complete spreekbeurten op. Zalmi vindt op het internet zijn oude school. Anderen vinden huizen in de buurt van de wijk waar ze woonden. Bij het maken van een tekening van hun eigen huis kijk ik bij iedereen even mee. Zo kunnen de leerlingen zelf uitleggen hoe hun huis eruitzag. Aan de manier waarop ze over hun huis praten, merk ik dat ze dat graag met me willen delen.

De leerlingen die moeite hebben met het tekenen van hun huis, maken een plattegrond. Dat blijkt een goed alternatief. Twee leerlingen passen bij deze opdracht. Zij willen niet praten en nadenken over hun huis. Ik vermoed omdat zij verwachten hier verdrietig van te worden. Maar ze doen wel mee in het gesprek daarna. Namir uit Afghanistan vertelt met vochtige ogen dat hij vroeger in een heel mooi huis heeft gewoond, maar dat hij het niet kan laten zien omdat het 'kapotgemaakt' is. Wel heeft hij nog een foto van zichzelf als kleuter voor zijn huis. Je kan nog een klein beetje zien hoe het was geweest. Het is zijn enige foto van vroeger en hij draagt die altijd bij zich. Ik krijg de foto die week wel 5 keer te zien.

LES 4: Praten zonder woorden

Programma

1. Start
  2. Lichaamstaal
  3. Groeten en begroeten in Nederland en daarbuiten
  4. Huiswerk
  5. Afronding
-

Doelen

1. Kennismaken met verbale en non-verbale manieren van begroeting uit landen van herkomst en uit Nederland.
  2. Culturele verschillen en overeenkomsten van communiceren uitwisselen.
  3. Door meer kennis van voorbeelden van formele en informele communicatie en het oefenen ervan meer zelfvertrouwen krijgen.
-

Kernwoorden

Lichaamstaal	Begroeten	Onbeleefd
Kennismaken	Raden	
Gebaren	Beleefd	

Toelichting

Non-verbale communicatie wordt sterk door de culturele achtergrond bepaald. In sommige culturen betekenen gebaren iets heel anders dan de betekenis die er in Nederland aan wordt gegeven: een opgestoken duim (prima!) is in sommige delen van Iran een obscene gebaar, ja-knikken en nee-schudden, zoals we dat in Nederland doen, wordt lang niet overal in de wereld gedaan. Hoewel het geen gebaar is, is het al of niet elkaar in de ogen kijken tijdens een gesprek een vorm van non-verbale communicatie die tot misverstanden kan leiden vanwege de interpretatie hiervan.

Veel nieuwkomers vinden het interessant kennis te maken met elkaars en de Nederlandse lichaamstaal. Vaak willen ze de in Nederland gangbare 'juiste code' leren kennen. In sommige gevallen hebben de leerlingen al ondervonden dat hun 'lichaamstaal' in Nederland verkeerd werd geïnterpreteerd. De docent kan de leerlingen uitdagen hierover te praten en ervaringen uit te wisselen, zonder er een 'fout' of 'goed' oordeel aan te verbinden. Fysieke oefeningen en rollenspel, zoals in deze les, zijn voor veel leerlingen ook een goede manier om te ontspannen, elkaar beter te leren kennen en stress te doen verminderen.

1. Start

- Docent** Schuif de tafels aan de kant en zet de stoelen in het lokaal klaar in de vorm van een halve cirkel. Kom even terug op de vorige les en ga na of er naar aanleiding van de vorige les nog vragen of opmerkingen zijn. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord.
- Bord** Praten zonder woorden.
- Duur** 5 tot 10 minuten.

2. Lichaamstaal

Werkvorm Kringgesprek en uitbeelden

- Docent** Leg de bedoelingen van deze les uit:
- Leren hoe je met en zonder woorden praat.
  - Hoe je dat in Nederland doet en in het land waar leerlingen vandaan komen.
  - Dat een goede begroeting heel belangrijk is en dat dat vandaag ook geoefend wordt.
  - Dat het een leuke les wordt

Doe enkele gebaren voor, bijvoorbeeld: duim omhoog, tong uitsteken, peace-teken, stopteken, op verschillende manieren met het hoofd schudden enzovoort. Je wil dan iets zeggen, maar niet met je mond. Introduceer het woord 'lichaamstaal'. Maak duidelijk dat je veel dingen met je lichaam doet zonder te denken (onbewust gebruik van lichaamstaal).

Instrueer de leerlingen dat zij zelf voorbeelden van lichaamstaal gaan laten zien.

Denk allemaal na over drie gebaren uit jouw land. Ik zal jullie daarna vragen om dit voor de klas voor te doen. Dan gaan wij raden.

Vraag de leerlingen de gebaren voor te doen. Dat kan individueel, maar wellicht ook in 'landengroepjes'.

Suggesties ter bespreking:

Geef aan dat lichaamstaal heel belangrijk is. Herhaal de termen 'lichaamstaal' en 'gebaren'. Er zijn culturele verschillen, maar ook overeenkomsten. Van jongens en meisjes, mannen en vrouwen, verwachten we andere lichaamstaal. Bespreek welke gebaren jongens en meisjes onderling gebruiken en wanneer dat leuk en niet leuk is. Er zijn 'goede' en 'slechte' gebaren. Vraag na of er gebaren zijn die tot misverstanden of irritaties leiden. Het is belangrijk dat je niet alleen de gesproken en geschreven taal, maar ook de lichaamstaal in Nederland kent. Leg eventueel uit wat de termen 'beleefd' en 'onbeleefd' betekenen.

Bord Lichaamstaal en gebaren

Duur 15 tot 30 minuten

3. Groeten en begroeten in Nederland en daarbuiten

Werkvorm Oefenen via rollenspel

Docent Schrijf het woord 'begroeten' op het bord en bespreek het begrip. Leg het verschil uit tussen groeten en begroeten..

Groeten is iets wat we veel doen en waar we niet zo veel bij denken. Het gaat vanzelf. Begroeten is iets speciaals. Bijvoorbeeld bij de eerste keer als ik als leraar jouw ouders ontmoet. Dat heet ook kennismaken.

Maak duidelijk dat de leerlingen nu gaan oefenen.

Oefenen kennismaken

Geef eerst zelf, samen met een leerling, een voorbeeld van een formele begroeting, het kennismaken, waarbij jullie je officieel, liefst staand, aan elkaar voorstellen. Je kunt de klas in lopen en dit herhalen bij enkele andere leerlingen. Geef tips over uitspraak, elkaar aankijken enzovoort.

Rollenspel groeten en begroeten

Leg uit dat zij in de klas begroetingen en kennismaken op verschillende plaatsen gaan oefenen. Bijvoorbeeld het groeten thuis en op school. Wel moeten ze dat in het Nederlands doen. Vraag de leerlingen enkele gemengde groepjes van jongens en meisjes te vormen. Geef ieder groepje twee of drie opdrachten van het werkblad en laat de leerlingen oefenen.

De leerlingen vertellen de andere groepjes niet wat hun opdracht is, want straks zullen 'de anderen' de begroeting moeten raden.

Materiaal Werkblad Les 4: Praten zonder woorden – Rollenspel.
Bijlage Les 4: Praten zonder woorden – Rollenspel.

Bord Groeten, begroeten, kennismaken.

Duur 40 tot 50 minuten.

Toelichting

Elkaar begroeten kan op heel veel verschillende manieren. Alleen al in Nederland bestaan meerdere verschillende woorden om iemand te groeten: 'hallo', 'hoi', 'hi', 'goedemorgen' enzovoort. Deze leerlingen zullen zich ook in Nederland thuis deels zo gedragen als dat zij in het herkomstland gewend waren, maar gaan Nederlandse gedragingen overnemen.

Behalve de gesproken taal is de lichaamstaal erg belangrijk: wel of niet een hand geven, elkaar aankijken, elkaar wel of niet aanraken. Maar ook de houding speelt een rol. Schouders, rug, handen en voeten spreken een eigen taal. Laat de leerlingen letten op de gesproken en de lichaamstaal en benoem het aankijken, de houdingsaspecten en de rol van de ledematen.

Extra informatie

Bij formele ontmoetingen is het bijvoorbeeld in Nederland belangrijk een stevige hand te geven. In Frankrijk bijvoorbeeld niet. De meeste leerlingen zullen aangeven dat hiërarchie erg bepalend is voor hoe je groet. Een ouder persoon (of iemand met veel status) begroet je anders dan iemand van je eigen leeftijd. Daarnaast speelt gender in veel herkomstlanden een erg belangrijke en zichtbare rol. Vraag daar iedere keer naar omdat het zo ingeslepen is en we het vaak vergeten.

Ook de vorm van lichaamstaal kan verschillen. In een aantal culturen is het gebruikelijk je hand naar je hart te brengen, als je iemand een hand hebt gegeven. Vaak speelt ook religie een rol bij de manier van begroeten. Islamitische leerlingen zullen alleen hun (reine) rechterhand gebruiken bij begroetingen en spreken bij wijze van begroeting bijvoorbeeld de wens uit dat 'God over je moge waken'.

Eventueel ga je dieper in op de betekenis van lichaamstaal door vragen als:

- Kun je een voorbeeld geven van een gebaar wat je ooit maakte en wat hier in Nederland verkeerd begrepen werd?
- Wat valt je op aan de manier van elkaar begroeten in Nederland? Is dat ook zo in jouw land?

Geen hand willen geven

Als er nieuwkomers zijn die het andere geslacht niet de hand willen schudden, is het belangrijk om erop te wijzen dat dit prima in orde is. Hoewel de meeste mensen de neiging hebben om de culturele verschillen te begrijpen, kunnen sommige mensen een handdruk verwachten wanneer ze elkaar ontmoeten, ongeacht hun geslacht. Het is daarom de moeite waard om na te denken over hoe ze met zo'n situatie zullen omgaan en misschien alternatieve vormen van beleefde begroeting zullen vinden. Sommige suggesties kunnen onder meer zijn:

- Zeggen 'leuk je te ontmoeten'
- Beleefd knikken
- De hand op de borst leggen
- Lachen

4. Huiswerk

Docent Leg het begrip 'cultuur' enigszins uit (Zie volgende les). Vraag de leerlingen om thuis op internet of in tijdschriften afbeeldingen te zoeken die passen bij hun cultuur. De leerlingen maken twee leerlingenboekpagina's met deze afbeeldingen.

Materiaal Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde? – Huiswerk.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Praat, aan de hand van de kernwoorden, met de leerlingen na over de les en ga na wat de leerlingen van de les vonden. Laat ze de evaluatie in het leerlingenboek invullen. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les.

Materiaal Werkblad Les 4: Praten zonder woorden – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

De les bevat veel overlap met de dramales die op onze school gegeven wordt. Ondanks dat zijn de leerlingen opnieuw erg enthousiast. Ook het filmpje vinden ze leuk. Het zorgt voor herkenning en de leerlingen stellen elkaar en mij allerlei vragen.

Spontaan oefenen we een aantal gebaren. Ik demonstreer zelf een gebaar en vraag de leerlingen om reactie. De meeste gebaren worden herkend. De leerlingen benoemen half in het Engels, half in het Nederlands welke gebaren ik volgens hen uitbeeld: 'Prima', zegt Hinda als ik mijn duim omhoog steek. 'Out!', zegt Ibrahim als ik met gestrekte arm naar de deur wijs.

Dan staat Samuel uit Armenië op en maakt een V-teken met zijn wijs- en middelvinger. 'Victory', zegt hij. Dit wordt door de rest van de groep beaamd. 'Peace', zeg ik, 'vrede' en ik schrijf het woord op het bord. Spontaan grijpen sommige leerlingen naar hun leerlingenboek en schrijven het woord van het bord over.

Daarna is de klas pas echt enthousiast. Om beurten staan leerlingen op die hun gebaar voor de klas komen voordoen. Soms herkenbare gebaren, soms typische gebaren uit hun eigen cultuur. De opdracht loopt uit op een soort mondiaal mimespel waarbij iedereen wel een gebaar blijkt te kennen.

Bijlage Les 4: Praten zonder woorden – Rollenspel

Spelers	Situatie
Jongen - Jongen	Twee jongens zijn vrienden van elkaar en zitten op dezelfde school. Leerling 1 is de ene jongen en leerling 2 de andere. In de ochtend komen jullie elkaar tegen op het schoolplein. Jullie begroeten elkaar.
Meisje - Meisje	Twee meisjes zijn vriendinnen van elkaar en zitten op dezelfde school. Leerling 1 is het ene meisje en leerling 2 het andere. In de ochtend komen jullie elkaar tegen op het schoolplein. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Meisje	Twee leerlingen een jongen en een meisje vinden elkaar heel leuk en ten elkaar 's morgens op het schoolplein.
Jongen - Meisje of Jongen - Jongen	Je komt je buurman tegen in de straat. Leerling 1 is een meisje of een jongen die of in de straat woont. Leerling 2 is de oudere buurman. Jullie begroeten elkaar.
Meisje - Meisje	Na een schooldag kom je thuis. Je moeder zit op de bank in de huiskamer. Leerling 1 is de dochter en leerling 2 is de moeder. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Meisje	Na een schooldag kom je thuis. Je moeder zit op de bank in de huiskamer. Leerling 1 is de zoon en leerling 2 is de moeder. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Meisje	Na een schooldag kom je thuis. Je vader zit op de bank in de huiskamer. Leerling 1 is de dochter en leerling 2 is de vader. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Jongen	Na een schooldag kom je thuis. Je vader zit op de bank in de huiskamer. Leerling 1 is de zoon en leerling 2 is de vader. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Meisje	Op zaterdag ga je boodschappen doen. In de supermarkt kom je de juffrouw tegen. Leerling 1 is een jongen uit de klas. Leerling 2 is de juffrouw. Jullie begroeten elkaar.
Meisje - Meisje	Op zaterdag ga je boodschappen doen. In de supermarkt kom je de juffrouw tegen. Leerling 1 is een meisje uit de klas. Leerling 2 is de juffrouw. Jullie begroeten elkaar.
Jongen - Meisje	Je Nederlandse buurmeisje is jarig en jij bent uitgenodigd. Je komt binnen en ziet je buurmeisje met ouders en andere familie en vrienden in de woonkamer staan. Leerling 1 is de jongen en leerling 2 is het Nederlandse buurmeisje. Je feliciteert haar en de ouders.
Meisje - Jongen	Je Nederlandse buurjongen is jarig en jij bent uitgenodigd. Je komt binnen en ziet je buurjongen met ouders en andere familie en vrienden in de woonkamer staan. Leerling 1 is het meisje en leerling 2 is de Nederlandse buurjongen. Je feliciteert hem en de ouders.

LES 5: Anders of hetzelfde?

Programma

1. Start
  2. Cultuur: hetzelfde of anders?
  3. Eten
  4. Afronding
-

Doelen

- Kennismaken met elkaars culturele achtergronden.
  - Herkennen en kennen van overeenkomsten en verschillen in cultuur en cultuuruitingen.
  - Uitwisselen van gevoelens en ervaringen rondom het thema 'cultuur' en 'eten'.
  - Bewustwording van de mogelijkheid om zelf te kiezen als het om het samenleven met 'andere culturen' gaat.
  - Stimuleren van samenhangigheid.
-

Kernwoorden

Cultuur	Geloof, mooi	Feest
Traditie	Muziek	Regels
Kleding	Lekker	Mening
Gerecht	Godsdienst	Hetzelfde
Eten en drinken	Recept	Anders

Toelichting

De Amerikaanse psycholoog J.W. Berry (1990) introduceerde de termen 'assimileren' (geheel aanpassen), 'integreren' (elementen van twee of meerdere culturen met elkaar verbinden), 'segregeren' (je in het geheel op de eigen cultuur richten) en 'marginaliseren' (je niet op de nieuwe en niet op de eigen cultuur richten). Deze laatste term slaat niet zozeer op het maken van eigen keuzes, maar verwijst vooral naar de uitkomst van een mislukt integratieproces. Het verbinden van de eigen en nieuwe culturen, de 'integratie', is volgens hem en veel andere onderzoekers de meest succesvolle strategie. In deze les krijgen de leerlingen in eenvoudige taal uitgelegd dat zij zelf hierin keuzes kunnen maken.

1. Start

- Docent** Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.
- Bord** Anders of hetzelfde?
- Duur** 5 tot 10 minuten.

2. Cultuur: hetzelfde of anders?

Werkvorm Eerst klassikale uitleg, daarna in groepjes in gesprek.

Docent Leg eerst uit wat cultuur betekent.

Cultuur is hoe een groep mensen leeft. Hoe ze voelen, doen en denken: hun gewoonten, hun mening en hun ideeën. Maar ook leefregels, regels hoe je moet leven, hebben te maken met de cultuur. Het gaat bijvoorbeeld over eten, muziek, kleding, regels, tradities, feesten en feestdagen. Bij godsdienst is cultuur ook belangrijk. De katholieke godsdienst in Polen is anders dan die in Nederland. De Islam van Somalië kan anders zijn dan die van Iran.

Soms praten we over de Nederlandse cultuur, over de Somalische of de Poolse cultuur. Maar in ieder land zijn ook weer verschillen. Zelfs in een klein land als Nederland. En cultuur verandert ook. Ook jouw cultuur. Dat is belangrijk om te weten. Bijvoorbeeld: als je langer in een land woont, neem je soms gewoonten over. Jij kiest zelf. Niet jouw cultuur kiest.

Je kan op drie manieren met een nieuwe cultuur (in dit geval de Nederlandse cultuur) omgaan. De eerste manier is om alles van die nieuwe cultuur over te nemen: helemaal aanpassen.

Je gaat dan bijvoorbeeld alleen nog maar Belgisch eten nemen, zoals boterhammen, kaas en aardappelen. Je spreekt ook je eigen taal niet meer en hebt alleen Nederlandse vrienden. De tweede manier is om van meer culturen het beste te kiezen. Je fietst naar school, je draagt een hoofddoek en je eet graag Italiaans eten.

De derde manier is dat je helemaal niks overneemt van de nieuwe cultuur. Je wilt Pool, Chinees, Afghaan, Syriër blijven en liever niet meedoen in Nederland. Bijvoorbeeld omdat je weer terug zult gaan.

Schrijf de diverse domeinen van cultuur op het bord (taal, godsdienst, feesten, eten, muziek, kleding, regels, traditie). Gebruik ter illustratie Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde? – Eten en Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde. Ook kunnen de afbeeldingen die de leerlingen gezocht hebben en in hun leerlingenboek staan, worden gebruikt.

Jullie mogen nu drie dingen bedenken die in jullie cultuur hetzelfde zijn als in de cultuur van Nederland. Daarna bedenk je drie dingen die in jullie cultuur anders zijn dan in de cultuur van Nederland. Schrijf dit op in je leerlingenboek.

Maak vier groepjes als de leerlingen klaar zijn met de opdracht. Probeer leerlingen met verschillende culturele achtergronden bij elkaar te zetten.

We gaan nu in vier groepjes praten over cultuur. Jullie hebben drie dingen opgeschreven die hetzelfde en anders zijn in jouw cultuur en de cultuur van Nederland. In de groepjes gaan jullie een top 3 maken. Jullie schrijven op welke drie het belangrijkste zijn van de dingen die hetzelfde en welke drie van de dingen die anders zijn. Overleg met je groep hierover. Wanneer jullie klaar zijn mag één persoon aan de klas vertellen van drie dingen die anders en drie dingen die hetzelfde zijn. De top 3.

Alternatieve werkvorm

'De leerling als leraar': een mini-spreekbeurt met als slogan: 'Kom naar mijn land, omdat...'. In plaats van leraar kan de opdracht zijn dat de leerling een medewerker van een reisbureau is.

Leerlingen die het willen, mogen voor het bord komen en een aantal minuten vertellen over hun land of hun cultuur. Vraag of ze leuke dingen kunnen vertellen. Daarvoor mogen ze hun foto's laten zien. De ervaring leert dat leerlingen, ook als er naar leuke dingen gevraagd wordt, kunnen zeggen dat er oorlog is of dat er andere problemen zijn. Voorbeelden hoe hier op ingegaan kan worden zijn:

- De leerling vragen of hij of zij daar wel iets over wil vertellen en benadrukken dat niets willen vertellen ook goed is.
- De leerling laten vertellen en hem of haar prijzen voor de moed om dit te vertellen.
- Maar de vraag kan ook omgebogen worden. Vraag over het land van voor de oorlog te vertellen of hoe het eruit zou zien als de oorlog voorbij zou zijn.

De keuze om een leerling daar wel of niet op in te laten gaan, maken veel Docenten intuïtief en op basis van ervaring (zie ook hoofdstuk 4 Vluchtelingenjongeren en hun achtergrond).

Leerlingen mogen het bord gebruiken om op te schrijven, te tekenen enzovoort. De andere leerlingen mogen vragen stellen. Vraag, nadat ze hebben verteld over hun land, wat hetzelfde en wat anders is in vergelijking met Nederland en de Nederlandse cultuur.

Zie erop toe dat deze 'spreekbeurten' kort en bondig blijven en dat de vragen van de leerlingen zo gericht mogelijk zijn. Help eventueel de 'leraren' door moeilijke begrippen zelf uit te leggen of op het bord te tekenen. De 'leraren' vertellen steeds iets over elke afbeelding, geven aan wat ze belangrijk vinden in hun cultuur. De andere leerlingen luisteren en stellen eventueel vragen. Als afsluiting van elke spreekbeurt is er applaus voor de leerling ('Applaus voor leraar Mustafal!').

Materiaal

- Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde? – Eten.
- Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde?
- Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde? – Top 3

Bord Cultuur: godsdienst, feesten, eten, muziek, kleding, regels en tradities.

Duur 30 tot 40 minuten.

3. Eten

Werkvorm Interview in duo's

Docent Vraag de leerlingen om met hun buurman/buurvrouw te praten over eten. Ze gaan elkaar interviewen over eten. Wat vinden ze het lekkerste gerecht uit hun eigen land? En wat vinden ze het lekkerste gerecht in Nederland? Kunnen ze het recept geven?

Jullie gaan zo dadelijk elkaar in tweetallen interviewen over eten.

De interviewer mag vragen stellen als:

- Wat is je favoriete eten uit je land?
- Kun je het recept geven van dit gerecht?
- Een gerecht is eten dat is gemaakt. Een recept is opschrijven hoe je een gerecht maakt en wat je allemaal nodig hebt.

Vraag daarna:

- Kan je dit gerecht ook hier in Nederland maken?
- Wat is je favoriete eten uit Nederland?
- Kun je het recept geven van dit gerecht?
- Maak je dit ook thuis?
- Wie maakt dit thuis?
- Hoe eet je dit gerecht?
- Eet je dit met mes en vork of met je handen?
- Eet je dit aan tafel of op de grond?
- Eten vrouwen en mannen apart?

Na een tijdje draai je de rollen om: de ander vertelt en jij stelt de vragen.

Loop door het lokaal en begeleid de interviews als dat nodig is: stimuleer de leerlingen om informatie en ervaringen uit te wisselen, naar elkaar te luisteren en in gesprek te gaan met elkaar.

Materiaal Papier

Bord Eten

Toelichting

Eten en drinken is meestal wat de leerlingen zelf als een van de grootste veranderingen aangeven als ze eenmaal in Nederland zijn. Hoewel ze in Nederland veel nieuwe gerechten zijn gaan waarderen, missen leerlingen het eten uit hun eigen land en het met alle familieleden samen

eten. Ze vinden het vaak prettig om hierover te vertellen. Het zijn redelijk 'veilige' onderwerpen en ze geven de leerlingen de kans om ervaringen en gevoelens te delen. Wanneer er veel recepten genoemd worden, kan er (later) samen een receptenboek gemaakt worden.

Duur 25 tot 30 minuten

4. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Praat met de leerlingen na over de les en herhaal de verschillende onderwerpen. Ga in op de drie manieren van omgaan met verschillende culturen: helemaal aanpassen aan Nederland, van verschillende culturen het beste kiezen en je eigen cultuur het allerbelangrijkst vinden. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les en geef opdracht om één van de drie gezichtjes te omcirkelen.

Materiaal Werkblad Les 5: Anders of hetzelfde? – Evaluatie

Duur 10 tot 20 minuten

Voorbeeld uit de praktijk

Nadat ik alle leerlingenboeken op de tafel heb opengeslagen, wijst Harinet uit Eritrea meteen een foto aan en roept enthousiast: 'Mijn land!' Ze wijst daarbij op een foto van een persoon voor de ingang van een grot. Aan de kleding te zien een religieus persoon. Ze legt uit dat deze mensen in haar land als kluizenaars in grotten wonen: 'Beetje eten, beetje slapen, veel bidden.' Ook de andere foto's blijken een bron van herkenning. Somalische leerlingen vergelijken foto's van vluchtelingenkampen met die van hun Syrische klasgenoten.

Leerlingen herkennen veel gewoonten en rituelen uit elkaars culturen. Zo blijken er behalve de Ramadan meerdere leerlingen in hun land ook Moederdag te kennen. Eén ding dat alle leerlingen noemen omdat het anders is, is de omgang met volwassenen. Ze vinden dat Nederlandse kinderen te weinig respect hebben voor hun ouders. Dat jongens en meisjes veel met elkaar praten, wat hier ook anders is, vinden ze zelf intussen leuk. Maar ze hebben daar wel erg aan moeten wennen. Meerdere leerlingen geven aan dat in hun land jongens en meisjes, mannen en vrouwen, allen hun eigen gescheiden terreinen hebben. De Somalische jongen Abukar vertelt dat in de plaats waar hij nu woont jongens en meisjes samen korfballen. Hij vindt dat nog steeds gek. Er ontstaat een pittige discussie over voor- en nadelen van een samenleving waar jongens en meisjes samen optrekken. De leerlingen komen erachter dat ze niet de enige zijn die dingen in Nederland vreemd vinden. Ook zijn er veel dingen die ze juist waarderen aan Nederland en de Nederlanders. Twee Afghaanse meisjes zeggen heel blij te zijn dat ze hier misschien wel naar een universiteit kunnen. Dat konden ze in Afghanistan niet.

LES 6: Leven in Nederland

Programma

1. Start
  2. Moeilijk en gemakkelijk
  3. Rollenspel
  4. Huiswerk
  5. Afronding
-

Doelen

- Empowerment van de leerlingen door middel van het uitwisselen van ervaringen en het oefenen van situaties.
  - Elkaar tips en ideeën geven over actief 'inburgeren'.
  - Assertief gedrag oefenen.
  - Zelfvertrouwen krijgen.
-

Kernwoorden

Moeilijk	Situatie	Leuk en niet leuk
Makkelijk	Conflict	Passen
Favoriet	Rollenspel	Omgang
Traditie	Kleingeld	

Toelichting

Voor de meeste leerlingen is het erg wennen om in een nieuw land met een vreemde taal en een andere cultuur te leven. Moedig de leerlingen aan te vertellen over hun persoonlijke ervaringen met het wennen aan Nederland. Te beginnen met dat wat gemakkelijk en leuk is, om vervolgens naar moeilijke ervaringen te vragen. Daardoor reflecteren ze op hun eigen 'inburgering'. Welke stapjes hebben zij inmiddels al gezet, wat gaat al (iets) gemakkelijker, wat blijft moeilijk, wat nemen ze over van 'de Belgen'? Probeer er een groeps gesprek van te maken. Als leerlingen goede voorbeelden geven, bijvoorbeeld van positieve contacten met Belgen, vraag hoe zij dat voor elkaar kregen. Vraag aan andere leerlingen of zij dat ook zouden kunnen bereiken. Nodig ook de leerlingen uit voor wie het nog zwaar valt.

Het gesprek wordt luchtiger als leerlingen over typisch Nederlandse zaken vertellen. Door bijvoorbeeld te vragen wat zij 'gek of vreemd' vinden. Dat Belgen niet met elkaar praten in de trein bijvoorbeeld.

Het rollenspel gaat over assertief zijn. Dat is een belangrijke vaardigheid die nog lastig kan zijn om te oefenen, als leerlingen nog beperkt Nederlands spreken.

1. Start

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf dan de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Leven in Nederland.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Moeilijk en makkelijk

Werkvorm Kringgesprek.

Docent

Deze les gaat over moeilijke en makkelijke dingen in Nederland. Een nieuw land is meestal anders dan je eigen land, de cultuur is anders, de mensen zijn anders, de taal is anders. Soms is dat moeilijk, soms is dat makkelijk. Soms zijn dingen in een nieuw land wél hetzelfde. Laten we eerst praten over de makkelijke dingen. Welke dingen gaan in Nederland makkelijk/gemakkelijker dan in jouw land? Daarna praten we over moeilijke dingen, leuke dingen en dingen die niet leuk zijn.

Bord Moeilijk, makkelijk, leuk, niet leuk.

Duur 10 tot 20 minuten.

3. Rollenspel assertiviteit

Werkvorm Rollenspel

Docent Leg uit dat er nu een rollenspel is en dat bij elk rollenspel twee leerlingen spelen. Deze leerlingen spelen de situatie na.

Deze situaties komen uit het echte leven en die gaan we nadoen. Dat is leuk, maar het is ook om van te leren. We gaan dit drie keer doen, zijn er leerlingen die dit willen doen?

Als er geen vrijwilligers zijn kun je ook leerlingen aanwijzen. Na het rollenspel kunnen leerlingen vragen beantwoorden die op het werkblad staan.

Situatie 1: In de bus

Je stapt in een drukke bus. Er is nog maar één plaats vrij. Jij moet een half uur in de bus zitten en je been doet ook pijn. Je wilt dus graag zitten op die plaats. Er is alleen een klein probleem. De vrouw die daar zit heeft haar tas op de lege stoel gezet. Het is een onvriendelijke mevrouw. Ze kijkt naar buiten. Je vraagt of je naast haar mag zitten. Ze doet alsof ze je niet hoort. Je wilt toch graag zitten op die plek. Wat doe je?

Persoon 1: De vrouw in de bus.

Persoon 2: Jongen of meisje die wil zitten.

Situatie 2: Op school

Je bent te laat voor de les. Je loopt heel snel naar het lokaal, want je wilt geen straf. De vorige keer was je ook al te laat en moest je strafwerk maken. Je botst heel hard tegen een jongen aan die veel groter is dan jij. Hij kijkt boos en scheldt. Je tas valt op de grond en je boeken vallen eruit. Nu kom je nog later! Hoe reageer je op de jongen en hoe los je dit op?

Persoon 1: Jongen die te laat is.

Persoon 2: De grote jongen in de gang.

Situatie 3: In de supermarkt

Je staat in de rij bij de kassa van de supermarkt. Je hebt cola en chips gekocht. Wanneer je aan de beurt bent, zeg je dat je wilt pinnen. Je krijgt een foutmelding. Je hebt geen saldo. Je kijkt in je portemonnee of je nog geld hebt. Je moet even goed tellen, je hebt veel kleingeld. De vrouw achter de kassa kijkt ongeduldig en zegt 'Opschieten!' Hoe reageer je?

Na elke situatie vindt er een reflectie plaats, je stelt vragen aan de leerlingen:

- Wat vinden jullie van deze reactie?
- Is dit volgens jullie de juiste oplossing voor deze situatie?
- Had je zelf ook zo gereageerd of had je anders gereageerd?
- Zo ja, hoe?

Op Werkblad Les 6: Leven in Nederland– Rollenspel staan twee vragen die de leerlingen kunnen beantwoorden ter ondersteuning en evaluatie.

Materiaal Werkblad Les 6: Leven in Nederland– Rollenspel.

Duur 30 tot 40 minuten.

4. Huiswerk

Werkvorm Leerlingenboek laten zien en gesprek met ouders door leerlingen

Docent We willen indirect ook de ouders graag betrekken. Maar het past vaak niet in de ontwikkeling van adolescenten om alles met hun ouders te delen. Veel nieuwkomers zijn van huis uit ook niet zo gewend aan gelijkwaardige gesprekken. Toch is het wel belangrijk dat ouders en hun kinderen niet verder uit elkaar groeien. Ter voorbereiding van de volgende les over huisgenoten krijgen ze een huiswerkopdracht.

Instructie huiswerk

Vraag de leerlingen om thuis aan de hand van het leerlingenboek te laten zien wat ze gedaan hebben tijdens de lessen Welkom op School en vraag hen daarna een klein interview te houden met een van hun ouders of een verzorger. Laat de leerlingen vragen naar vroegere schoolervaringen. Hoe waren het schoolgebouw, de lessen, de Docenten, hoe lang gingen ze naar school, was het leuk? Als de ouders niet naar school zijn geweest vroeger, laat de leerlingen dan vragen waarom hun ouders niet naar school zijn gegaan. Hoe kwam dat? Wat deden ze dan wel? Hoe zag hun jeugd eruit?

Na het interview vragen ze of ze een of meer foto's mogen maken voor het leerlingenboek. De foto's kunnen leerlingen plakken op het werkblad bij de volgende les. Bij voorkeur foto's van huisgenoten. Deze foto's nemen de leerlingen dan volgende keer mee naar de klas.

Dit kan voor sommige gezinnen iets ongewoons zijn. Het kan ook zijn dat bijvoorbeeld familieleden helemaal niet op de foto willen. Ook kunnen leerlingen zich schamen om foto's van familieleden te maken. Informeer tijdens het geven van deze opdracht naar eventuele barrières. Een vervangende opdracht kan het interieur van het huis zijn.

Materiaal Werkblad Les 7: Je huisgenoten – Foto's.

Duur 5 tot 10 minuten.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Praat, aan de hand van de kernwoorden, met de leerlingen na over de les en vat de les van vandaag kort samen. Vraag aan de leerlingen het leerlingenboek erbij te pakken. Ze geven aan wat ze van de les vonden. Dit doen ze door een van de drie gezichtjes te omcirkelen.

Materiaal Werkblad Les 6: Leven in Nederland- Evaluatie.

Duur 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Het rollenspel 'in de bus' wordt vol enthousiasme gespeeld. Het Poolse meisje Liliana zet een uitermate chagrijnige Nederlandse vrouw neer. Enkele Somalische jongens hebben zichtbaar moeite om op een correcte manier op haar te reageren. Het kost een paar keer oefenen voordat ze hun trots hebben weggezet en beleefd en doortastend toch die plaats veroveren.

Het rollenspel 'bij de kassa' laat zien dat mede door de gebrekkige taalbeheersing het mijn leerlingen nog veel moeite kost om assertief te reageren. We zoeken samen naar een nette manier om op het onvriendelijke gedrag te reageren. Het Eritrese meisje Fethawit praat erg zacht. Ik laat haar drie keer opnieuw proberen wat harder en duidelijker te praten. Ik merk dat de concentratie van de klasgenoten verslapt. Voor enkele leerlingen moet zo'n rollenspel vooral 'fun' zijn. Iedereen doet weer mee als we het over het wantrouwen hebben, wat een aantal leerlingen in supermarkten ervaart. De Syrische jongen Haroun zegt dat hij altijd het gevoel heeft dat ze hem wantrouwen.

LES 7: Je huisgenoten

Programma

1. Start
  2. Energizer: ritme klappen
  3. Gesprek per twee over foto's en verhalen van huisgenoten
  4. Groepsgesprek
  5. Huiswerk
  6. Afronding
-

Doelen

- Meer weten van elkaars (familie)netwerk.
  - Delen van ervaringen over de aard van deze relaties.
  - Zich gesterkt voelen door de steun die er is.
  - Zich gestimuleerd voelen om het sociale netwerk uit te breiden.
-

Kernwoorden

Huisgenoten
Gezin

Klasgenoten
Thuisituatie

Familie

Toelichting

Sociale steun van familie en vrienden is voor nieuwkomers extra belangrijk. Waar familie ontbreekt blijkt bijvoorbeeld een Nederlandse buurvrouw, een voogd, een hulpverlener of een klasgenoot een belangrijke steunpilaar. Tijdens deze les staan de leerlingen stil bij hun eigen en elkaars directe leefsituatie en de steun die zij daardoor ervaren. Ook delen ze hun ervaringen met Welkom op School met hun huisgenoten.

In de klas persoonlijke ervaringen delen en de afstand verkleinen tussen thuis en school versterken de veerkracht. Ze betrekken huisgenoten/ouders hiermee bij iets wat op school gebeurt. Dat versterkt het positieve effect van de methode, maar werkt ook door bij de gewone lessen. Mogelijk komt het missen van familie ter sprake. Dat met elkaar delen leidt meestal tot extra steun van klasgenoten. Incidenteel kan, door hier bij stil te staan, tijdig zichtbaar worden dat er wat extra zorg nodig is.

Ook kunnen kleinere en grotere conflicten zichtbaar worden. Dergelijke ervaringen delen met elkaar leidt meestal tot opluchting. Uitleg over 'puberen en ontwikkelingstaken' kan daarbij ook helpen (Zie hoofdstuk 3 Nieuwkomers en adolescentie). Bij twijfel over de zwaarte van conflicten thuis, dient aan het zorg- en adviesteam (zat) advies gevraagd te worden. De ervaring leert dat dit maar weinig nodig is.

De leerlingen worden (behoedzaam) uitgenodigd om zich te uiten over de contacten met degenen met wie zij samenwonen. De feitelijk leefsituatie van de leerlingen kan zeer verschillen. Soms wonen ze in een asielzoekerscentrum of in een pleeggezin. Soms wonen ze bij een 'nieuwe' Nederlandse vader. Een enkeling woont alleen. Familieleden van leerlingen wonen vaak ver weg, maar kunnen nog wel een belangrijke rol spelen. Omdat ook rekening is gehouden met leerlingen die geen ouders of familieleden in Nederland hebben, gebruiken we de omschrijving huisgenoten in plaats van familieleden. Nodig leerlingen vooral uit het te hebben over hun ervaringen uit het dagelijks leven.

Tijdens de pilot van deze methode lukte het niet altijd om leerlingen foto's te laten maken. Toch ontstonden er wel leuke en nuttige gesprekken.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Herhaal de huiswerkopdracht en vraag wie deze wel/niet heeft gemaakt en hoe ze de opdracht hebben aangepakt?

Huiswerkopdracht die tijdens de vorige les is gegeven:

Laat thuis aan de hand van het leerlingenboek zien wat jullie gedaan hebben tijdens de lessen Welkom op School en houd daarna een klein interview met een van je ouders of een huisgenoot. Vraag naar hun vroegere schoolervaringen. Hoe was het schoolgebouw, de lessen, de docenten, hoe lang gingen ze naar school, was het leuk? Als je ouders niet naar school zijn geweest vroeger, vraag dan waarom ze niet naar school zijn gegaan. Hoe kwam dat? Wat deden ze dan wel? Hoe zag hun jeugd eruit?

Vraag na het interview of je een of meer foto's mag maken voor het leerlingenboek. Bij voorkeur foto's van je huisgenoten. Deze foto's neem je dan volgende keer mee naar de klas.

Bord Mijn huisgenoten.

Duur 10 tot 15 minuten.

2. Energizer: Ritme klappen

Werkvorm Spel.

Docent Leg de opdracht uit. De spelers maken een kring en kijken elkaar aan. Een persoon start met het aangeven van een ritme door in de handen te klappen, de groep volgt dit ritme. Een ander persoon kan op een gegeven moment een ander ritme beginnen te klappen. Wanneer de anderen dit opmerken, volgen ze het nieuwe ritme enzovoort.

Duur 10 minuten.

3. Gesprek per twee over foto's en verhalen van huisgenoten

Werkvorm Gesprekken in duo's

Docent

We gaan nu in tweetallen werken. Jullie hebben de foto's van jullie ouders of huisgenoten meegenomen. Jullie hebben hen ook vragen gesteld. Vertel aan je buurman/buurvrouw over de foto's en het interview. Wie staan er op de foto's en wat vertelden zij? Als je klaar bent, mag je buurman/buurvrouw jou vragen stellen. Daarna wisselen jullie en gaat de ander vertellen. Daarna worden er weer vragen gesteld.

Materiaal Werkblad Les 7: Je huisgenoten – Foto's.

Duur 20 tot 30 minuten.

Alternatief

Als het om een kleine klas gaat en/of er een erg veilige sfeer in de klas is, kan deze opdracht in plaats van in tweetallen klassikaal gedaan worden.

4. Groepsgesprek

Werkvorm Gesprekken in groepjes

Docent Ga in gesprek met de leerlingen over wat zij met elkaar besproken hebben. Belangrijk is dat leerlingen inzien dat zij veel gemeen hebben en dat juist omdat ze hun familie missen, het nuttig is om vrienden te hebben en vrienden te maken binnen en buiten de school. In het kader van elkaar beter leren kennen en steunen vraag je of leerlingen wel eens bij elkaar thuis komen en of zij dat een goed idee vinden om dat nu af te spreken. Dat kan in tweetallen of in groepjes. Dat kan meer of minder georganiseerd. Stel groepjes samen om deze oefening samen te laten doen. Door hen bijvoorbeeld lotjes te laten trekken.

Maar leerlingen zelf laten kiezen kan ook. Houd rekening met de voorkeur van leerlingen. Sekse-gemengde groepjes zullen sommige leerlingen vreemd vinden.

Aanvullend alternatief

Organiseer bijvoorbeeld een rondleiding op een plaats waar een wat grotere groep leerlingen woont, zoals een asielzoekerscentrum. Een mentor zou dat ook zelf kunnen begeleiden. Hier kunnen eventueel weer foto's van gemaakt worden voor het leerlingenboek.

Materiaal Werkblad Les 7: Je huisgenoten – Foto's.

Duur 20 tot 30 minuten

5. Huiswerk

Docent De volgende les gaat over belangrijke dagen. Heel vaak zijn dit feestdagen. Vraag de leerlingen als huiswerk om Werkblad Les 8: Belangrijke dagen – Land van herkomst in te vullen.

Materiaal Werkblad Les 8: Belangrijke dagen – Land van herkomst.

Duur 5 tot 10 minuten.

6. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vraag aan de leerlingen hoe de gesprekken verliepen. Wil een aantal leerlingen hier kort iets vertellen? Vat de les van vandaag kort samen.

Vraag aan de leerlingen het leerlingenboek erbij te pakken. Ze beoordelen de les door een van de drie gezichtjes te omcirkelen. Vraag vervolgens wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les.

Materiaal Werkblad Les 7: Je huisgenoten – Evaluatie.

Duur 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Ik moet moeite doen om de leerlingen in beweging te krijgen met de energizer, met name de jongens. Maar als we eenmaal aan de gang zijn, doet bijna iedereen enthousiast mee. Maar enkele leerlingen blijken met hun ouders/huisgenoten over hun vroegere scholen gesproken te hebben. Enkele Somalische leerlingen geven aan dat ouders zich schamen omdat ze niet naar school gegaan zijn. Het Bulgaarse meisje Nataliia toont op haar telefoon foto's van haar twee beste vriendinnen die nog in Bulgarije wonen. Omdat ze hier in Nederland weinig met haar ouders en broers praat, is ze blij met de mailcontacten met haar vriendinnen. Ze vond het 'gek' om haar familie te moeten fotograferen.

Twee meiden uit Sierra Leone en Ghana blijken zonder dat zij het van elkaar wisten alleen voor broertjes en zusjes te moeten zorgen. Ze wonen beiden zonder hun moeder. De een vertelt dat de vader af en toe komt kijken. De ander ziet haar vader eens per half jaar. Ik schrik van dit verhaal. De klasgenoten ook. Zij willen weten hoe zij dat redden en stellen heel concrete vragen over het huishouden: Wie kookt er dan? Wie doet de was? Ik neem me voor om met collega's te overleggen over deze twee leerlingen, die immers wel erg zwaar belast worden op deze manier. Is dit geen vorm van kindermishandeling?

Het Colombiaanse meisje Maria vertelt dat haar moeder drie jaar geleden dood is gegaan. Ze heeft nu een nieuwe moeder, die maar zeven jaar ouder is dan zichzelf. De relatie tussen stiefmoeder en Maria lijkt wel goed te zitten. Tijdens het opruimen na deze les aan het eind van de dag zijn veel leerlingen nog met elkaar in gesprek.

LES 8: Belangrijke dagen

Programma

1. Start
  2. Belangrijke dagen
  3. Klaskalender
  4. Huiswerk
  5. Afronding
-

Doelen

- Leerlingen hebben een overzicht van elkaars en Nederlandse, religieuze en andere feest- en herdenkingsdagen.
  - Door het delen van gevoelens over de beleving van feesten en herdenkingsdagen verbondenheid creëren.
  - Leerlingen ervaren dat het vieren van elkaars en Nederlandse feestdagen belangrijk is.
  - Leerlingen ervaren dat een evenwicht tussen eigen tradities en nieuwe gebruiken een succesvolle integratiestrategie kan zijn.
-

Kernwoorden

Datum	Verjaardag	Herdenkingsdag
Feestdag	Klaskalender	
Kalender	Religieuze feestdag	

Toelichting

In deze les staan de leerlingen stil bij elkaars belangrijke dagen om zo verbondenheid te versterken. Het uitgangspunt is niet om verschillen, maar om gemeenschappelijkheid te benadrukken.

Eigen feest- en herdenkingsdagen horen bij de culturele bagage van deze leerlingen. Deze dagen zijn vaak verbonden met familietradities en krijgen in Nederland deels een andere invulling en in veel gevallen ook een andere beleving, bijvoorbeeld omdat de feesten nu met een incomplete familie gevierd worden. Of omdat het nu 'minderheidsfeesten' zijn en geen nationale feestdagen. Daarom is het goed om leerlingen deze ervaringen te laten delen. Enerzijds de positieve elementen delen en anderzijds ervaren dat jij niet de enige bent die bijvoorbeeld last heeft van heimwee naar dit soort mooie gebeurtenissen.

Deel kunnen (gaan) nemen aan Nederlandse feest- en herdenkingsdagen zal het gevoel van verbondenheid met de Nederlandse samenleving versterken. Maar het blijkt vaak tijd te kosten voordat nieuwkomers deze dagen ook leuk en belangrijk vinden. Ook zullen niet al deze dagen deze leerlingen aanspreken.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek.

Docent

Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Belangrijke dagen.

2. Belangrijke dagen

Werkvorm Kringgesprek

Docent Leg de bedoeling van de les uit, ga na of het huiswerk gemaakt is en geef de volgende instructies:

Deze les gaan we samen praten over voor jou belangrijke dagen. En we gaan na wat voor deze klas de belangrijke dagen zijn en de Nederlandse feestdagen. Daarvoor hebben jullie het leerlingenboek ingevuld. Misschien zijn jouw belangrijke dagen voor iemand anders in de klas ook belangrijk.

Materiaal Werkblad Les 8: Belangrijke dagen – Land van herkomst.

Bord Feestdag, religieuze feestdag, verjaardag, herdenkingsdag.

Duur 10 minuten.

3. Klaskalender

Werkvorm Klassengesprek en invullen kalender. Dat kan op geprinte A3-vellen, maar het kan ook digitaal.

Docent

Tijdens deze les maken we samen een kalender. Daarop komen de dagen die jullie in je leerlingenboek hebben opgeschreven, de Nederlandse feest- en herdenkingsdagen en onze verjaardagen. Sommige belangrijke dagen zijn ieder jaar op dezelfde datum, zoals Sinterklaas en Kerstmis. Andere belangrijke dagen wisselen per jaar, zoals de ramadan, carnaval en Pasen. Daarom maken we de kalender ieder jaar opnieuw. Bij belangrijke dagen hebben jongens en meisjes soms verschillende dingen te doen. Laten we dat ook bespreken.

Leg uit wat de woorden feestdag, religieuze feestdag, verjaardag en herdenkingsdag betekenen.

Houd er rekening mee dat in sommige culturen een andere kalender of een andere indeling van de kalender wordt gehanteerd. Zo wordt in China een maankalender gebruikt. Ook zijn er leerlingen die hun verjaardag nooit vierden.

Belangrijke 'Nederlandse dagen' leren kennen vinden leerlingen vaak erg interessant. Moeder- en Vaderdag blijken bijvoorbeeld ook in andere landen bekend.

Omdat er in Nederland veel discussie is over de Islam en omdat het een godsdienst is die opvallend zichtbaar is in de samenleving, kunnen islamitische leerlingen ook negatieve ervaringen hebben met de vieringen in Nederland. Probeer daar ruimte voor te bieden, als dat speelt. Door andere leerlingen naar de beleving en viering van hun godsdienst in Nederland te vragen, krijgen leerlingen ook zicht op de eigen interpretatie van voorschriften en geboden.

Als ze samenwerken aan een klaskalender, voelen leerlingen zich vaak vrij om ook 'tussen de regels' hun kleine of grotere verdriet te tonen, bijvoorbeeld dat ze bepaalde feesten missen. Benadruk dat goede herinneringen erg belangrijk zijn als tegenwicht voor dagelijkse hindernissen.

Materiaal Bijlage Les 8: Belangrijke dagen – Kalender.
Er kan ook een digitale of een grote papieren kalender gemaakt worden.

Bord Klaskalender maken.

Duur 30 tot 60 minuten.

4. Huiswerk

Werkvorm Invuloefening

Docent

De volgende les gaat over vriendschap van vroeger, toen je nog niet in Nederland woonde, over vriendschap van nu en over vriendschappen later. Soms denken jullie wel aan later, aan de toekomst. Daarom vraag ik je ook na te denken over vriendschap in de toekomst: wat voor vrienden denk of hoop je later te hebben?

Ik wil je daarom vragen om thuis op te schrijven wat je daarover denkt. Dit doe je in het werkblad van les 9. Schrijf ook de naam van een goede vriend of vriendin op en plak of teken een plaatje over vriendschap in je leerlingenboek.

In de volgende les gaan we, als je dat wilt, daar over praten.

Benadruk nog eens dat het leerlingenboek ook een soort dagboek is.

Materiaal Werkblad Les 9: Vriendschap – Huiswerk.

Bord Vriend, vriendin, vriendschap.

Duur 5 minuten.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vat de les van vandaag samen en vraag de leerlingen wat zij vonden van deze les. Laat de leerlingen het evaluatieformulier invullen.

Materiaal Werkblad Les 8: Belangrijke dagen – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Voor deze les heb ik zelf een grote jaarkalender gemaakt en aan de muur gehangen. Het valt me op dat een aantal leerlingen moeite heeft met 'het systeem' van de telling. Ik besluit eerst kort uit te leggen hoe je een kalender kunt lezen. Samen zeggen we hardop de namen van de maanden. Ik controleer of ze kunnen lezen op welke dag een bepaalde datum valt. Dat lukt uiteindelijk. Ook het begrip 'verjaardag' blijkt moeilijk. De leerlingen leggen uit dat het in hun landen niet gebruikelijk is om elk jaar je verjaardag te vieren. Alleen bepaalde leeftijden zijn echt belangrijke mijlpalen en dus een feest waard. Ze zijn verbaasd over dingen die in andere landen anders zijn. 'Vier jij je verjaardag niet?' vraagt het Iraakse meisje Faiza aan haar klasgenootje. Jelena uit Servië zegt: 'Ik weet niet wanneer ik jarig ben. Ik heb wel een naamdag.' Ook cadeaus krijgen en uitpakken gaat in sommige landen anders. Zo vertelde Hong uit Vietnam dat hij gewend is cadeaus pas uit te pakken als de visite weg is. Als je het niet leuk vindt wat je krijgt, hoef je het niet te laten merken.

Het is leuk om te zien hoe de kalender nu gevuld is. We oefenen met de maanden van het jaar. Sana uit Jemen vertelt over de islamitische jaartelling. 'Onze begint later' zegt hij. 'Mohamed naar Mekka'. Vervolgens schrijft hij op het bord wat het huidige islamitische jaartal is. Ook de Ethiopische jaartelling is anders. Volgens Adel start de (christelijke) kalender uit zijn land in september. Langzaam verandert het gesprek in de richting van 'belangrijke data en culturele feestdagen'. Het is leuk om te zien dat de leerlingen geïnteresseerd zijn in elkaars feesten en gebruiken.

Januari – December						
1	2	3	4	5	6	7
8	9	10	11	12	13	14
15	16	17	18	19	20	21
22	23	24	25	26	27	28
29	30	31				

LES 9: Vriendschap

Programma

1. Start
  2. Vrienden van vroeger, nu en later
  3. Vrienden maken
  4. Voorbereiding voor de volgende les
  5. Afronding
-

Doelen

- Elkaars ideeën over vriendschap kennen.
  - Positieve ervaringen met vriendschappen 'toen en nu' delen.
  - Inzicht in de steunende functie van vriendschap.
  - Inzicht in manieren om nieuwe vrienden te maken en vriendschappen met oude vrienden te onderhouden.
-

Kernwoorden

Vriend	Nu	Hartsvriendin
Vriendin	Later	Hartsvriend
Vroeger	Vriendschap	Oude en nieuwe vrienden

Toelichting

Vriendschap is iets wat jongeren op deze leeftijd sterk bezighoudt. Naast ouders en familie spelen vrienden en vriendinnen vaak een erg belangrijke rol. Voor sommige nieuwkomers kan vriendschap een lastig onderwerp zijn om bij stil te staan. Enkele leerlingen leven bijvoorbeeld relatief geïsoleerd, omdat er te weinig landgenoten in de buurt wonen en/of zij nog geen contact kunnen of durven maken met leeftijdgenoten uit andere etnische groepen. Sommige meisjes kunnen naast schoolwerk zoveel huishoudelijk taken hebben dat ze te weinig met vriendinnen kunnen doen. Veel nieuwkomers vinden het lastig om contact met Nederlandse leeftijdgenoten te krijgen. Enerzijds ontmoeten ze in hun wijk of op school relatief weinig autochtone leeftijdgenoten. Anderzijds zijn groepen jongeren onderling weinig uitnodigend naar elkaar. De gebrekkige beheersing van het Nederlands speelt hierbij ook een belangrijke rol.

Deze les geeft de mogelijkheid om ervaringen en gevoelens hierover te delen en leerlingen te stimuleren om actief vrienden te maken. Ook deze les kan in iedere klas, op iedere school andere accenten krijgen. Het kan bijvoorbeeld meer over vroeger gaan of meer over nu. Het accent kan meer liggen op de techniek van contacten maken of meer op het omgaan met heimwee.

1. Start

- Docent** Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vertellen wat hij of zij heeft bedacht door de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.
- Bord** Vriendschap.
- Duur** 5 tot 10 minuten.

2. Vrienden van vroeger, nu en later

Werkvorm Kringgesprek

Docent Leg termen uit als vriend, vrienden, vriendin, vriendinnen, vriendschap en oude vrienden. (Let wel: het woord 'vrienden' kan gaan over jongens maar ook over meisjes). Omdat sommige leerlingen niet zo gemakkelijk of graag over persoonlijke zaken in gesprek gaan, is een zorgvuldige introductie van dit onderdeel belangrijk. Leg uit dat we praten over vriendschappen van toen, nu en later.

Vraag of de leerlingen de werkbladoefening moeilijk vonden. Je kunt doorvragen en nagaan wat zij precies moeilijk vonden. Leerlingen kunnen op zo'n moment benadrukken dat ze hun vrienden van vroeger missen. Vrienden zijn bijvoorbeeld niet meer traceerbaar of overleden.

Je kunt dan reageren door te zeggen dat je het verdrietig vindt, maar ook moedig dat de leerling dat durft te zeggen. Leg uit dat vriendschappen in Nederland tussen jongens en meisjes gewoon zijn. Leg het verschil uit met relaties en verliefdheid. En benadruk dat het in sommige andere landen helemaal niet gewoon is dat jongens en meisjes vrienden zijn, omdat de mannen en vrouwen heel gescheiden van elkaar leven. Afhankelijk van de behoeften van de groep en de vragen die je stelt, kan het gesprek meer of minder over het verleden gaan.

Een heel concrete extra vraag, zoals 'noem twee dingen die je met een vriend vroeger deed en twee dingen die je nu met vrienden doet', geeft de mogelijkheid om stil te staan bij ervaringen van de leerlingen. Een dergelijke uitwisseling kan verdrietig zijn maar ook zeer ondersteunend. Vaak is het zo dat de leerlingen ook nieuwsgierig zijn naar persoonlijke ervaringen en opvattingen van de docent.

Vrienden of vriendinnen zijn belangrijk. Een vriend of vriendin die we belangrijk vinden, noemen we een goede vriend of een goede vriendin. Sommige leerlingen hebben veel vrienden of vriendinnen, maar niet een echt goede vriend of vriendin. Sommige leerlingen hebben een vriend of een vriendin die zo belangrijk is dat ze hem of haar hartsvriend of hartsvriendin noemen.

De meeste jongens vinden het gemakkelijk om met jongens een vriendschap te hebben. De meisjes met meisjes. Maar er zijn ook jongens en meisjes die het leuk vinden met zowel jongens als meisjes vriendschap te hebben. We gaan zo meteen praten over vriendschap.

Jullie hebben in je leerlingenboek al een oefening gemaakt. Ik ben benieuwd wat jullie hebben opgeschreven. Deze oefening ging over vriendschap van vroeger, toen je nog niet in Nederland woonde, over vriendschap van nu en over vriendschappen in de toekomst.

Materiaal Mogelijk het door de leerlingen ingevulde en geprinte Werkblad Les 9: Vriendschap – Huiswerk.

Bord Vriend, vriendin, vriendschap, hartsvriend(in), vroeger, nu, later.

Duur 10 tot 30 minuten.

3. Vrienden maken

Werkvorm Kringgesprek

Docent In dit gesprek ligt in eerste instantie de nadruk op de vaardigheid van het maken van vrienden. Het is belangrijk om hierbij te voorkomen dat er beoordelend gesproken wordt over leerlingen die geen vrienden hebben. Maak duidelijk dat het goed mogelijk is dat leerlingen tijdelijk geen vrienden hebben. Maak duidelijk dat er enorme individuele verschillen zijn.

Er zijn leerlingen voor wie vriendschap heel belangrijk is, voor wie vriendschap belangrijk is en voor wie vriendschap een beetje belangrijk is. Misschien zijn er leerlingen voor wie het niet belangrijk is.

Dat verschilt dus. Als je het belangrijk vindt om een vriend of vriendin te hebben en het lukt niet om een vriend te vinden, dan is dat niet leuk. Misschien kunnen jullie elkaar leren hoe je vrienden maakt. Je hebt daarvoor op je werkblad al dingen ingevuld.

In het gesprek is het belangrijk om heel concreet stil te staan bij het belang van communicatie om vrienden te maken. Verduidelijk dat omgekeerd door vriendschappen communicatievaardigheden verbeteren. Laat eventueel de leerlingen voordoen wat ze precies doen om contact te maken. Ze kunnen zich daarbij indenken op het schoolplein te zijn, in de bus, de refter enzovoort.

Ook de invloed van groepsdruk komt aan bod. In hoeverre mogen ze individuele beslissingen nemen? Wanneer gaat het belang van de groep voor?

Deze les kan voor leerlingen die geen of weinig contacten hebben confronterend zijn. Benadruk in algemene zin na de les nog eens dat door een les leerlingen zich bijvoorbeeld alleen of verdrietig kunnen voelen. Vertel dat ze dan welkom zijn om even na te praten.

Duur 25 tot 50 minuten.

4. Huiswerk

Docent Vraag aan de leerlingen voor de volgende les 'belangrijke dingen' één of twee belangrijke dingen mee te brengen. Benadruk dat als ze dat doen het een goede les wordt.

Het moet een voorwerp zijn waar je je beter door voelt wanneer je er naar kijkt of het vasthoudt. En als je je goed voelt, word je sterker. Dit kunnen dingen zijn uit Nederland, bijvoorbeeld een cadeau, je identiteitskaart of paspoort, een mooie foto, een brief of iets heel anders. Maar het mogen natuurlijk ook dingen zijn uit het land waar je vandaan komt: een foto, een oude tandenborstel, een kledingstuk, een geldstuk of paspoort uit jouw land. Soms heb je het meeste gevoel bij dingen van vroeger. Ik hoop dat jullie allemaal wat meebrengen. Misschien is het iets heel kleins, misschien wel iets geeks. Het maakt niet uit. Als het voor jou belangrijk is en je wilt het laten zien, dan is dat goed.

5. Afronding

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vat de les van vandaag kort samen en vraag wie wil zeggen wat hij of zij vond van de les. Geef ook de opdracht de waardering van deze les in het werkblad aan te geven.

Materiaal Werkblad Les 9: Vriendschap – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Het Afghaanse meisje Fatima zegt dat ze veel moeite heeft met schrijven in haar eigen taal en dat dit haar weerhoudt om brieven naar vriendinnen te schrijven. Ze vindt dit jammer. Opvallend is dat sommige leerlingen geen contact meer willen met vroegere vrienden, hoewel ze vaak aan hen denken en hen missen. 'Schrijven geeft nog meer verdriet', zegt een van hen.

Vrienden kun je overal maken: op straat, op school en in het asielzoekerscentrum. Mensen die je aardig lijken, spreek je gewoon aan. Nee, geen Nederlandse mensen natuurlijk. Dat is moeilijk en eng. Misschien gaan ze dan wel om je lachen. Niemand in mijn klas kent Nederlandse jongens en meisjes. Ter plekke concluderen ze wel dat het goed is om wel te proberen zo'n vriendschap te krijgen. Je woont toch in Nederland en het is ook goed voor je Nederlands.

De vraag in het leerlingenboek wat nodig is voor een goede vriendschap beantwoordt de Irakese jongen Hussein met: 'Ik wil geen vriend die zo zenuwachtig is en meteen kwaad wordt.' Ik zie op dat moment een teleurgestelde uitdrukking op het gezicht van Fuad die ook uit Irak komt en vol-

gens mij op zoek is naar vrienden. Hij is, zoals de hele klas weet, behoorlijk impulsief. Misschien moet ik daar later nog eens op ingaan.

De veertienjarige Nya uit Soedan woont in een gehucht 12 kilometer van onze school. Ze vertelt dat daar alleen maar 'oude mensen' wonen en dolgraag vriendinnen zou willen hebben, maar dat die er domweg niet zijn. Haar moeder wil niet dat ze na schooltijd nog op school blijft met klasgenootjes, maar vindt dat ze meteen naar huis moet komen. Vriend(inn)en maken is dan erg moeilijk. Terwijl ze in de klas een bijzonder sociaal meisje is. Amira uit voormalig Joegoslavië gaat binnenkort daar naar terug; daar ziet ze enorm tegenop. Hoewel de klas erg lief voor haar is, blijft ze erg verdrietig. Ik neem me voor haar de komende weken een paar keer aan te spreken om te vragen hoe het gaat.

LES 10: Belangrijke dingen

Programma

1. Start
  2. Belangrijke dingen
  3. Huiswerk
  4. Afronding
-

Doelen

- Versterken van zelfsteunend gedrag, aan de hand van voor leerlingen belangrijke voorwerpen.
  - Van anderen leren wat steunend kan zijn.
-

Kernwoorden

Gevoelens
Blij

Boos
Verdrietig

Troost

Toelichting

Veel jongeren denken in de fase dat ze puber zijn na over wie ze zijn, waar ze bij willen horen en wat ze echt belangrijk vinden in het leven. De gedwongen migratie heeft hun leven sterk beïnvloed. Veel leerlingen hebben in hun nieuwe huis voorwerpen die zij koesteren, omdat ze met het verleden te maken hebben. Uit ervaring met deze les blijkt dat leerlingen soms een document meebrengen dat zij in Nederland gekregen hebben. Dit kan een vergunning of diploma zijn; het symboliseert de kansen die ze nu in Nederland krijgen. Hierover vertellen nodigt soms ook andere leerlingen uit om persoonlijke verhalen te delen die juist over het verleden gaan.

Leerlingen brengen bijvoorbeeld een poëziealbum, sieraden, foto's of een fotoalbum mee. Hoewel expliciet aan de leerlingen om ondersteunende voorwerpen is gevraagd, kan het natuurlijk zo zijn dat ze iets meebrengen wat hen ondersteunt maar ook heimwee oproept of zelfs verdrietig maakt. De ervaring met Welkom op School leert dat de leerlingen dit soort gevoelens ook in de klas vaak goed kunnen hanteren. Een steunende opmerking, zoals 'Ik vind het knap dat je dit aan ons laat zien', en 'Zullen we nu aan ... vragen wat hij heeft meegebracht?' is vaak voldoende om weer vooruit te kunnen.

Het meebrengen van waardevolle, persoonlijke voorwerpen kan een enkele keer confronterend zijn, bijvoorbeeld als kinderen een foto van een overleden familielid meebrengen. Als een leerling huilt, wat in de praktijk een enkele keer gebeurt, is het prettig als er een tissue bij de hand is. Omdat niet iedereen zich in de groep vrij kan of wil uiten, is het aan te raden om bij deze les op te letten of er leerlingen zijn die aan het eind van de les uitgenodigd moeten worden om nog even na te praten

1. Start

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vertellen wat hij of zij heeft bedacht door de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Belangrijke dingen.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Belangrijke dingen

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vraag of iedereen één of twee voorwerpen heeft meegebracht. Degenen die niets bij zich hebben, komen toch aan de beurt en kunnen dan vertellen wat ze hadden willen meebrengen. Iedereen mag om de beurt een voorwerp laten zien en er iets bij vertellen, met name waarom het voorwerp zo belangrijk is. Het voorwerp kan de kring rond gaan, als de eigenaar daarmee akkoord gaat. Breng zelf ook een of twee voorwerpen mee en begin als eerste.

Verdiepingsvragen en ondersteunende opmerkingen kunnen zijn:

- Wat betekent dit voorwerp voor je?
- Hoe vind je het om het te laten zien?
- Waarom voel je je hier goed bij en word je hier 'sterk' van?
- Wat helpt je?

Als de sfeer goed is en je als docent ervaren genoeg bent, kan ook aan de leerlingen gevraagd worden of er belangrijke voorwerpen in het herkomstland zijn gebleven. Soms beginnen leerlingen hier zelf over. Op het werkblad is ruimte om eigen gedachten over belangrijke dingen op te schrijven.

Materiaal De door de leerlingen meegebrachte voorwerpen.
Werkblad Les 10: Belangrijke dingen – Dingen meenemen.

Bord Gevoelens, blij, boos, verdrietig, troost.

Duur 50 tot 100 minuten.

3. Huiswerk

- Docent** Vertel dat de volgende les over kinderrechten gaat.
Alle kinderen zijn gelijk. Alle kinderen hebben dezelfde rechten. Uit welk land je ook komt, welk geloof of welke cultuur je ook hebt. Je hebt recht op eten, op naar school gaan, op dat je veilig bent.
- In je leerlingenboek vragen we je op internet op te zoeken wat kinderrechten zijn en er enkele op te schrijven.
- Materiaal** Werkblad Les 11: Kinderrechten – huiswerk.
- Bord** Kinderrechten.
- Duur** 5 tot 10 minuten.

4. Afronding

- Werkvorm** Kort afrondend kringgesprek.
- Docent** Vraag hoe de leerlingen het vonden om belangrijke voorwerpen mee te nemen, ze te laten zien aan de anderen en erover te praten. Stimuleer hen om hun mening te geven en gedachten hierover in het werkblad op te schrijven.
- Duur** 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Hongeveer de helft van de leerlingen heeft iets meegebracht. Er zijn foto's, sieraden, een oude tas, een kledingstuk. Het laten zien van en vertellen over de meegebrachte voorwerpen neemt veel tijd in beslag, maar de sfeer is geconcentreerd en tegelijkertijd ontspannen. De Afghaanse jongen Abdullah laat zijn portemonnee zien. Deze is van zijn opa geweest. 'Omdat hij van mijn opa is geweest,' zegt hij over de portemonnee, 'raakt hij nooit leeg! Mijn opa is belangrijk.' Musa laat een ring zien en vertelt dat zij die van haar moeder kreeg en dat ze deze altijd zal bewaren. Als ik zeg dat de ring dan zeker erg belangrijk voor haar is, wordt ze verdrietig. 'Mijn moeder is dood door de oorlog', zegt ze. Fatima die naast haar zit, troost haar.

Ik benadruk dat ik het belangrijk vind om te horen waarom de meegebrachte voorwerpen de leerlingen het gevoel geven dat zij sterker worden. Musa zegt dat de ring haar verdriet geeft maar ook sterk maakt omdat ze veel 'love' voelt voor haar moeder.

Yasir uit Afghanistan vertelt hoe belangrijk zijn in Nederland behaalde zwemdiploma is. Hij vertelt zijn complete vluchtverhaal inclusief de angst om te verdrinken tijdens een oversteek met

een gammel bootje op zee. Ik vind het moedig hoe hij vertelt en zeg dat ook. De klas is even stil van zijn verhaal.

Turgay heeft een voetbalshirt van Ajax meegebracht. Het hangt op zijn kamer en hij kijkt er vaak naar. Hij hoopt later in het eerste te kunnen spelen.

Omdat ik een beetje tegen de les heb opgezien, valt het me achteraf erg mee. Wat ik vooral erg stimulerend vind is om te zien hoe ze op het ene moment heel serieus met elkaar bezig zijn en elkaar ondersteunen, terwijl ze daarna weer lacherig zijn en elkaar plagen. Ik heb het gevoel dat deze les de leerlingen veel herkenningmogelijkheden biedt. Ook de leerlingen die zelf niets meebrachten zijn onder de indruk.

LES 11: Kinderrechten

Programma

1. Start
  2. Belangrijke kinderrechten
  3. Kinderrechten in Nederland en in jouw land
  4. Filmpje
  5. Websites
  6. Afronding
-

Doelen

- Leren dat kinderen rechten hebben.
  - Het kennen van enkele belangrijkste kinderrechten.
  - Nadenken over kinderrechten in Nederland en in het land van herkomst.
-

Kernwoorden

Ondertekenen	Mening	Volwassenen
Cultuur	Recht	Mishandeling
Verplicht	Verwaarlozing	Overheid

Toelichting

Het behandelen van het onderwerp 'kinderrechten' sluit aan op de kwetsbare positie van veel van de leerlingen en de behoefte die zij ook op deze leeftijd hebben om meer grip te krijgen op hun eigen bestaan. Het is belangrijk dat leerlingen zien dat het gaat om internationale rechten en dat zij daarbij ook een ander perspectief krijgen op hun eigen ontwikkeling. Zij komen soms uit landen waar kinderrechten en andere mensenrechten niet zo vanzelfsprekend zijn. Het is voor hen goed te weten dat ze in Nederland beschermd zijn, al zullen ze ook ontdekken dat, ook al heb je rechten, je er soms ook zelf voor zult moeten vechten. Ze horen in deze les ook dat er organisaties zijn die hen hierbij kunnen steunen. Kortom, de les is bedoeld om, zonder daarbij valse illusies te wekken, hen krachtiger te maken en duidelijk te maken dat kinderen ook zelf invloed kunnen hebben.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Kinderrechten.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Belangrijke kinderrechten

Werkvorm Kringgesprek

Docent Leg de bedoeling van de les uit, ga na of de opdracht: 'op internet op te zoeken wat kinderrechten zijn en er enkele op te schrijven' uitgevoerd is.

In deze les gaan we praten over kinderrechten. Landen maken met elkaar afspraken over rechten van mensen en kinderen. Die ondertekenen ze. Ze zetten hun handtekening eronder. Het gaat om internationale rechten. Rechten die er in alle landen zijn. Dat doen ze bijvoorbeeld samen bij de Verenigde Naties in New York/Amerika. Rechten gaan over wat wel en niet mag. Mensen hebben bijvoorbeeld recht op vrede en veiligheid. Vandaag kijken we naar de belangrijkste rechten voor kinderen. Ook mogen jullie vertellen over de kinderrechten in het land waar jullie vandaan komen.

Leg uit wat de woorden ondertekenen en recht betekenen.

Materiaal Bord.

Bord Ondertekenen, verplicht, recht, cultuur, mening.

Duur 5 tot 10 minuten.

3. Kinderrechten in Nederland en in jouw land

Werkvorm Kringgesprek

Docent Gebruik de onderstaande selectie van kinderrechten of kies op basis van de leeftijd van de leerlingen en hun interesses van tevoren enkele kinderrechten uit en leg uit dat deze nu besproken worden. Gebruik hierbij ook de kinderrechten die de leerlingen hebben ingevuld op Werkblad Les 11: Kinderrechten – Huiswerk.

Alle kinderen zijn gelijk. Alle kinderen hebben dezelfde rechten. Uit welk land je ook komt, welk geloof of welke cultuur je ook hebt. Ik zal jullie over een aantal belangrijkste kinderrechten vertellen. Daarna mogen jullie vertellen hoe het in jullie land is. Ook gaan we een filmpje bekijken.

Materiaal Bijlage Les 11: Kinderrechten – Kinderrechten en websites.

Bord Afhankelijk van welke woorden uitleg nodig hebben.

Duur 30 tot 40 minuten.

De kinderrechten

Alle kinderen op de wereld hebben rechten. Kinderrechten zijn rechten voor kinderen tot 18 jaar. Er zijn 54 kinderrechten. Landen hebben hier afspraken over gemaakt. Deze rechten gaan bijvoorbeeld over school, wonen, gezondheid, geloof, maar ook over kindermishandeling, kinderarbeid en vluchtelingen. Op dit moment hebben 193 landen een handtekening gezet onder deze afspraken gezet. In die landen hebben kinderen die rechten. Ook Nederland moet zich aan deze afspraken houden. Er zijn drie landen in de wereld die de afspraken nog niet ondertekend hebben: Somalië, Zuid-Sudan en de Verenigde Staten.

Ik noem nu een paar belangrijke rechten:

- **Recht op onderwijs**
  - » School is belangrijk. Op school leer je lezen, rekenen en schrijven. Volwassenen moeten ervoor zorgen dat kinderen naar school kunnen gaan.
- **Recht op eigen geloof en cultuur**
  - » Kinderen mogen hun eigen geloof en cultuur hebben. Je mag katholiek, hindoe, boeddhist, moslim en ieder ander geloof hebben. Je mag ook geen geloof hebben. Ook als het land christelijk is, mogen families thuis een andere godsdienst hebben. Je mag thuis en op straat je eigen taal spreken. Je mag feesten vieren uit jouw land.
- **Recht op bescherming**
  - » Veiligheid is een kinderrecht. Kinderen moeten beschermd worden tegen oorlog en geweld. Maar in Nederland moeten bijvoorbeeld ook kinderen in een asielzoekerscentrum veilig kunnen leven.
- **Recht op een eigen mening**
  - » Iedereen heeft recht op een eigen mening. Het is niet erg als je het niet altijd met elkaar eens bent. Je mag altijd je mening aan anderen vertellen..

- **Recht op spelen**
  - » Alle kinderen hebben het recht om te spelen. Natuurlijk moeten kinderen ook huiswerk maken en helpen ze hun ouders. Maar er moet altijd genoeg tijd zijn om te kunnen spelen.
- **Recht op bescherming tegen kinderarbeid**
  - » Der zijn kinderen op de wereld die moeten werken en niet naar school kunnen. Vaak is dat ook ongezond en gevaarlijk werk. Kinderarbeid is verboden. Kinderen moeten tijd krijgen om te spelen en naar school te gaan. Thuis je moeder of je vader helpen is goed. Maar het is niet goed als je dan geen huiswerk maakt. Vanaf je twaalfde mag je wel een beetje werken, maar je moet wel naar school gaan en huiswerk kunnen maken.
- **Recht om op te groeien bij je familie**
  - » Kinderen hebben het recht om bij hun ouders te wonen. De regering moet alles doen om dat te laten lukken. Als je ouders gaan scheiden, moet er ook naar jouw mening worden gevraagd over bij wie je gaat wonen. Als je ouders niet in Nederland wonen, moet de regering alles doen om jullie weer samen te laten wonen.
- **Recht op goede gezondheidszorg**
  - » Het is belangrijk om goed te eten en te bewegen. Er moet genoeg eten zijn. En er moet een dokter in de buurt zijn wanneer je toch ziek wordt.
- **Recht om niet mishandeld te worden**
  - » Kinderen mogen niet mishandeld worden. Ze mogen bijvoorbeeld niet geslagen worden. Ouders en anderen die voor kinderen zorgen, moeten genoeg aandacht hebben voor de kinderen. Voor de kinderen zorgen. Als kinderen niet genoeg te eten krijgen of bijvoorbeeld vieze kleren of kleren met gaten hebben, heet dat verwaarlozing. Dat mag niet.

Hebben jullie voorbeelden van kinderrechten in het land waar jullie vandaan komen? Bijvoorbeeld, hebben alle kinderen veilig drinkwater, hoeven ze niet te werken en kunnen ze naar de dokter als dat nodig is?

4. Filmpje

Werkvorm Kringgesprek

Docent Laat onderstaand filmpje over kinderrechten zien aan de leerlingen. De meeste van de hierboven genoemde rechten worden besproken. Het laatste deel van het filmpje is in de nieuwkomersklas niet zo bruikbaar omdat dan onder andere de termen 'achterstandswijk' en 'armoede' op het scherm te lezen zijn zonder uitleg. Ook een verwijzing naar de Nederlandse organisatie Basta. Kies zelf of u het filmpje eerder afbreekt.

We gaan nu een filmpje bekijken over kinderrechten. Daarna mogen jullie een reactie geven.

Materiaal <http://www.youtube.com/watch?v=guYXlwHSXSE>

Duur 15 minuten.

5. Websites

Werkvorm Kringgesprek

Docent Laat de websites van organisaties zien waar kinderen hulp kunnen vragen als dat nodig is.

Ik laat jullie nu een aantal websites zien van organisaties die je kunnen helpen als het bijvoorbeeld thuis niet goed met je gaat. Veel van deze sites zijn voor kinderen en jongeren die al goed Nederlands kunnen spreken en lezen. Toch laat ik ze zien. Soms kun je ze al gebruiken of kan je iemand vragen om je te helpen ze te gebruiken wanneer het nodig is. .

Maak duidelijk dat in Westerse landen ondanks verdragen toch kinder- en mensenrechten geschonden worden en dat daar steeds opnieuw heftige discussies over kunnen zijn. Wijs de leerlingen ook op de zorg binnen en indien bekend, buiten de school.

Kinderombudsman: <http://www.dekinderombudsman.nl/48/heb-je-hulp-nodig/>

Voor telefonisch contact indien kinderrechten worden geschonden.

Kindertelefoon: <http://www.kindertelefoon.nl/>

Je kan je als kind met hen praten, chatten of bellen met vragen.

Kinderrechten Collectief: <http://www.kinderrechten.nl/p/19/247/filmpjes>

Kinderrechten Collectief (een site met meer informatie)

Materiaal Computer en scherm.

Duur 10 tot 15 minuten.

6. Afronding en huiswerk

Werkvorm Kringgesprek

Docent Vat de les kort samen. Vraag of de leerlingen de les leuk vonden. Vraag of ze thuis de les willen evalueren op werkblad 11.

Huiswerk: Op Werkblad Les 12: Discriminatie – Gedicht, staat een gedicht over discriminatie, waar de volgende les over gaat. Vraag de leerlingen het gedicht te lezen voor de volgende keer en laat ze de vragen in het leerlingenboek beantwoorden.

Materiaal Werkblad Les 11: Kinderrechten – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

In mijn klas met veel vluchtelingenleerlingen kost het wel wat moeite om uit te leggen dat kinderrechten betekenen dat kinderen daadwerkelijk recht hebben om beschermd te worden. Ze vinden het wel gek dat juist twee verschillende landen als Somalië en Amerika die rechten niet hebben ondertekend. Ik leg uit dat de reden van Amerika om dat niet te doen is dat ze hun eigen wetten al goed genoeg vinden. Zowel de Somalische en Syrische jongens in de klas geven voorbeelden van jonge jongens met wapens die zij gezien hebben. Ahmed uit Somalië doet stoer en zegt dat wel cool te vinden. Maar Keen, een Somalisch meisje, wordt woest en krijgt bijval van andere meiden. 'Oorlog is stom, alles wordt kapot gemaakt'. Ik laat het filmpje over kinderrechten twee keer zien, om in deze taalarme klas verschillende woorden uit te leggen. Dat werkt goed want er ontstaat discussie. Mohamed uit Somalië vraagt naar de controle van die wetten. Hij wijst op vluchtelingenleerlingen die vrezen teruggestuurd te worden naar hun land en verwachten daar dan niet meer naar school te kunnen. 'Dan heb ik toch geen kinderrecht juffrouw'. Ik leg uit dat een land zich wel moet houden aan kinderrechten, maar dat je soms een advocaat nodig hebt. De meeste kinderen, die zelf asielzoekers zijn, herkennen dat goed. Yassin vraagt zich wel af of moslimkinderen in Nederland dezelfde rechten hebben als Nederlandse kinderen. 'Maar we kunnen hier op school niet bidden'. Ik voel me wat klemgezet, maar leg dan uit dat het wel erg lastig zou worden met zoveel verschillende godsdiensten in de school. Dan zou je ook voor de Poolse en katholieke leerlingen op school een plaats moeten hebben om te biechten, zeg ik. Ik merk dat de leerlingen het niet helemaal begrijpen. Toch ben ik blij dat we het nu over deze onderwerpen hebben. Al is het alleen maar omdat ik later terug kan komen op bijvoorbeeld het recht om ook als homo niet gediscrimineerd te worden.

LES 12: Discriminatie

Programma

1. Start
  2. Wat is discriminatie?
  3. Vooroordelen
  4. Jouw mening over discriminatie
  5. Wat doe je tegen discriminatie?
  6. Afronding
-

Doelen

- Ervaringen delen/uitwisselen over discriminatie.
  - Bewustmaking van vooroordelen.
  - Verhogen weerbaarheid.
  - Rechten en plichten rondom discriminatie kennen.
-

Kernwoorden

Discriminatie	Afkomst	Geslacht
Burger	Buitensluiten	Nationaliteit
Vooroordelen	Huidskleur	Seksuele diversiteit
Platteland	Beperking	Burgerlijke staat
Trots	Ziekte	Regering
Ras	Stelling	Apartheid
Gelijkwaardig	Politieke overtuiging	

Toelichting

Het spreekt vanzelf dat discriminatie een gevoelig onderwerp is. Sommige leerlingen hebben in het herkomstland ervaringen van vervolging achter de rug. Een aantal jongeren ervaart pas in Nederland voor het eerst dat er sprake is van discriminatie. Veel van hen ervaren de vreemdelingenwetgeving en het contact met overheidsinstanties als zeer discriminerend. Maar het is ook niet ongewoon dat nieuwkomers elkaar discrimineren vanwege etniciteit, religie of sekse. Als docent moet je je bewust zijn van de mogelijkheid van negatieve ervaringen en opvattingen van de leerlingen. Belangrijk is ook dat de docent bij een discussie waakt voor een negatieve sfeer. Maar maak deze les niet zwaarder dan nodig is. Jongeren zijn volop in ontwikkeling en kunnen groeien. In iedere klas zitten leerlingen die hier genuanceerd en constructief over denken. Als de sfeer negatief dreigt te worden, is het raadzaam om deze leerlingen extra ruimte en het laatste woord te geven.

Let op! Deze les duurt in deze vorm langer dan 90 minuten. Docenten kunnen kiezen om onderdelen eventueel weg te laten of om de les op te splitsen.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vertellen waar hij of zij aan heeft gedacht door de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Discriminatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Wat is discriminatie?

Werkvorm Woordweb

Docent Schrijf het woord discriminatie op in het midden van het bord en teken daar een cirkel omheen. Vraag de leerlingen waar ze aan denken bij het begrip discriminatie. Ze mogen alles roepen wat ze willen. Wanneer een woord niet duidelijk is, vraag dan aan de leerling om het toe te lichten. Categoriseer de genoemde woorden, wanneer er genoeg op het bord staan. Benoem de categorieën en schrijf ze op het bord. Introduceer ook het woord vooroordeel. Een vooroordeel is een oordeel, een mening over iemand voordat je weet wie die iemand is. Ga hierover in gesprek.

Dit onderdeel kan ook uitgevoerd worden met gekleurde post-its waar de leerlingen hun associaties op schrijven en die je samen met de leerlingen categoriseert.

Kom terug op het huiswerk over het gedicht in Werkblad Les 12 en vraag naar de antwoorden die ze gaven.

Materiaal

- Bord
- Eventueel post-its
- Werkblad Les 12: Discriminatie – Gedicht

Bord Discriminatie.

Duur 10 tot 15 minuten.

Alternatieve werkvorm

Vraag of de leerlingen de tekeningen begrijpen in het leerlingenboek en of zij zelf of anderen vergelijkbare ervaringen hebben.

3. Vooroordelen

- Werkvorm** Filmpje.
Kringgesprek.
- Docent** Leg uit dat een vooroordeel een belangrijk onderdeel van discriminatie is en dat het hierbij vaak gaat over oordelen over een hele groep. Introduceer het filmpje.
- Film** Een Frans filmpje over vooroordelen, Beoordeel een boek niet om zijn kaft:
<http://www.youtube.com/watch?v=vkfukltffLE>
- Moeder en kind reageren angstig op een bebaarde moslim met weekendtas. Rennende politiemensen rekenen niet deze man, maar een ogenschijnlijk 'nette meneer' in.
- Materiaal** Computer – Youtube.
- Bord** Vooroordeel.
- Duur** 15 tot 20 minuten.

4. Jouw mening over discriminatie

- Werkvorm** Stellingen en discussie
- Docent** Introduceer de werkvorm en de opdracht. De tafels en de stoelen worden aan de kant geschoven. De leerlingen vormen een cirkel in het midden van de klas.

Leg uit wat discriminatie is:

Als iemand grapjes maakt over je afkomst, je accent, je kleding of geloof, kan dat niet leuk zijn. Ook al is het leuk bedoeld, grapjes kunnen beledigend zijn. Iets kleins kan groot aanvoelen. We zijn allemaal verschillend, maar wel gelijkwaardig. Bij discriminatie gaat het erom dat je in gelijke gevallen ongelijk wordt behandeld. Je wordt buitengesloten. En soms gaat discriminatie zelfs over in geweld. Bijvoorbeeld omdat je een andere huidskleur hebt of een ander geloof. Dat gebeurt overal in de wereld. Regeringen moeten mensen tegen discriminatie beschermen.

Kies drie plekken in de klas waar de leerlingen straks heen kunnen lopen. Die plekken staan voor eens, oneens of weet ik niet. Wanneer de stelling genoemd wordt, mogen de leerlingen een plek kiezen. Als alle leerlingen een plek hebben gekozen, vraag je aan de leerlingen op de plek 'eens' waarom ze daar staan en wat hun mening is. Vervolgens ga je naar de plek 'oneens' en vraag je de mening van een andere leerling. Ten slotte ga je naar de plek 'weet ik niet' en vraag je de leerlingen waarom ze daar staan. Een andere volgorde is natuurlijk ook mogelijk. Geef de leerlingen de ruimte om op elkaar te reageren, zodat er een discussie ontstaat over het onderwerp. Als leerlingen door de discussie van mening veranderen, mogen ze opschuiven naar de andere kant.

We gaan nu een spel spelen. Ik lees zo meteen een stelling voor. Jullie bedenken dan of jullie het hiermee eens zijn of niet, of dat jullie het niet weten. Je loopt dan naar de juiste hoek. Daarna zal ik jullie vragen uit te leggen waarom je op die plek staat.

Twee stellingen:

- Ik voel me buitengesloten in Nederland.
- In Nederland is iedereen gelijk. Iedereen heeft dezelfde kansen.

Voor elke stelling is er 5 tot 10 minuten tijd. De tijdsduur hangt ook af van de input die de groep zal leveren. Als de groep collectief voor één kant kiest en er weinig discussiestof is, kan er sneller overgegaan worden naar de volgende stelling.

Vraag bij stelling 1 of de leerlingen hun mening kunnen toelichten. Vraag bij stelling 2 waarom ze vinden dat iedereen wel of niet gelijk is.

In de 'Bijlage Les 12: Discriminatie – Achtergrondinformatie met voorbeelden' staan de kenmerken op basis waarvan mensen gediscrimineerd kunnen worden, met voorbeelden om het uit te leggen.

Materiaal Bijlage Les 12: Discriminatie – Achtergrondinformatie met voorbeelden.

Bord Jouw mening.

Duur 20 tot 30 minuten.

5. Wat doe jij tegen discriminatie?

Werkvorm Werken in groepjes.

Docent Verdeel de leerlingen in groepjes en laat hen elkaar tips geven over wat je kunt doen tegen discriminatie. Schrijf vervolgens de verschillende redenen op. Laat de leerlingen hierop reageren. Benadruk dat het kan gaan om omgaan met ervaringen van gediscrimineerd worden, met zien dat anderen discrimineren en zelf discrimineren.

We gaan het nu hebben over wat je tegen discriminatie kunt doen. Gediscrimineerd zijn, maar ook dat jij of iemand anders dat doet. Ik ga jullie in groepjes verdelen en dan gaan jullie elkaar tips geven. Daarna verzamel ik jullie tips en schrijf ze op het bord en mogen jullie je mening geven.

Materiaal Bord.

Bord Wat doe jij tegen discriminatie?

Duur 10 tot 15 minuten.

Alternatief: Vooroordelenspel

Werkvorm Spel

Docent Leg eerst uit wat vooroordelen zijn.

Iedereen heeft vooroordelen. Als iemand groot is, denken we dat zij/hij sterk is. Als iemand een beetje dik is, denken we dat hij of zij erg van eten houdt. Misschien denken we zelfs dat een dik iemand lui is. Vooroordelen heb je soms omdat je niet zoveel weet van andere mensen. Een vooroordeel is niet erg als je maar niet denkt dat het de waarheid is. Vaak weet je niet eens precies welk vooroordeel jij hebt. Zullen we eens kijken of jullie ook vooroordelen hebben over klasgenoten? Jullie krijgen nu papier van mij. Schrijf hierop twee dingen over jezelf, dingen die jij leuk vindt of iets wat nog niemand over jou weet. Het moet wel waar zijn. Denk bijvoorbeeld aan een sport die je leuk vindt of iets wat je helemaal niet leuk vindt. Je kunt bijvoorbeeld opschrijven dat je van hiphopmuziek houdt, dat je drie keer per week voetbalt of dat je niet van Coca-Cola houdt. Als je twee dingen hebt opgeschreven, vouw je het blaadje dubbel. Dan kan niemand zien wat je hebt opgeschreven.

Verzamel al deze blaadjes en doe die in een doos. Nu mag iedereen één voor één een blaadje uit de doos pakken. Je leest op wat er op het briefje staat. Dan mag je raden van wie dit blaadje is. Vraag waarom hij/zij dit denkt.

Materiaal Aantal lege bladen.
Doos of een alternatief.

Bord Vooroordelen.

Duur 20 tot 30 minuten.

Toelichting

Er bestaan veel soorten vooroordelen. Ook in een klas met nieuwkomers. Deze oefening zal niet helpen alle vooroordelen te laten verdwijnen, maar maakt zichtbaar dat ieder individu zijn eigenheid heeft. Ga met de leerlingen in gesprek over vooroordelen. In ieder land zijn vooroordelen, bijna iedereen heeft ze. Hoe kun je voorkomen dat je elkaar beschadigt met vooroordelen?

6. Afronding

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Vat de les kort samen. Vraag wat de leerlingen van de les vonden. Vraag of ze thuis de les willen evalueren op 'Werkblad Les 12: Discriminatie – Evaluatie'.

Materiaal Werkblad Les 12: Discriminatie – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Aryous, die van Syrisch christelijke afkomst is, vertelt dat hij vroeger op weg naar school vaak op moest letten om geen klappen te krijgen van moslimjongens. Hij vertelt dat hij als kind bang was. Anwar die ook uit Syrië komt, reageert heftig en zegt dat Aryous liegt, omdat christenen veel vrijheid hadden. Ik tracht een discussie te voorkomen. Ik zeg dat ik niet denk dat Aryous liegt en dat ik het moedig vindt dat hij eerlijk zegt dat hij bang was als kind. Ik benadruk dat ik geen discussie wil van christenen tegen moslims of omgekeerd. Ik zeg dat ik hun eigen verhalen wil horen.

Najla uit Afghanistan zegt dat in haar land de vrouwen in huis opgesloten zitten en niet mogen werken. Ze zegt dat heel stom te vinden. Als Ali Reza een grapje maakt en zegt dat het goed is om de vrouwen op te sluiten omdat ze anders met andere mannen mee gaan, wordt ze zo woedend dat ze hem bijna aanvliegt. De lachers in de klas worden stil. Najla vertelt dat ze het niet leuk vindt dat ze door 'al die dingen' nu in Nederland moet wonen en dat soms ook niet leuk vindt. Ze zegt dat de Nederlandse regering hen ook discrimineert omdat ze 'geen papier' krijgen. Daarna gaat de discussie opnieuw over seksdiscriminatie. De opvattingen lopen flink uiteen, maar de meiden in de klas bijten goed van zich af. Ik benadruk dat ook in Nederland nog grote verschillen zijn in opvattingen over de gelijkheid van mannen en vrouwen. Ik leg uit dat ik het zelf heel belangrijk vind dat er in Nederland zoveel verschillende meningen kunnen bestaan.

Bijlage Les 12: Discriminatie – Achtergrondinformatie met voorbeelden

Deze opsomming is niet geheel volledig, maar vooral bedoeld om voorbeelden bij de hand te hebben. Om de volgende redenen kunnen mensen worden gediscrimineerd:

Ras

Ras verwijst naar een categorisering van mensen op basis van gedeelde fysieke of sociale eigenschappen, zoals huidskleur of culturele waarden. Ras is een sociaal construct. Met andere woorden, het is een begrip gecreëerd door mensen, maar het heeft slechts culturele en geen biologische betekenis. Doorheen de geschiedenis zijn verschillende groepen van mensen gediscrimineerd op basis van hun waargenomen ras. Dit ging bijvoorbeeld over de ongelijke behandeling van personen op basis van hun huidskleur, de ongelijke toegang tot onderwijs of gezondheidszorg. Deze mensen waren ook vaker slachtoffer van geweld, gericht naar hen omwille van hun ras. Dit was bijvoorbeeld het geval in de US, waar zwarten (Afro-Amerikanen) tot de helft van de 20e eeuw niet dezelfde rechten hadden dan blanke Amerikanen. Zwarten in Amerika hebben vele jaren gestreden om dezelfde rechten te bekomen. Deze strijd heette de Burgerrechtenbeweging. Op vele plekken in de wereld, ook in de US, wordt nog steeds strijd gevoerd naar aanleiding van discriminatie op basis van ras.

Afkomst

Het land waar je vandaan komt, maar ook stad of platteland. Als je van het platteland naar de stad verhuist of andersom, kunnen je klasgenoten je uitlachen, omdat je anders praat.

Ook als je van het zuiden van Nederland naar het noorden verhuist, of andersom, kan dit gebeuren. In veel landen wonen groepen mensen met een verschillende afkomst die gediscrimineerd worden, in het bijzonder wanneer ze deel uitmaken van een minderheidsgroep. Bijvoorbeeld mensen van een andere clan/stam. Er zijn volken die geen eigen land hebben zoals Koerden en Roma. Dat soort groepen wordt vaak gediscrimineerd.

Geloof

Mensen kunnen gediscrimineerd worden vanwege het religieuze geloof dat ze hebben. Er zijn veel verschillende geloofsovertuigingen in de wereld, met enkele van de grootste alle bekendste zijn de monotheïstische (wat betekent dat ze slechts één God aanbidden, niet meerdere goden) religies: Christendom, jodendom en islam. Er zijn ook bekende polytheïstische religies (wat betekent dat ze veel goden aanbidden). Deze omvatten hindoeïsme en boeddhisme. Op veel plaatsen behoort de meerderheid van de mensen tot de ene religie, terwijl een minderheid tot een andere behoort. Dan kan de minderheid gediscrimineerd worden. Dit is bijvoorbeeld het geval geweest in Myanmar, waar de boeddhistische meerderheid de moslimminderheid heeft gediscrimineerd. In Egypte kunnen christenen gediscrimineerd worden omdat ze geen moslims zijn.

Politieke overtuiging

Politieke overtuiging heeft te maken met je mening over hoe een land moet worden bestuurd, hoe de regering eruit moet zien en welke politieke partij je steunt. Sommige landen zijn democratieën, waar mensen op verschillende partijen kunnen stemmen, terwijl andere landen autoritair zijn, wat betekent dat er maar één regeringspartij is. In elk land kunnen mensen echter worden gediscrimineerd vanwege de politieke opvattingen die ze hebben of vanwege de manier waarop ze stemmen.

Nationaliteit

Uit welk land jij of je ouders komen bepaalt je nationaliteit. Mensen die in Nederland wonen, maar uit een ander land komen, kunnen gediscrimineerd worden. Zij worden bijvoorbeeld niet uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek omdat ze geen Nederlandse naam hebben.

Seksuele oriëntatie

Seksuele geaardheid is de seksuele identificatie van een persoon in relatie tot het geslacht waartoe hij/zij zich aangetrokken voelt. Enkele voorbeelden van seksuele geaardheid zijn heteroseksueel, homoseksueel of biseksueel. Op sommige plaatsen worden mensen die niet heteroseksueel zijn gediscrimineerd. In Oeganda heeft de president bijvoorbeeld een wet tegen homoseksuele mannen ondertekend. Als je homo bent, kun je in sommige landen naar de gevangenis gaan. In veel westerse landen was homoseksueel zijn tot de tweede helft van de 20e eeuw illegaal en er bestaan nog steeds verschillende vormen van discriminatie.

Invaliditeit of chronische ziekte

Een handicap wordt gedefinieerd als elke voortdurende aandoening die de dagelijkse activiteiten beperkt. Het hebben van een handicap kan fysiek of psychisch zijn. Als je bijvoorbeeld niet in staat bent om te lopen, te horen of te zien, is dat een lichamelijke beperking. Als je lijdt aan depressie of schizofrenie, is dit een vorm van psychische handicap. Een chronische ziekte is een ziekte die je niet volledig kunt genezen, zoals diabetes of HIV. Mensen met een handicap hebben niet altijd gelijke kansen. Het kan zijn dat ze niet in staat zijn om te werken, of als ze solliciteren

naar een baan, worden ze misschien niet uitgenodigd voor een gesprek. Ze kunnen ook te maken krijgen met andere vormen van discriminatie, zoals pesten of geweld. Het kan ook moeilijk zijn voor een gehandicapte om zich te verplaatsen, bijvoorbeeld als je in een rolstoel zit, maar er is geen lift in een gebouw. In Nederland moeten gebouwen zoals een gemeentehuis een lift hebben, zodat mensen met een handicap binnen kunnen komen. In veel landen is het wettelijk verboden om gehandicapten te discrimineren, hoewel dit toch al kan gebeuren.

LES 13: Gezondheid

Programma

1. Start
  2. Klachten, tips en tricks
  3. Afronding
-

Doelen

- Bespreekbaar maken van bij deze leerlingen veelvoorkomende kleine en grote gezondheidsklachten.
  - Motiveren om ervaringen en mogelijke oplossingen te delen.
  - Tips en tricks kennen om klachten te verminderen.
  - Versterken van gezond en steunend gedrag.
  - Signaleren of leerlingen extra zorg nodig hebben.
-

Kernwoorden

Klachten
Slaapproblemen

Hoofdpijn
Zorgen hebben

Buikpijn
Nachtmerrie/nightmare

Toelichting

Nieuwkomers zijn veerkrachtig, maar hebben vaak meer psychosociale problemen dan andere leeftijdgenoten in Nederland. Bij de asielzoekerskinderen komen die problemen het meest voor. Dat uit zich bijvoorbeeld in slaapproblemen en hoofdpijn. Dat kan het meedoen op school en de prestaties negatief beïnvloeden. De meeste leerlingen zullen die samenhang tussen psychische en lichamelijke klachten niet zo goed kennen. Deze les is bedoeld om via uitleg dat verband te verduidelijken en de leerlingen ervaringen, tips en tricks te laten delen. Ook staan hier algemene nuttige gezondheidstips die aanvullend gegeven kunnen worden, tijdens of eventueel na de les. Dergelijke informatie geeft leerlingen houvast. Leerlingen die, vergeleken met hun klasgenoten, slecht in hun vel zitten, komen door deze les eerder dan in gewone lessen in beeld. Dat kan leiden tot een adviesvraag bij het zorgteam, waardoor zij adequate ondersteuning kunnen krijgen.

Niet lastig vallen

Nieuwkomers willen als zij klachten hebben, anderen daar vaak niet mee lastig vallen. De familieleden van nieuwkomers hebben vaak zelf geen gemakkelijk leven. Daarom ontzien de leerlingen hen vaak. Door leerlingen in de klas te vragen naar hun gezondheid zullen zij ervaringen met elkaar delen. Sommigen zijn het niet gewend dat er naar hun welzijn gevraagd wordt. Een aantal kan teleurgesteld zijn over de zorg in Nederland. Bijvoorbeeld omdat ze waar ze 'echte' medicijnen verwachtten, keer op keer een paracetamol kregen. In een enkel geval zal blijken dat extra zorg noodzakelijk is. Dat kan na toestemming van de leerling in het zorgteam besproken worden. Bijvoorbeeld om een verwijzing voor te bereiden.

Opvattingen over 'ziekte' en wat helpt

Over oorzaken van ziekte bestaan zeer verschillende opvattingen, afhankelijk van de cultuur. Het lukt de leerlingen vaak op als zij horen dat hun lichamelijke klachten niet duiden op ernstige ziekten, maar op 'te veel denken'. Dat klachten een psychische oorzaak kunnen hebben kan voor hen volstrekt onbekend zijn. Sommige leerlingen houden graag vast aan het idee van puur lichamelijke oorzaken of zoeken naar magische oorzaken. Nodig ze uit om met hun eigen opvattingen te komen. Stimuleer deze uitwisseling en probeer hen op elkaar te laten reageren. Maak duidelijk dat ook volwassenen, ook Nederlandse volwassenen, verschillende interpretaties geven aan klachten. Aansluiten bij eenvoudige metaforen die leerlingen soms zelf gebruiken, zoals 'mijn hoofd is te vol om te kunnen slapen', is vaak een goede manier om in gesprek te gaan. Ook hebben leerlingen verschillende ideeën over hoe kwalen te genezen zijn. Sommige leerlingen zullen misschien aan zelfmedicatie doen. Sta stil bij eventuele risico's hiervan. Stimuleer bij overmatig gebruik het inschakelen van een deskundige.

Slaapproblemen

De oorzaken kunnen verschillend zijn. Vraag daar naar. In asielzoekerscentra slapen mensen met meerderen op een kamer en kan het ook 's nachts lawaaiig zijn. Bij leerlingen uit oorlogsgebieden of vluchtelingenkampen kunnen nare dromen of zelfs nachtmerries voorkomen. Het is niet de bedoeling om expliciet naar de inhoud van nare dromen te vragen, maar als leerlingen er zelf over vertellen kan dat geen kwaad. Leerlingen zijn opgelucht als zij horen dat dromen een manier is om een vol hoofd weer leeg te maken van bijvoorbeeld nare dingen. Dromen als een gezonde manier om weer 'gewoon' te worden is een verklaring die de leerlingen geruststelt.

Wanneer hulp inschakelen?

Een docent is geen hulpverlener, maar een mentor heeft wel een signalerende rol. Tijdens deze lessen kunnen leerlingen iets concreter dan anders hun zorgen laten zien. In een gesprekje na de les kunnen de volgende punten helpen om een inschatting te maken of er extra zorg nodig is:

- Ga na in hoeverre klachten het dagelijks leven beïnvloeden.
- Vraag of de klachten al lang duren. Is het langer dan 2 maanden, overweeg dan het zorgteam in te schakelen.
- Ga na of een leerling elders al hulp aangeboden krijgt.
- Vraag na of de leerling externe hulp heeft overwogen en/of bespreek wat je overweegt te gaan doen.

Na een inschatting van de ernst van problemen en de behoefte aan hulp zijn verschillende stappen mogelijk. Eventueel na overleg met een collega kan al dan niet doorverwezen worden.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien.

Bord Gezondheid.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Klachten, tips en tricks

Werkvorm Werkblad invullen en kringgesprek

Docent In deze les gaan we praten over gezondheid. We weten dat veel leerlingen niet zo gezond zijn als zij kort in Nederland zijn, bijvoorbeeld omdat er hier een ander klimaat is. Sommigen hebben hoofdpijn omdat ze veel denken of kunnen niet goed slapen. Een docent is geen dokter. Ik kan leerlingen die ziek zijn niet beter maken. Wel weten we dat veel leerlingen elkaar goed kunnen helpen. Ik wil graag dat jullie praten over je gezondheid en hoop dat jullie elkaar tips geven.

Ik zal ook tips geven over wat je bijvoorbeeld kunt doen om beter te slapen. Jullie gaan zo 'Werkblad Les 13: Gezondheid – Hoofdpijn & Slaapttekort' invullen. Als iedereen klaar is, schrijven we jullie antwoorden op het bord. Wellicht is er bij deze les meer ondersteuning nodig. Bij de opdracht moeten de leerlingen veel lezen. Voor nieuwkomers is dit veel tekst, maar de adviezen zijn zeker relevant voor hen.

Materiaal Werkblad Les 13: Gezondheid – Hoofdpijn & Slecht slapen.
Werkblad Les 13: Gezondheid – Adviezen.

Bord Gezondheid, tips en tricks (schrijf deze op tijdens de les)

Duur 50 tot 70 minuten.

Tips voor een gesprek over gezondheid

- Interesse tonen, erkennen dat leerlingen akelige dromen hebben.
- De ervaring delen met lotgenoten.
- Uitleggen dat slaapproblemen bij een gewoon verwerkingsproces kunnen horen.
- Parallel aan de uitleg stilstaan bij eigen oplossingen van de leerlingen.

Nieuwkomers hebben gelukkig ook heel mooie dromen. Vraag daar ook expliciet naar. Praten over mooie dromen mag niet de functie krijgen dat daarmee alsnog de slechte dromen van

andere leerlingen genegeerd worden. Goede en kwade dromen bestaan naast elkaar.

Slaapproblemen gaan vaak samen met concentratieproblemen, afwezigheid en hoofdpijn. Oorzaak en gevolg zijn dan soms niet meer goed uit elkaar te halen. Deze les pretendeert niet leerlingen te kunnen 'genezen'. Wel zal blijken dat door specifieke aandacht voor een probleemgebied ook andere problemen kunnen verminderen.

Veel leerlingen zullen voor slaapproblemen eigen verklaringen en oplossingen hebben. Laat ze die uitwisselen. Onderstaande tips staan ook in het werkblad.

Goed slapen

Voor sommige mensen is 6 uur slaap genoeg, anderen hebben 10 uur slaap nodig. Het is niet erg als je af en toe niet goed slaapt. Maar het kan wel vervelend zijn als je moe bent. Als je slecht slaapt, kun je de volgende tips proberen:

- Drink voor het slapen gaan geen koffie en/of alcohol en neem geen grote maaltijden.
- Ga niet net voor het slapen sporten.
- Zorg voor een goed bed.
- Gebruik de slaapkamer alleen om te slapen. Niet om te gamen of te computeren.
- Zoek uit hoeveel uur slaap jij per nacht nodig hebt.
- Als je na een kwartier nog niet slaapt, sta dan op of ga wat lezen, tot je slaperig bent.
- Sta elke dag op dezelfde tijd op.
- Slaap niet overdag.
- Zorg dat je slaapt in een donkere kamer.

Tips die sommige jongeren vreemd vinden, omdat ze het van huis uit niet kennen:

- Liever geen verwarming aan en het raam een beetje open zetten.
- Warme melk drinken.

Als je 's nachts niet kunt slapen:

- Opstaan, iets (warms) drinken en bijvoorbeeld een tijdschrift lezen.
- Dingen die belangrijk zijn op een papiertje schrijven, zodat je er de volgende dag over na kunt denken.

3. Afronding

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Vat de les van vandaag samen en vraag de leerlingen wat zij vonden van deze les. Laat de leerlingen het evaluatieformulier invullen.

Materiaal Werkblad Les 13: Gezondheid – Evaluatie.

Duur 5 tot 10 minuten.

Voorbeeld uit de praktijk

Bijna alle leerlingen in deze klas hebben soms of vaak last van hoofdpijn. Als voornaamste oorzaak voor hoofdpijn noemen zij zelf slaapproblemen. Bijna iedereen heeft wel eens slaapproblemen gehad. 'Veel denken' is het probleem.

De onderwerpen waarover deze jongeren piekeren verschillen nogal: spanning voor een toets, verliefdheid, problemen thuis, denken over de familie in het herkomstland enzovoort. Als oplossing noemen ze in koor: 'Niet zo veel denken!'. Godfred uit Ghana vertelt dat veel cola of koffie drinken 'de slaap tegenhoudt'. Sommigen kijken hem verbaasd aan. Er blijken, als we daarover praten, leerlingen te zijn die zeker twee liter cola op een dag drinken. Ook de energiedrankjes zijn populair. Wanneer we verder inventariseren hoe je slaapproblemen kunt verminderen, laat de anders altijd zo stille Xiao Jie uit China uitgebreid zien hoe je kunt ontspannen: ze legt haar benen op een stoel achter haar en haar hoofd en armen liggend op tafel en legt uit hoe je moet ademen. Haar vriendin Eki uit Nigeria demonstreert vervolgens hoe je pijn uit je voorhoofd kunt wegmasseren. Deze les roept op het eerste gezicht geen sterke emoties op. Ik vermoed dat als we dieper ingegaan waren op de nachtmerries dat dit anders geweest zou zijn. Ik ben blij dat we dat niet gedaan hebben. De uitwisseling van tips nam al veel tijd in beslag. Dat leek me ook al goed genoeg.

Bijlage Les 13: Gezondheid – Adviezen

Nieuwkomers zijn psychisch kwetsbaarder dan andere leeftijdgenoten. Daardoor kan er ook sprake zijn van lichamelijke problemen. Leerlingen kunnen bijvoorbeeld de volgende klachten hebben: buikpijn, hoofdpijn, slaapproblemen en depressie. Het is niet de taak van de leraar om gedetailleerd in te gaan op de oorzaken van klachten. Wel kan de leraar in de functie van mentor basisinformatie geven en inschatten of het raadzaam is om de leerlingen naar het zorgteam door te verwijzen.

De belangrijkste vragen bij de weging van klachten om wel of niet extern advies of hulp te vragen zijn:

- Hoeveel last heeft de leerling ervan, in hoeverre beperken de klachten het dagelijks leven?
- Hoelang bestaan de klachten al? Psychologen en andere hulpverleners hanteren vaak de termijn van twee maanden, om hulp te adviseren.
- Heeft de leerling al hulp gevraagd en gekregen?

Gezondheidsadviezen voor de hiergenoemde klachten hebben een grote overeenkomst

- Dagelijks naar buiten gaan.
- Sporten en bewegen.
- Sociale contacten onderhouden.
- Gezond eten.
- Geen 'zelfmedicatie' door alcohol of drugs.
- Bij psychische problematiek: praat erover.

Buikpijn

Wat jongeren buikpijn noemen, kunnen bijvoorbeeld klachten zijn van de darmen, de maag en de blaas. Buikpijn kan ontstaan door een reactie van de darmen op bijvoorbeeld voeding,

hormonale veranderingen en medicijnen, maar ook door stress of spanningen. Het kan ook een virus zijn, maar juist bij deze leerlingen is het belangrijk dat zij zich meer bewust worden van psychosomatische klachten. Het kan hen geruststellen om dat verband ook te kennen. Bij meisjes kunnen deze klachten samenhangen met de menstruatie. Bij meisjes die uit gebieden komen waar vrouwelijke genitale verminking normaal is, kan sprake zijn van meer menstruele klachten. Meisjes, maar ook jongens met een vluchtelingenachtergrond, kunnen te maken hebben gehad met seksueel geweld. Buikklachten kunnen daar een signaal van zijn.

Depressieve gevoelens en angsten

Bij nieuwkomers zullen, vergeleken met andere leeftijdgenoten, vaker depressieve gevoelens voorkomen. Met name bij vluchtelingen, omdat zij veel hebben meegemaakt en hun land, vrienden en familie hebben moeten verlaten. Veel depressieve klachten gaan vanzelf over, ook bij deze jongeren. Leerlingen kunnen ook vaker dan andere jongeren last hebben van angsten. Dat kan te maken hebben met hun positie van nieuwkomer, die hen onzeker en angstig kan maken. Vluchtelingenleerlingen die bijvoorbeeld uit oorlogsgebieden komen, zijn kwetsbaar voor zowel depressies als angsten. Die kunnen samenhangen met nare ervaringen, zoals geweld en het verlies van dierbaren.

Depressieve stoornis

Voor de diagnose depressie moet een persoon symptomen hebben gehad, gedurende minimaal 2 weken en de symptomen mogen niet door iets biologisch zijn veroorzaakt. De mate van depressie is afhankelijk van het aantal kern- of begeleidende symptomen van de persoon. Kernsymptomen zijn onder andere: een laag stemmingsniveau, minimale betrokkenheid en een laag energieniveau. Om de diagnose depressie te kunnen stellen, moet men minstens twee van de kernsymptoomsymptomen en twee van de bijbehorende symptomen hebben. Als je vermoedt dat een leerling een depressie heeft of dat hij of zij, of iemand die hij of zij kent, zich zorgen maakt over depressiviteit, verwijs je hem of haar door naar een professional in de geestelijke gezondheidszorg.

Hoofdpijn en slaapproblemen

Voor beide klachten kunnen veel verschillende oorzaken zijn. Zoveel dat het geen zin heeft om ze hier op te noemen. Maar de genoemde gezondheidsadviezen kunnen goed werken bij meerdere soorten klachten.

Adviezen

Tips voor leerlingen, zoals deze ook in hun werkblad staan:

Tips voor een goede gezondheid

- Beweeg genoeg (sporten, fietsen, wandelen, hardlopen).
- Neem niet altijd de bus of de lift.
- Eet gezond. Eet veel fruit en groenten en niet te veel suiker of vet. Pas dus op met snoep, chips of frisdranken.
- Alcohol en andere drugs zijn niet gezond.

Hoofdpijn

Hoofdpijn is heel vervelend. Gelukkig zijn er wel dingen die je eraan kunt doen. Wat helpt tegen hoofdpijn is bijvoorbeeld:

- Rustige muziek luisteren.
- Niet een groot deel van de dag met de computer of je gsm bezig zijn.
- Ga sporten. Bijvoorbeeld: fietsen, hardlopen, voetballen, dansen of zwemmen.
- Ga 's avonds wandelen of fietsen in plaats van televisie kijken, of neem een warme douche.

Tips bij buikpijn

- Eet niet te vet.
- Door veel denken, spanning of angst kun je buikpijn krijgen.
- Drink geen koffie, thee, frisdrank of energiedrank.
- Drink veel water.
- Leg een warme kruik op je buik.
- Beweeg voldoende.
- Neem een warme douche.

Tips bij somber zijn en angst

Omdat je nieuw bent in Nederland kun je ook verdrietig zijn of somber. Bijvoorbeeld omdat je veel aan vroeger denkt.

- Ga iedere dag naar buiten.
- Ga sporten, zoals wandelen, hardlopen of fietsen.
- Ga leuke dingen doen met vrienden.
- Eet gezond.
- Gebruik geen alcohol of drugs.

LES 14: Afscheid en toekomst

Programma

1. Start
  2. Jij en de toekomst
  3. Jouw mening over Welkom op School
  4. Afscheid nemen en een afscheidswens
  5. Feestelijke afsluiting
-

Doelen

- Houvast bieden: uitnodigen om controle over het eigen leven.
  - Sombere gevoelens over de toekomst doen verminderen.
  - De lessenserie feestelijk afsluiten.
-

Nøgleord

Kernwoorden	Wens	Lange en korte termijn
Toekomst	Werkelijkheid	Evaluatie
Verbinding	Toekomstdroom	Afscheidswens
Gebeurtenis	Afscheidsgroet	Feestelijke afsluiting

Toelichting

Adolescenten zijn vergeleken met jongere kinderen meer met de toekomst bezig. Nieuwkomers zijn dat ook. Ze hebben dromen en verwachtingen maar ervaren ook een aantal barrières om die toekomst te verwezenlijken. Bijvoorbeeld de taal- en onderwijsachterstand. Een aantal leerlingen heeft geen uitsluitsel over een verblijfsvergunning of weten niet of ze hier zullen blijven. Arbeidsmigranten hebben soms de wens om later terug te gaan. Ook zijn er gezinnen die denken naar een volgend land te vertrekken.

In deze les kunnen de leerlingen ontdekken dat ondanks de maatschappelijke hindernissen hun dromen en verwachtingen kracht bieden om het leven in eigen hand te houden. Wanneer leerlingen uitzetting verwachten, zullen ze zich misschien geblokkeerd voelen en niet mee willen doen. Toch kan aan hen soms wel duidelijk gemaakt worden, door er bijvoorbeeld op te wijzen hoe andere leerlingen hiermee omgaan, dat dromen hen ook kunnen helpen om het vol te houden. Soms weten docenten bij welke jongeren de dreiging van uitzetting of een nieuwe emigratie boven het hoofd hangt. Het kan ook zijn dat dit pas tijdens de les duidelijk wordt. Na de les kan nagegaan worden of de meest kwetsbare jongeren voldoende steun krijgen. Eventueel kan hier met begeleidende instanties over overlegd worden.

Deze les is ook de laatste. Het is belangrijk om in beeld te brengen wat leerlingen ervan vonden. Hoewel ieder jaar erg verschillende groepen leerlingen in de nieuwkomersklassen zitten, kan een evaluatie waardevolle feedback opleveren voor de docent

Omdat deze lessen geleid hebben tot veel persoonlijke gesprekken is het belangrijk om de lessen goed af te sluiten. Goed afscheid nemen is zeker voor deze leerlingen erg belangrijk. Misschien is het fijn hier een extra uur voor uit te trekken.

1. Start

Werkvorm Kringgesprek.

Docent Kom even terug op de vorige les en vraag of iemand iets wil vragen of vertellen naar aanleiding van de vorige les. Schrijf vervolgens de naam van de les van vandaag op het bord en vertel hoe deze er globaal uit zal zien. Laat de leerlingen hun wensen voor de toekomst van hun medeleerlingen opschrijven.

Bord Afscheid en toekomst.

Duur 5 tot 10 minuten.

2. Jij en de toekomst

Werkvorm Gesprek in groepjes

Docent We gaan het nu hebben over de toekomst. We gaan hier eerst over nadenken en daarna gaan jullie in groepjes vragen beantwoorden.

Richtvragen:

- Wat zijn jouw dromen voor de toekomst?
- Hoe kun je deze dromen uit laten komen?
- Kun je nu al iets doen om dat te beïnvloeden?

In de afgelopen lessen van Welkom op School hebben we soms gesproken over jullie leven nu in Nederland. Soms spraken we over het leven in het land waar je vroeger woonde. Vandaag gaan we praten over de toekomst. Bijna iedereen heeft dromen. Ik bedoel nu niet de dromen die je 's nachts hebt maar je toekomstdromen. In het Nederlands bestaat het werkwoord dagdromen. Daarmee wordt bedoeld dat je wel wakker bent maar denkt aan leuke dingen die misschien gaan gebeuren, die werkelijk gaan worden. Sommigen van jullie moeten lang wachten voordat je in Nederland mag blijven. Sommigen zijn bang om teruggestuurd te worden naar hun land. Toch denk ik dat we allemaal dromen hebben. Soms heel ver weg, soms heel dichtbij. Ik ben benieuwd naar jullie dromen. Ze zijn belangrijk, omdat ze je kracht kunnen geven. Ik hoop ook dat het dromen zijn die later echt kunnen worden.

Materiaal Werkblad Les 14: Afscheid en toekomst – Toekomstdroom.

Duur 30 minuten.

3. Jouw mening over Welkom op School

Werkvorm Kringgesprek.

Docent

Voordat we de les zo meteen feestelijk gaan afsluiten, wil ik graag van jullie weten wat je vond van de lessen van Welkom op School. Dat heet een evaluatie. Een evaluatie is belangrijk. Als jullie allemaal bijvoorbeeld een les of een deel ervan helemaal niet leuk vonden, kan ik die in een andere klas anders doen.

Jullie hebben na iedere les aangegeven wat je ervan vond, door een gezichtje in te kleuren. Klopt dat? Kijk nu eens terug in je leerlingenboek, naar die ingekleurde gezichtjes per les. Daarna gaan we erover praten.

Richtvragen:

- Wat vonden jullie de leukste les?
- Wat vonden jullie de moeilijkste les?
- Doe je dingen nu anders of denk je anders over dingen na de lessen?
- Wat hebben jullie van de lessen geleerd?
- Zijn er ook dingen die je mist (je graag ook had besproken maar niet in de lessen werden behandeld)? Als je dat liever doet, schrijf ze dan op.
- Hebben jullie nog persoonlijke vragen die je liever niet in de klas stelt? Gebruik dan de vragendoos. Als je je naam erop zet dan kan ik je persoonlijk antwoord geven.

Ik geef je nu een formulier. Dat mag je invullen. Dan kan ik later nog eens lezen wat jullie van de lessen vonden. Je hoeft je naam niet op het formulier te schrijven, maar dat mag wel.

Materiaal Werkblad Les 14: Afscheid nemen – Algemene evaluatie.

Bord Jouw mening over Welkom op School.

Duur 10 tot 20 minuten.

4. Afscheid nemen en afscheidswens

Werkvorm Kringgesprek.

Docent

We gaan nu praten over afscheid nemen. Ik heb in het begin gezegd dat afscheid nemen altijd een beetje en soms heel moeilijk is. En dat dit zeker zo is als je land ongewild moest verlaten.

Richtvragen:

- Vinden jullie dat ook?
- Blijft afscheid nemen moeilijk?
- Is het belangrijk?
- Neem je altijd afscheid of probeer je het te voorkomen?

We zullen nu voorlezen en alle wensen die je voor elkaar hebt geschreven verspreiden. Zeg duidelijk aan wie je de wens hebt geschreven en lees deze voor. Na het gesprek is er tijd om de wens die de leerlingen hebben opgeschreven te bespreken..

Materiaal De wensen die de leerlingen aan de start van de les noteerden. (Zorg dat je een aantal extra wensen hebt gemaakt voor de leerlingen die geen wens hebben meegenomen. Zo is het zeker dat iedereen met een wens naar huis gaat).

Bord Afscheidswens.

Duur 20 tot 30 minuten.

5. Feestelijke afsluiting

Docent Geef de leerlingen de ruimte om hun eigen feestje te vieren, maar houd in de gaten dat iedereen meedoet.

Materiaal Drankjes en hapjes uit verschillende landen, muziek en alles wat een feest leuk kan maken.

Duur Zelf te bepalen.

Voorbeeld uit de praktijk

De leerlingen zijn unaniem als het gaat over de waarde van deze lessen. Een aantal zegt dat ze geleerd hebben dat praten goed voor hen is. De Poolse Pjotr is vandaag opvallend spraakzaam. 'Juf, ik heb nu ook vrienden in de klas en ik weet hoe ik moet leven in Nederland.'

Enkele jongens hebben jammer genoeg geen wens geschreven. De meisjes wel. Maar ik heb snel enkele afscheidswensen zelf toegevoegd. De leerlingen hebben veel 'leuke luxe plaatjes' gekozen. Het zijn echte droomhuizen, droomauto's en droompartners. Blijkbaar heb ik in mijn instructie niet voldoende uitgelegd dat het moet gaan om dromen die uit moeten kunnen komen. In eerste instantie twijfel ik of ik hen deze fraaie maar onrealistische dromen zal 'afnemen'. Mijn leerlingen zijn nog jong en bouwen, wat Nederlandse kinderen ook vaak doen op deze leeftijd, luchtkastelen. Ik stel concrete vragen, zoals 'Waarom heb je deze plaatjes gekozen?' en 'Hoe kan je dit bereiken?'. Fatima uit Irak zegt dat ze niet denkt te zullen trouwen in het kasteel dat ze uitgeknipt heeft, maar dat het plaatje haar 'voelen' is over trouwen. Musa uit Somalië heeft een Noord-Afrikaans landschap opgeplakt. 'Later ga ik terug juffrouw', verklaart ze stellig. Najla heeft een foto van Nederlandse vrouwen in uniform. Misschien moet ik later wel vechten voor Afghanistan.

In eerste instantie vlot het gesprek niet zo erg. Het is alsof ze zich schamen dat ze hun toekomst-dromen aan elkaar laten zien. Dat verandert als de extraverte Arda aan het woord komt. Zij krijgt de lachers op haar hand. Ze heeft een afbeelding van een man die aan fitness doet opgeplakt. Behwan uit Syrië rolt met zijn spierballen en vraagt: 'Wil jij ook met mij trouwen?' Arda zegt: 'Jij drinkt bier en bent niet gezond. Gezond voor mij is heel belangrijk.' We begrijpen in eerste instantie niet precies waarom ze dat zo belangrijk vindt. Pas als ze temperamentvol zegt dat ze vijf kinderen wil krijgen begrijpen we het en barst de klas in lachen uit.

Feitelijk is het vandaag geen afscheid van elkaar omdat deze klas nog verder gaat dit jaar. Het is wel een afscheid van de lessenserie. Ik heb het gevoel dat deze klas ook de rest van dit jaar op een leuke manier met elkaar om zal blijven gaan.

Sociale steun op school voor vluchtelingen- en migrantenjongeren
– *Leerlingenboek*

2019 Pharos, Utrecht

Het Welkom op School leerlingenboek is een publicatie van Pharos, het Nederlandse Expertisecentrum Gezondheidsverschillen.

Auteurs: Bram Tuk en Milleke de Neef, in samenwerking met Ebru Aydin, Gerina van der Sijs, Marlies de Jager, Anne Slotman en Eefje Wielders.

Adviesgroep: Harette Boerboom, Fura Grol, Ety Hileseum Lyceum Deventer, Carla van de Wal, Singelland Drachten, Bertha Sandker, de internationale taalgroep Emmen, Carine Zwart, Stedelijk Dalton Lyceum Dordrecht.

Grafisch design en illustraties: Eks-Skolens Graffisk Design & Tryk, Kopenhagen.

Foto's en afbeeldingen: foto's en afbeelding werden gedownload van: www.unsplash.com, www.pexels.com, www.pixabay.com

Edities: eerste editie 2000, tweede editie 2001, derde editie 2015, vierde editie 2019.

De editie van 2019 werd opgesteld door het Deense Onderzoekscentrum voor Migratie, Etniciteit en Gezondheid aan de universiteit van Kopenhagen, in kader van het Refugees Well School onderzoeksproject. Dit project ontving steun van de Europese Commissie.

Deze publicatie mag niet verspreid of vermedigvuldigd worden, via afdrukken, kopies, noch op eender welke andere manier, zonder toestemming van de uitgever.

Deze publicatie kwam tot stand met de steun van
Kinderpostzegels nederland en de Europese Commissie

